

ASOCIACIÓN DE
MEDIOS EN GALEGO

ANO PRIMEIRO.

Ourense 7 de Febreiro de 1876.

PARRAFEO PRIMEIRO.

O TIO MARCOS D'A PORTELA.

Ista folla, podemercarse
n'as principais feiras de
Galicia, o' precio de dous
cartos exemplar. Cantos
por hos gallegos se teñan,
deben mercala, tendo en
conta as suas aspiraciós.

Véndese tamén n'as Admi-
nistraciós d'os pródicos
de Galicia.

...vintedous de cada mes. Os
que queiran suscribirse,
dirixanse o' Administrador
d'a Propaganda Galle-
ga, Lepanto 18, Ourense,
non esqúencendose d'os
sete cas sentados, pequenos,
que custa cada trimestre.

GUÍA DIDÁCTICA

COÑECENDO A HISTORIA DOS MEDIOS EN GALEGO

'OS MEOS COMP...

Eiquí me tedes tan prantado como
Dios me deu, co-ista cara de home de
ben, pois é necesairo que sepiádes que
eu son un gallego enxebre; tan enxebre
cal os d'ó sigro dazasete, que gastaban
monteira e calzós de rizo. Non son d'os
gallegos d' agora que parés teñen ver-
gonza de levála n'a testa trocándoa
(¡vállachos xudas!) por un mal chapeo
de palla, que mais ben s'asemella á
unha cunca de comel-o caldo. Fólgame
moito de vervos tan garruleiros é con
tanta saude.

Eiquí me tedes, disposto a votar un
parrafeos con vosco. Eu son o *Tio Mar-*
cos d'a Portela, veciño d'a Granxa fa

...cencia, chéganme d'abondo pra votar
un neto, cando fan algunha millora n'a
nosa terra de Galicia; (acórdome ven
que votei catro, n'o mesmo dia en que
souben que ús cantos gallegos amantes
d'as suas grorias, tomáran ó acordo de
celebrar n'o segundo centeáριο d'ó
Nacemento d'ó P. Feixóo, us *Xogos*
Frorales), son pol-o tanto un home me-
recente de ser escoitado; amigo de cha-
mar as cousas pol-o seu verdadeiro no-
me, falador como moitos, honrado como
poucos e defendedor do noso linguaxe

Deputación
DA CORUÑA

Quero votar algús parrafeos c'os ga-
llegos, por que os estimo moito é cobi-

Unha proposta de
Asociación de Medios en Galego (AMEGA)

Elaborada por
Mazarelos Sociedade Cooperativa Galega
David Miguel Rodríguez Martínez
Brais Ferreiro Ares

Coa colaboración de
Deputación da Coruña.
Área de Igualdade, Lingua e Dereitos Cívís

Elaborado en base aos criterios de
Lei Orgánica 3/2020 (LOMLOE)
e os decretos 156/2022 e 157/2022

Publicación
Febreiro de 2025

Índice

01	INTRODUCCIÓN	
	Presentación	3
	Xustificación	5
02	PROPOSTA I: TRABALLANDO COS MEDIOS EN GALEGO	
	Xustificación	7
	Obxectivos	7
	Encaixe curricular	7
	Esquema de contidos	7
	Sesión de actividades	8-19
03	PROPOSTA II: A HISTORIA DOS MEDIOS EN GALEGO	
	Xustificación	21
	Obxectivos	21
	Encaixe curricular	21
	Esquema de contidos	21
	Sesión de actividades	22-33
04	APUNTAMENTOS	
	As primeiras mostras de xornalismo en Galicia (1800-1870)	34-35
	O Rexurdimento e a aparición dos medios en galego (1870-1910)	36-39
	As Irmandades da Fala, a xeración Nós e o auxe do galeguismo (1910-1936)	40-44
	A guerra civil, a represión e a diáspora cultural (1936-1975)	45-47
	A Transición e os primeiros anos de democracia	48-49
	A actualidade e o mundo dixital	50-53
05	BIBLIOGRAFÍA E FONTES	
	Notas ao pé	54-55
	Relación bibliográfica	56-57
06	ANEXOS	
	Anexo I: listaxe de medios en galego	58-71
	Anexo II: encaixe curricular proposta I	72-77
	Anexo III: encaixe curricular proposta II	78-89

Presentación

“Cobizo que non haxa curruncho na nosa patria onde non se oía o noso brando e melosiño languaxe...”.
O Tío Marcos d’A Portela, 7 de febreiro de 1876, p. 2

Nos últimos anos consolidouse unha rede estable de medios de comunicación en galego. Un soporte para unha información veraz, plural e participativa, que propón un espazo de comunicación en galego e responda ás necesidades actuais e de futuro. Pero non sempre foi así.

Botando a mirada cara atrás, vemos os obstáculos e as dificultades que existiron –e existen– para normalizar o uso da nosa lingua nos medios informativos. Neste ano celebramos o 175 aniversario do nacemento dun dos pioneiros que loitaron polo emprego da lingua e pola dignificación da cultura galega. Valentín Lamas Carvajal publicou O Tío Marcos da Portela un x de y de 187X, primeira publicación monolingüe en galego, e puxo a primeira pedra para chegar ao momento no que nos atopamos.

Dende a Asociación de Medios en Galego traballamos para contribuír á visibilización do pasado, presente e futuro dos medios en galego, así como fomentar a súa presenza pública. No décimo aniversario da agrupación, apostamos por ofrecer aos centros educativos e á sociedade en xeral un órgano de consulta dos principais medios en galego ao longo dos últimos 150 anos, así como ofrecer unas estratexias e materiais didácticos para o seu uso nas aulas, e uns breves apuntamentos para coñecer a historia dos medios dende o XIX ata a actualidade.

Polos que foron, polos que son e polos que serán, presentamos este recurso para que a ninguén se lle arrebate o seu dereito a vivir en galego.

Pablo García Fernández
Presidente da Asociación de Medios en Galego
15 de xuño de 2024

Xustificación

A presente guía didáctica ten por obxectivo achegar os medios en galego ao alumnado do ensino secundario. Desde que Valentín Lamas Carvajal impulsou *O Tío Marcos d'A Portela* no 1876 foron moitas as cabeceiras que empregaron a nosa lingua para comunicarse co seu público, pero non sempre as temos presentes.

Para poder chegar a todos os niveis educativos destas etapas educativas, deseñamos dúas opcións. A proposta I está pensada para aprender a manexar os medios de comunicación, os riscos da desinformación ou a identificación de ideas principais e secundarias empregando como material de traballo os medios en galego do presente. Esta opción podería ser traballada nos cursos de 1º, 2º e 3º da ESO na materia de Lingua galega e literatura.

Pola súa parte, a proposta II pretende achegar a historia dos medios en galego, desde *O Tío Marcos d'A Portela* até a actualidade, pasando pola xeración Nós e os primeiros medios da volta da democracia. Estes contidos están pensados para 4º da ESO e 1º e 2º de Bacharelato en varias materias, tanto obrigatorias como optativas: Xeografía e Historia (4º de ESO), Lingua galega e literatura (4º de ESO), Literatura Galega do Século XX e da Actualidade (1º de Bacharelato), Historia de España (2º de Bacharelato), Lingua galega e literatura II (2º de Bacharelato) e Xeografía, Historia, Arte e Patrimonio de Galicia (2º de Bacharelato).

En definitiva, esta guía pretende ofrecer os ingredientes necesarios para abordar os medios en galego nas aulas a través dunha proposta aberta. Deste xeito, o profesorado poderá cociñar a mellor receita posible tendo en conta a súa especialidade, o seu estilo, a súa materia e o seu alumnado.

Proposta I. Traballando cos medios en galego

Xustificación

A primeira das dúas propostas está pensada para traballar na aula cos medios de comunicación. Moitas veces, á hora de abordar estes contidos, recorremos a cabeceiras que non empregan a nosa lingua ou que o fan de xeito minoritario. Para normalizar o galego como unha lingua válida tamén no mundo da comunicación, propoñemos unha serie de actividades que empreguen como recurso didáctico algúns dos principais medios de comunicación en galego que se poden consultar na actualidade. A maioría deles están dispoñibles na rede, polo cal ademais estaríamos a desenvolver co alumnado a competencia dixital.

Estes contidos están relacionados coa identificación de ideas principais e secundarias, o ensino das preguntas básicas ás que debe responder un texto (que, quen, cando, onde, como e por que), a obxectividade e a subxectividade, a necesidade de contrastar a información, a identificación de novas falsas ou a conformación dunha opinión propia. Son aspectos básicos que o alumnado debe adquirir ao longo do seu paso pola ESO. Por iso, esta proposta está pensada para desenvolver en 1º, 2º e 3º da ESO na materia de Lingua galega e literatura.

Á súa vez, nalgúns das actividades propostas fanse referencias puntuais á historia dos medios en galego para poder ofrecer ao alumnado un contexto do propio.

Obxectivos

- Aprender a manexar medios de comunicación.
- Coñecer os medios de comunicación en galego.
- Identificar ideas principais e secundarias.
- Traballar cuestións do presente dende a realidade local do contexto galego.
- Incluír os medios en galego como ferramenta de consulta transversal á materia.
- Empregar medios dixitais para adquirir novas aprendizaxes.
- Aprender a traballar en equipo.
- Fomentar a escoita activa entre o propio alumnado.
- Promover unha conciencia crítica e reflexiva.

Encaixe curricular

Para que esta proposta poida ser incluída nalgúna unidade didáctica é preciso encaixala curricularmente de acordo co Decreto 156/2022, do 15 de setembro, polo que se establecen a ordenación e o currículo da educación secundaria obrigatoria na Comunidade Autónoma de Galicia.

Con este fin, propoñemos unha selección ampla de contidos e criterios de avaliación de Lingua galega e literatura en 1º, 2º e 3º da ESO para que o profesorado poida escoller os que mellor xustifiquen a impartición das actividades propostas no seu grupo-clase. En concreto, os contidos e criterios de avaliación atópanse dentro do “Bloque 2. Comunicación”.

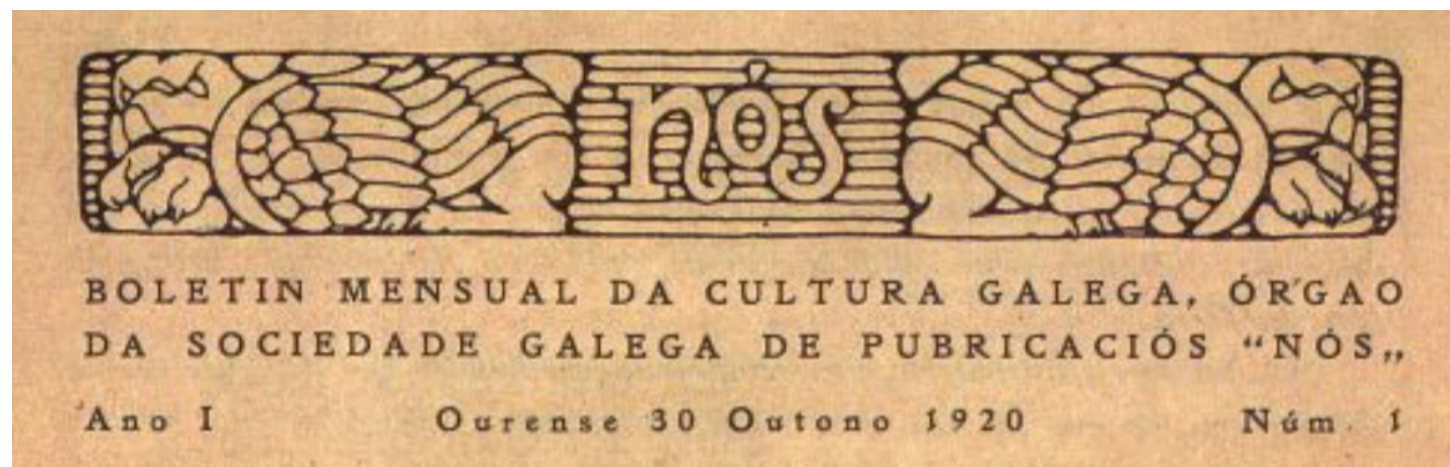
No anexo II pode consultarse a selección completa de contidos, criterios de avaliación, descritores operativos e obxectivos de materia que se adecúan a esta proposta didáctica.

Esquema de contidos

1. *A orixe dos medios en galego*
Breve repaso histórico, desde Lamas Carvajal ata a actualidade, para ofrecer un contexto xeral.
2. *Prensa escrita e dixital*
Analizamos cales son as partes dun xornal e aprendemos a identificar ideas principais e secundarias.
3. *Radio e TV*
Coñecemos cal é a estrutura habitual dos programas de televisión e radio e cales son os principais medios audiovisuais e radiofónicos en galego.
4. *Redes sociais e xornalismo cidadán*
Falamos de como a chegada de internet democratizou a información a través dos podcast e das redes sociais, e alertamos sobre a desinformación e a falta de verificación das fontes.
5. *As mulleres nos medios en galego*
Cal foi a presenza ao longo da historia das mulleres nos medios xornalísticos en galego? Comprobamos a evolución, as referentes, e os contidos e a linguaxe referidas á igualdade.

A.1.1

Breve historia dos medios en galego

revistanos.aliana.gal

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de referencia	25 minutos	Introdución	Gran grupo

Descrición e metodoloxía

Aínda que a idea desta proposta é traballar cos medios en galego desde o presente, podemos dedicar uns minutos a presentarlle ao alumnado algúns dos fitos máis importantes da historia dos medios en galego.

Para iso expoñemos oralmente este percorrido, cuxo punto de partida sería a fundación do semanario O Tio Marcos d'A Portela (1876). Algúns dos fitos máis importantes desde ese ano ata a actualidade poden ser: as distintas etapas d'A Nosa Terra, a revista Nós, a CRTVG, a influencia de internet e a situación actual.

Materiais e recursos

Para esta actividade pode empregarse como material docente os apuntamentos da guía didáctica, dispoñibles no anexo I (pp. 58-71).

A.1.2

Analizando pasado e presente

A Parola Galega, 1888, p. 3.

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de referencia	25 minutos	Introdución	Pequeno grupo

Descrición e metodoloxía

Para seguir aprofundando na historia dos medios en galego, podemos amosarlle ao alumnado algúns exemplos de prensa histórica e de prensa actual para ver que non mudou e que é novo.

Suxerimos organizar a clase en pequeno grupo (4-5 integrantes) para analizar e comentar entre elas e eles o que ven e o que lles chama a atención, mentres imos rotando para observar como avanza a actividade.

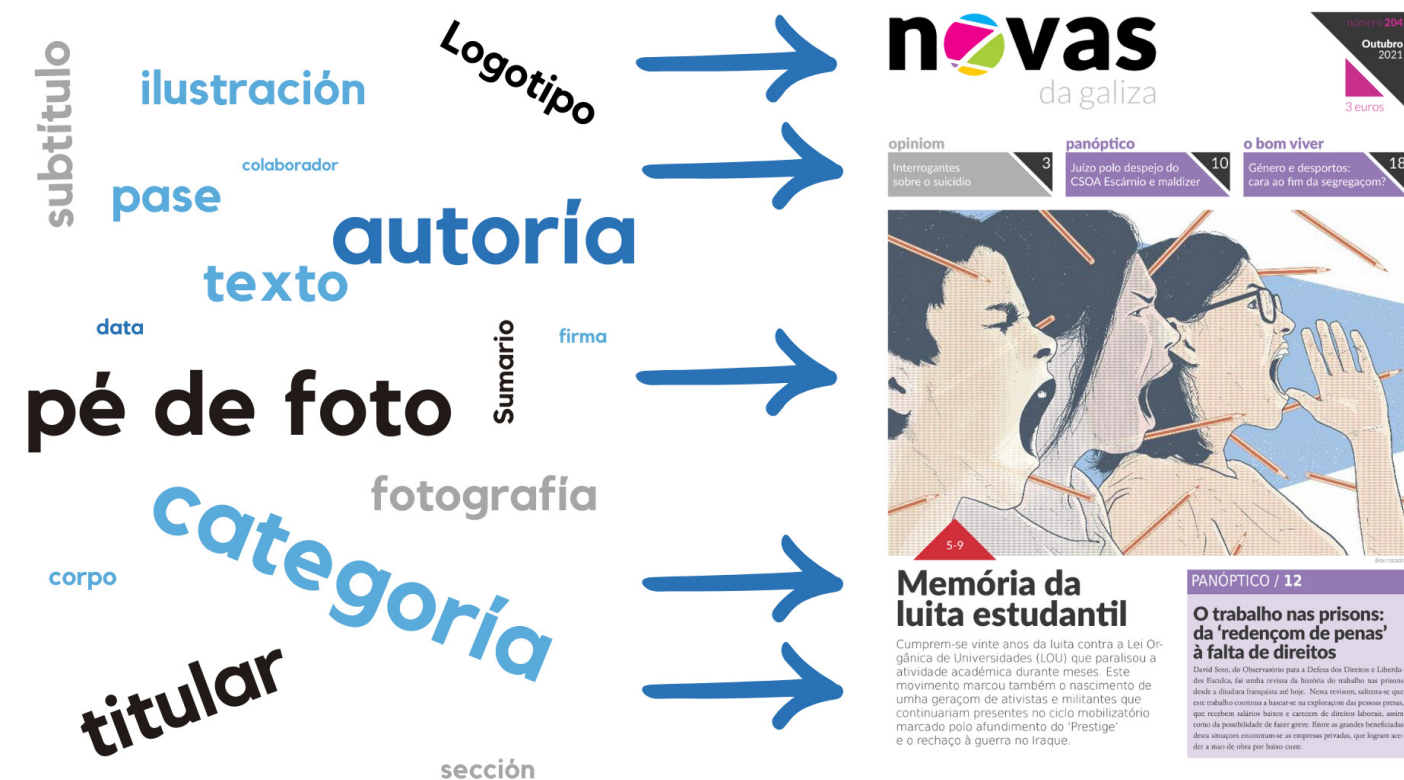
Materiais e recursos

Propoñemos algúns exemplos:

- Prensa escrita: comparar [A Nosa Terra](#) e [Nós Diario](#) ou [Novas da Galiza](#).
- Prensa dixital: comparar [Vieiros](#) e [Praza](#).
- Revista: comparar [Nós: boletín mensual da cultura galega](#) con [Mazarelos: revista de historia e cultura](#).
- TV: comparar material de arquivo da [CRTVG](#) ([Pasou o que pasou](#)) coa [TVG](#) e [Radio Galega](#) actuais.
- Radio: buscar no arquivo sonoro de Galicia ou no da radio galega algún antigo e comparar cun podcast.

A.2.1

Compoñentes dun xornal en papel

Espazo

Aula de referencia

Duración

25 minutos

Tipoloxía

Desenvolvemento

Organización

Gran grupo

Descrición e metodoloxía

Para explicar cales son as partes dun xornal desenvolvemos unha actividade a cabalo entre a metodoloxía expositiva e a metodoloxía activa. Proxectamos na pantalla da aula un exemplar de Nós Diario e comentamos as partes do xornal e as súas seccións. En paralelo preguntamos ao alumnado polos seus coñecementos previos, para afinar mellor nas explicacións. Por exemplo, antes de explicar a sección de opinión, podemos preguntar ao grupo-clase se sabe que é e se coñecen exemplos.

Materiais e recursos

Para ilustrar a explicación podemos empregar as copias dixitalizadas dos números 563 e 950 de Nós Diario (08/03/2022 e 02/09/2023) que acompañan esta UD. Se o preferimos, podemos empregar calquera número da hemeroteca dixital de Nós Diario, ou doutros diarios en aberto como Novas da Galiza ou Novas do Eixo Atlántico.

A.2.2

Compoñentes dun xornal dixital

Espazo

Aula de referencia

Duración

25 minutos

Tipoloxía

Desenvolvemento

Organización

Gran grupo

Descrición e metodoloxía

Desenvolvemos exactamente a mesma metodoloxía que na actividade anterior, pero neste caso aproveitaremos para abordar os medios dixitais.

Podemos establecer comparacións cos medios en papel da actividade anterior e tamén entre os propios medios que se suxiren para esta actividade, xa que comparten o feito de seren dixitais pero a súa temática difire.

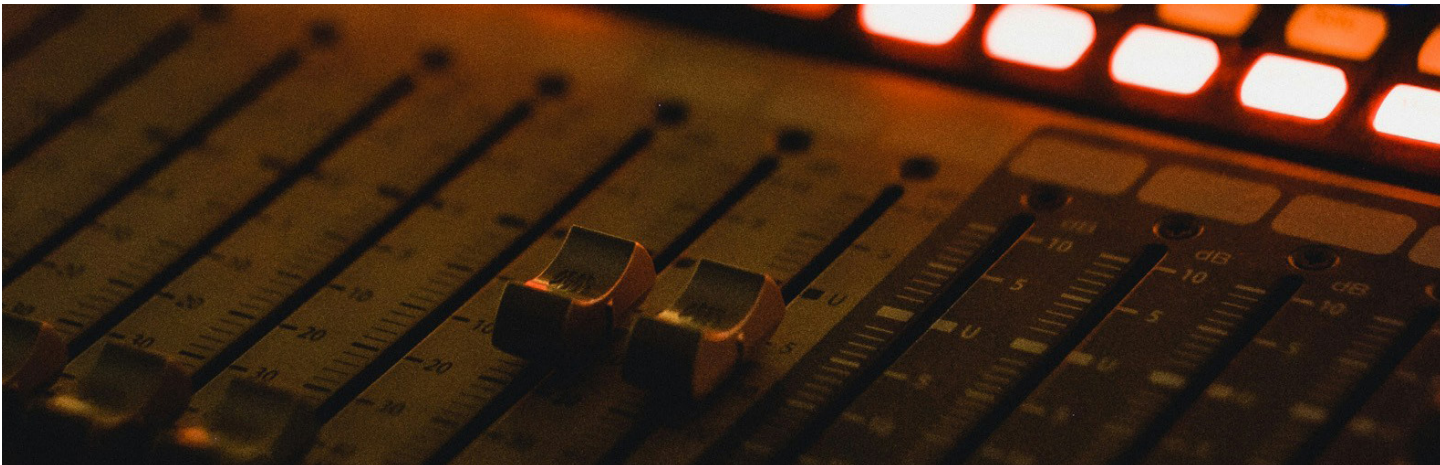
Materiais e recursos

Recomendamos empregar dous medios. Un deles é [Praza](#), o cal está centrado en informar sobre a actualidade política e social do país. Pode consultarse en aberto na súa páxina web.

O outro é [GCIencia](#). Neste caso está centrado en cubrir novas sobre a actualidade científica, tanto de Galicia como do mundo, pero tamén ten espazo para a historia, a cultura e mesmo a gastronomía.

A.3.1

A grella televisiva e radiofónica

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de informática	25 minutos	Desenvolvemento	Parellas

Descrición e metodoloxía

Para desenvolver esta sesión desprazámonos á aula de informática. Nesta primeira actividade pedímoslle ao alumnado que ocupe os ordenadores por parellas. Á súa vez, un cuarto delas navegarán polas páxinas web da Televisión de Galicia (TVG), un cuarto pola de Nós Televisión, outro cuarto polos recursos web da Radio Galega e o último cuarto pola web da radio local da súa zona se a houber.

O alumnado pode investigar sobre os temas seguintes:

- Cal é a grella do medio?
- Pode verse/escoitarse en toda Galicia ou é local?
- Por onde emite os seus contidos?
- Se emite por internet, que vantaxes ten?
- Que contidos atopamos na web do medio?
- Podemos atopar contidos baixo demanda?
- Empregan redes sociais para publicar os seus contidos?

Materiais e recursos

Para televisión
[TVG](#) e [Nós Televisión](#)

Para radio
[Radio Galega](#) e radios locais (dispoñibles no Anexo I outras radios por se o profesorado prefire escoller unha máis próxima á súa zona):
[Radio Redondela](#), [Radio Fene](#), [Radio Ames](#) ou [Radiofusión](#)

Para podcast
[Podgalego](#)

A.3.2

Nós aprendemos isto. E vós?

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de informática	25 minutos	Consolidación	Parellas e gran grupo

Descrición e metodoloxía

Logo da actividade anterior, dedicamos o que resta de sesión a que cada unha das catro agrupacións de parellas expliquen brevemente ao resto da clase que descubiron investigando pola rede, co obxectivo de practicar a capacidade de síntese e de expresarse en público.

Guiaremos o debate en función da idade e das características do grupo, tendo como referencia os temas propostos indicados na primeira parte da sesión.

Materiais e recursos

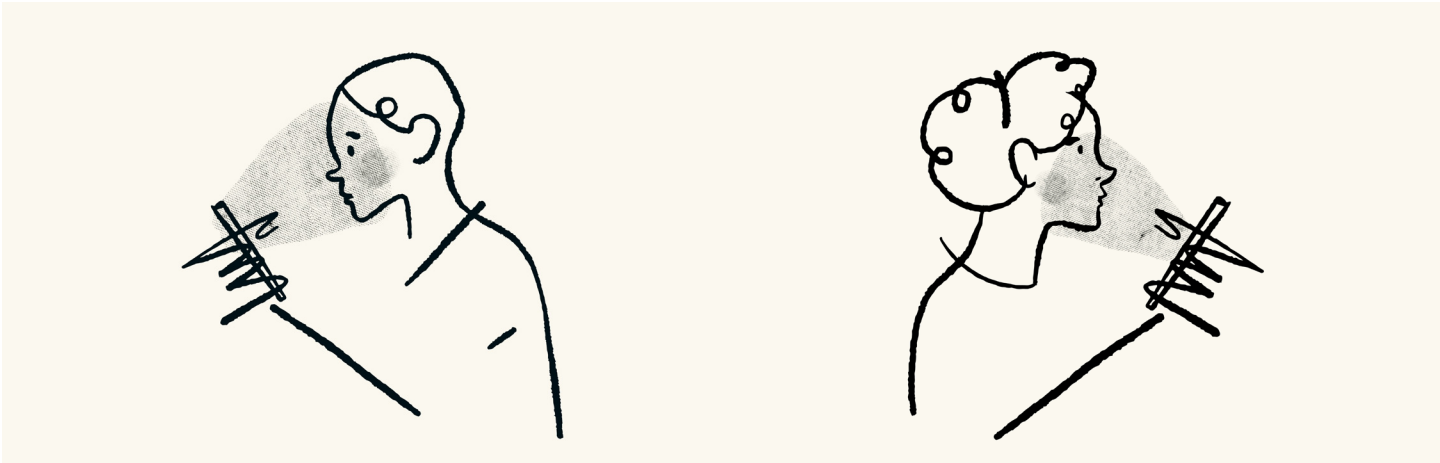
Son válidos os da actividade anterior, ademais de poder empregar aqueles vinculados co propio centro no caso de contar con radio, podcast ou outros soportes.

Recorda

- *Quendas de palabra para que o alumnado intercambie as diferentes experiencias*
- *Alternancia de intervencións segundo o medio escollido*
- *Fomentar a participación aberta e a escoita activa de todas as persoas*
- *Permitir a escolla da temática para que o alumnado relacione os medios da súa contorna cos seus preocupacións e intereses*

A.4.1

Información e desinformación

Espazo
Aula de referencia

Duración
20 minutos

Tipoloxía
Desenvolvemento

Organización
Gran grupo

Descrición e metodoloxía

Comezamos a sesión explicando ao alumnado como as redes sociais tamén poden ser empregadas para informar. Falaremos de xornalismo cidadán e democratización da información, isto é, que calquera persoa que dispoña destas plataformas pode ser un actor importante na difusión dunha nova. Así mesmo, falaremos dos riscos que supón esta situación, xa que tamén favorece a propagación de noticias falsas.

Por último, empregamos un pequeno espazo de tempo para encargar ao alumnado a tarefa para desenvolver na sexta sesión (véxase a actividade A.6.1). Deste xeito, o alumnado poderá preparar a dinámica desa actividade final segundo os seus intereses e con antelación suficiente.

Materiais e recursos

Suxerimos a utilización de dous recursos:

- Un [vídeo de TED](#) subtitulado ao galego que dá algúns trucos para saber detectar titulares enganosos. O vídeo está dispoñible na plataforma [Proxector](#), que recompila vídeos didácticos en galego.
- Varios recursos do [Instituto Nacional de Ciberseguridad](#) sobre bulos e noticias falsas.

A.4.2

Glosario de termos

loiada

substantivo feminino

- 1 Aquilo que unha persoa presenta como verdadeiro sabendo que é falso.
Vaia loiada che contou!
► SINÓNIMOS **embuste, loia, mentira, trola**
- 2 Noticia falsa que se difunde co fin de facer crer que algo falso é verdadeiro, xeralmente con algún fin.
Non se lles pode facer caso a todas as loiadas que circulan polas redes sociais.

Espazo
Aula de referencia

Duración
30 minutos

Tipoloxía
Consolidación

Organización
Pequeno grupo

Descrición e metodoloxía

Reservamos a maior parte da sesión a esta actividade. Unha vez explicados os trazos xerais da información e da desinformación en redes, dividimos o alumnado en grupos de 4 ou 5 estudantes para elaborar un glosario de termos relacionados coa actividade anterior. A idea é definir conceptos cotiáns (moitos deles anglicismos) en galego e empregando as súas propias palabras, cunha aposta por desenvolver a CCL.

En función do nivel da clase podemos ofrecer unha listaxe para definir ou darlles liberdade para escoller os conceptos. Algúns deles poderían ser: *fake news, clickbait, trol, bot, deepfake* ou *viral*.

Materiais e recursos

A modo de inspiración e para ter ideas sobre que conceptos se poderían definir, propoñemos tres recursos:

- “Aprendendo a loitar contra as fake news e os discursos de odio dende a escola”, de [Praza](#) (2019).
- “O gran reto dos medios: como loitar contras as noticias falsas e a desinformación?”, de [Galicia Confidencial](#) (2019).
- “Unha de cada catro persoas recibiu información científica falsa na última semana”, de [G Ciencia](#) (2022).

A.5.1

Referentes de onte e de hoxe

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de referencia	20 minutos	Desenvolvemento	Gran grupo
Descrición e metodoloxía Nos primeiros minutos da sesión trataremos que o alumnado coñeza algunhas referentes femininas do xornalismo, tanto actuais coma do pasado. Farémolo facendo fincapé nas trabas que as mulleres sufriron para facerse un oco no mundo do xornalismo, especialmente antes pero tamén agora. Materiais e recursos • Esther Estévez, xornalista da TVG coñecida especialmente por ser a presentadora do programa #DígochoEu. • Ana Luisa Bouza, membro dos consellos de redacción das revistas Luzes e Andaina e colaboradora en medios como a Radio Galega. • Margarita Ledo, xornalista, catedrática de Comunicación Audiovisual e Publicidade (USC) e cineasta. • Outros nomes: Rosa Aneiros, María Obelleiro ou María Xosé Porteiro. En canto ás referentes históricas, recomendamos: • Filomena Dato (1856-1926), segunda escritora que publica un libro en galego no século XIX, logo de Rosalía. Publicou algúns artigos en Alma gallega ou O Tio Marcos d'A Portela. • Avelina Valladares (1825-1902), pioneira en publicar artigos que hoxe chamariamos de opinión. • Francisca Herrera Garrido (1869-1950), primeira muller que publica na revista Nós e única que repite (números 6, 20 e 91). • Outros nomes: Sofía Casanova ou Concha Castroviejo. Tamén poden ser consultados o repositorio A Saia. Publicacións periódicas feministas e LGBTIQ+ elaborado polo Consello de Cultura Galega; actos como As Mulleres que opinan son perigosas, organizado pola Deputación de Pontevedra; ou asociacións como Xornalistas Galegas.			

A.5.2

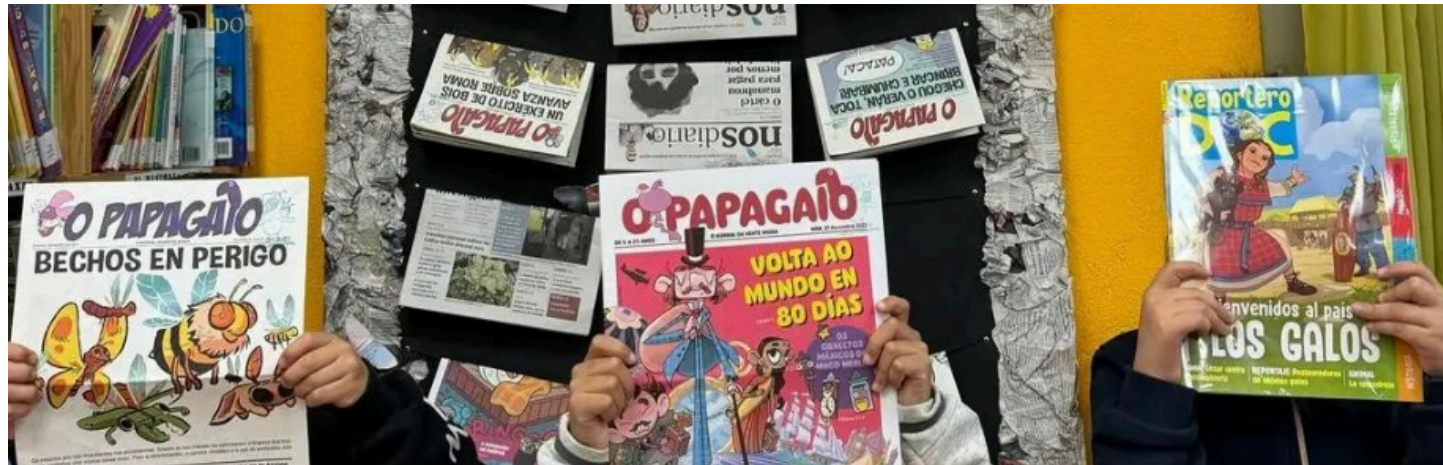
Xornalismo en igualdade

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de referencia	30 minutos	Consolidación	Pequeno grupo
Descrición e metodoloxía Dedicamos a maior parte da sesión a analizar as Recomendacións para informar correctamente sobre violencia de xénero, elaboradas polo colectivo Xornalistas Galegas no 2022. A maneira de proceder pode ser similar á descrita na segunda sesión, é dicir combinar a metodoloxía expositiva coa activa. Como son 15 puntos, pódense ver un a un. Comezaremos preguntando se alguén coñece o seu significado e logo explicarémolo e/ou matizaremos o dito polo alumnado. Como veñen exemplos para cada recomendación tamén é posible preguntar á aula se coñece algún outro exemplo. Materiais e recursos O documento está dispoñible na páxina web de Xornalistas Galegas. Comeza cunha pequena introdución. Seguidamente aparecen os 15 puntos mencionados. No caso de que non haxa tempo para velos todos, recomendamos darlle prioridade aos seguintes: 1, 2, 3, 4, 5, 9 e 14. Para finalizar apúntanse tres recomendacións máis. Suxerimos facer fincapé na segunda, dedicada á linguaxe inclusiva.			

A.6.1

Somos xornalistas

Fotografía cedida por O papagaio

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de referencia	50 minutos	Consolidación e síntese	Individual

Descrición e metodoloxía

Ao final da cuarta sesión pedíramos ao alumnado que desde ese momento e ata esta actividade escollesen algún tema sobre o que lles gustaría escribir unha noticia. Podía ser un tema de actualidade, un tema local, un tema familiar..., con tal de que recompilasen información e a trouxesen a esta sesión.

Unha vez feito isto, o alumnado elaborará na aula unha noticia breve coa información que recolleu. No caso de que as características do centro o permitan, podemos dicirlles que fagan a actividade pensando en que as novas serán publicadas na web do centro ou gravadas para a radio escolar.

Actividade complementaria

Visita dunha xornalista

Unsplash

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Salón de actos	1 hora	Complementaria	Gran grupo

Descrición e metodoloxía

A actividade consistiría no desenvolvemento dun taller interactivo cos grupos-clase susceptibles de encaixar por currículo cos temas e contidos abordados nesta guía didáctica. Unha xornalista da AMEGA acudiría ao centro educativo para visibilizar e dar a coñecer algún aspecto relacionado coa historia dos medios en galego. Ben sexa unha panorámica xeral, desde o século XIX ata a situación actual, ben sexa algún aspecto concreto. Por exemplo, a propia fundación d'O Tio Marcos d'A Portela, o 7 de febreiro de 1876, que motiva a existencia presente do Día dos Medios en Galego.

Se como docente gostaches desta guía didáctica e queres desenvolver esta actividade podes contar coa AMEGA. Ponte en contacto coa nosa asociación para poder axendar a data e a persoa que impartiría o taller, e así poder incluír esta actividade complementaria no proxecto educativo do centro.

Proposta II. A historia dos medios en galego

Xustificación

A segunda proposta desta guía está enfocada a que o alumnado coñeza cal é a historia dos medios en galego. Nos últimos anos recuperouse no mundo cultural galego a efemeride da saída do semanario O Tio Marcos d'A Portela no 1876, como demostra a celebración do Día dos Medios en Galego que impulsa a AMEGA desde 2018. Celébrase o 7 de febreiro, coincidindo co día que viu a luz esta primeira publicación periódica xornalística en galego. Alén disto, son moitas as cabeceiras que viñeron despois. Algunhas, como A Nosa Terra ou a revista Nós son coñecidas pola sociedade, pero quizais coa remuda xeracional xa non tanto entre o alumnado. Faremos unha mirada panorámica ás publicacións en papel, radios, televisións e medios dixitais. En definitiva, difundir entre o estudantado un marco temporal sobre os medios en galego, desde finais do XIX ata a actualidade.

Podemos incluír estes contidos en materias relacionadas con Xeografía e Historia e Lingua galega e Literatura: Xeografía e Historia (4º de ESO), Lingua galega e literatura (4º de ESO), Literatura Galega do Século XX e da Actualidade (1º de Bach.), Historia de España (2º de Bach.), Lingua galega e literatura II (2º de Bach.) e Xeografía, Historia, Arte e Patrimonio de Galicia (2º de Bach.).

Obxectivos

- Coñecer o pasado dos medios en galego para comprender a súa evolución dende o XIX ata a actualidade.
- Aprender nomes, voces e produtos culturais galegos relevantes para o patrimonio.
- Sinalar dinámicas de cambio e continuidade entre os medios do pasado e do presente nos diferentes formatos.
- Coñecer os lugares de memoria da prensa en galego.
- Consultar motores de busca xenéricos e repositorios especializados para traballar con fontes documentais.
- Valorar as fontes históricas como as ferramentas coas que analizamos e construímos a historia.
- Empregar medios locais, históricos e actuais, para achegar a historia ao alumnado.
- Combinar a adquisicións de aprendizaxes individuais co traballo en equipo.
- Fomentar a escoita activa entre o propio alumnado.

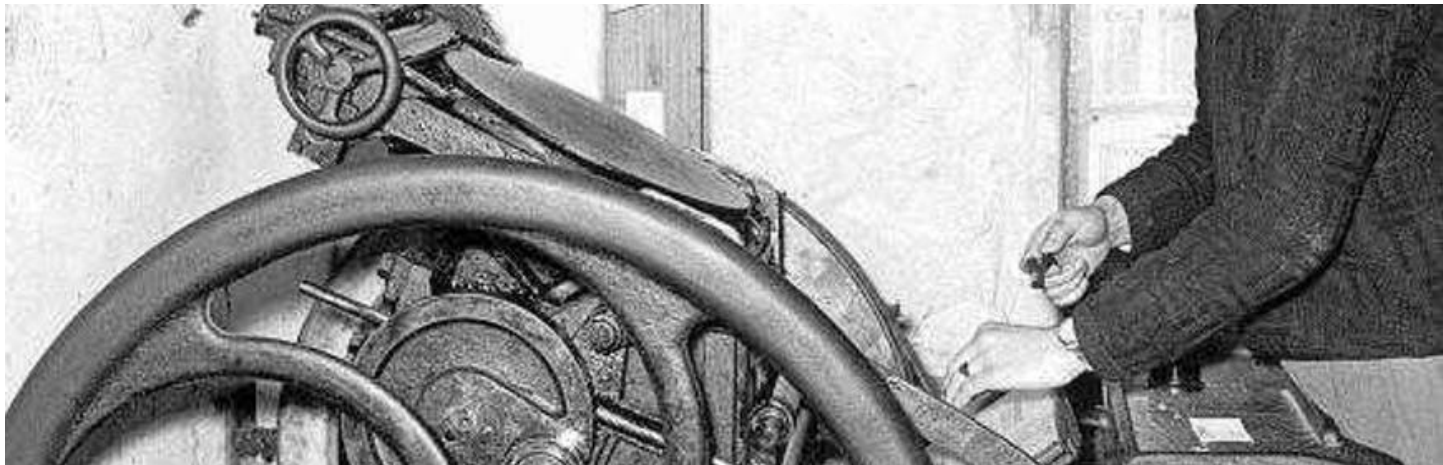
Encaixe curricular

Para que esta proposta poida ser incluída nalgunha unidade didáctica é preciso encaixala curricularmente de acordo co Decreto 156/2022, do 15 de setembro, polo que se establecen a ordenación e o currículo da educación secundaria obrigatoria na Comunidade Autónoma de Galicia e co Decreto 157/2022, do 15 de setembro, polo que se establecen a ordenación e o currículo do bacharelato na Comunidade Autónoma de Galicia. Con este fin, propoñemos unha selección ampla de contidos e criterios de avaliación das materias sinaladas na xustificación da proposta para que o profesorado poida escoller os que mellor xustifiquen a impartición das actividades propostas no seu grupo-clase.

Esquema de contidos

1. *Lanzamento das primeiras publicacións e medios en galego (s. XIX)*
A orixe das publicacións monolingües e con contidos en galego no país: características, destinatarios e primeiras experiencias.
2. *A xeración Nós como motor de impulso (comezos do s. XX)*
A rede de intelectuais que fomentaron o uso do galego e potenciaron a súa expresión en diferentes soportes: revistas, libros ou medios.
3. *A quinta provincia. Medios na diáspora (s. XIX-1975)*
Dende as extensas correntes migratorias cara á Arxentina, Cuba e Uruguai a finais do XIX até a fuxida e exilio dos represaliados na Guerra Civil e posterior ditadura (1936-1975).
4. *A Transición e primeiros anos da democracia*
Analizamos os medios escritos que agroman co fin da censura e aprendemos máis sobre o lanzamento da CRTVG no ano 1985.
5. *O mundo dixital e a actualidade*
Analizamos as principais cabeceiras e características ata a actualidade, onde internet xoga un papel destacado, e repasando feitos como a crise de 2008.
6. *Roteiro*
Inclúense as propostas realizadas pola AMEGA no Día dos Medios en Galego de 2024.

A.1.1 Primeiros pasos da prensa en galego

Wikimedia Commons

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de referencia	20 minutos	Introdución	Gran grupo

Descrición e metodoloxía

Para comezar as sesións de actividades presentamos ao alumnado os primeiros medios en galego. O fto crucial foi a publicación d'O Tio Marcos d'A Portela por Valentín Lamas Carvajal no 1876, pero podemos mencionar precedentes como O Vello do Pico-Sagro e publicacións que virán despois como O Galiciano ou A Monteira.

Materiais e recursos

Poden consultarse no primeiro e no segundo apartado dos apuntamentos os nomes de moitas cabeceiras que antecederon ou se viron influídas posteriormente polo lanzamento d'O Tio Marcos d'A Portela.

Portada de O Galiciano (1884-1888).
Fonte: Galiciana

A.1.2 Os medios de onte e de hoxe

Wikimedia Commons

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de referencia	30 minutos	Introdución	Pequeno grupo

Descrición e metodoloxía

Dividimos o alumnado en grupos de catro persoas. A cada un entregámoslle un medio de comunicación de finais do XIX e comezos do XX.

O obxectivo da actividade é analizar o seu contido, a súa linguaxe ou o seu formato e comparar eses trazos cos medios actuais a partir das propias impresións do alumnado.

Materiais e recursos

Suxerimos empregar estes medios:

- [O Tio Marcos d'A Portela \(1876\)](#).
- [O Galiciano: parola gallega \(1884\)](#).
- [A Fuliada ou zanfona semanal d'alegrías ou de bágoas segun qu'o pobo gallego s'adivirte, canta ou laya \(1888\)](#).
- [A Monteira: Somanario de intreses rexionales e literatura \(1889-1890\)](#).
- [As Burgas: Literatura e artes \(1894-1895\)](#).

Facendo clic sobre a ligazón accédese a cadanseu rexistro no portal de Galiciana. Nel aparece unha ficha técnica e, ao final, acceso directo aos números dixitalizados de cada publicación. Pódense consultar outros medios de comunicación para empregar na actividade no primeiro apartado dos apuntamentos.

A.2.1

O auxe do galeguismo

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de referencia	15 minutos	Desenvolvemento	Gran grupo

Descrición e metodoloxía

Para arrancar a segunda sesión poñemos o alumnado en contexto arredor das Irmandades da Fala, da xeración Nós e en definitiva do tránsito do rexionalismo ao nacionalismo galego, ademais de mencionar os principais medios da época como A Nosa Terra.

Materiais e recursos

Poden consultarse no terceiro apartado dos apuntamentos.

Can suxeitando un cartel a favor do Estatuto de Autonomía de Galicia (1936). Autoría de Revista Ahora. Fonte: Wikimedia Commons.

A.2.2

A revista Nós: altofalante dun cambio

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de referencia	35 minutos	Consolidación	Individual e gran grupo

Descrición e metodoloxía

Repartimos un artigo da revista Nós para ler individualmente na aula. Á metade do alumnado podemos pedirlle que se fixe en cuestións lingüísticas, isto é, semellanzas e diferenzas co galego normativo actual; mentres que a outra metade podería analizar o seu contexto e os temas que menciona o texto.

Imos rotando pola aula para ver como avanza a actividade e, ao cabo duns 15-20 minutos, pasamos a comentar as conclusións de cada unha e cada un entre todas e todos.

Materiais e recursos

Seleccionamos dúas posibilidades:

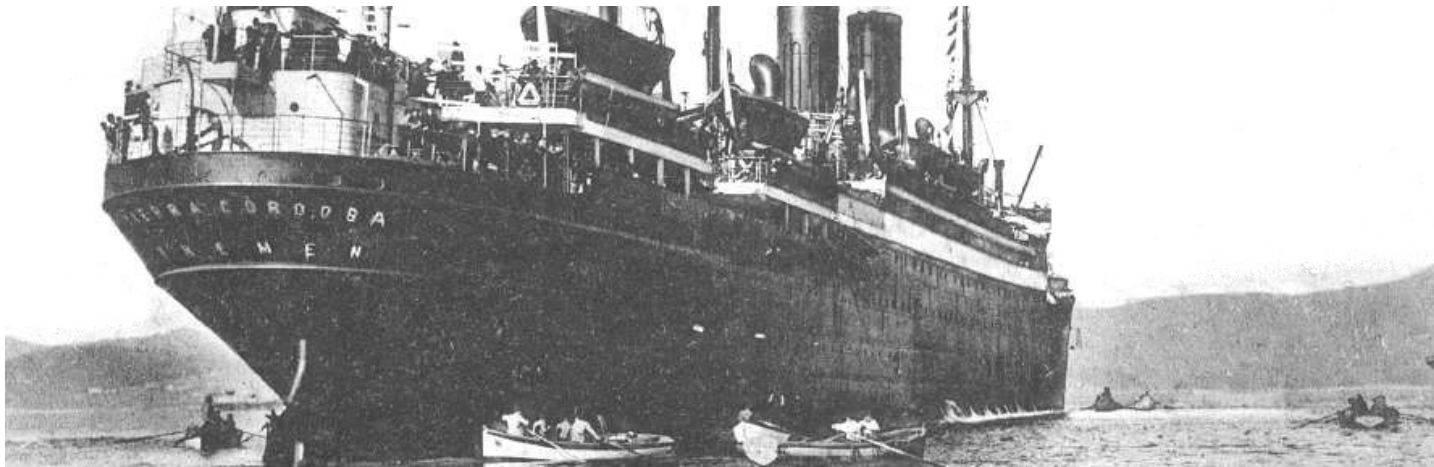
- s.a.: “Primeiras verbas” en [Nós: boletín mensual da cultura galega](#), núm 1, 1920, pp. 1-2.
- Gerardo ÁLVAREZ GALLEGÓ: “Afirmación patriótica” en [Nós: boletín mensual da cultura galega](#), núm 92, 1931, pp. 136-138.

O primeiro trátase do texto número 1 que aparece no número inicial da revista, mentres que o segundo está ambientado nos comezos da II República.

Se os textos se consideran longos (especialmente o segundo) poderíamos extraer uns fragmentos ou dividir as partes que debe ler cada alumna ou alumno.

A.3.1

Axentes e medios na emigración

Wikimedia Commons

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de informática	15 minutos	Desenvolvemento	Gran grupo

Descrición e metodoloxía

Para comezar esta sesión, explicamos en liñas xerais o contexto xeral da emigración galega desde as últimas décadas do século XIX e até o final da ditadura franquista. Trátase dunha temática que pode ser próxima no contexto familiar por parte do alumnado, así como pode coñecer infraestruturas na súa contorna como as casas de indianos, as escolas e outras financiadas dende a emigración.

Unha vez situados nese marco cronolóxico, presentamos os principais medios de comunicación da emigración.

Materiais e recursos

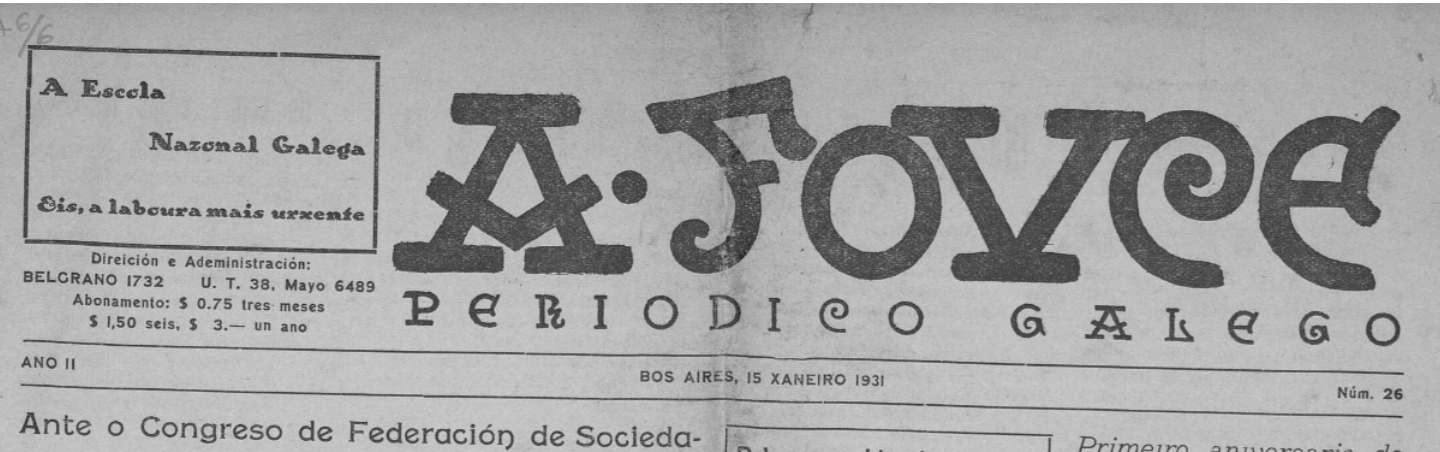
Nos apuntamentos falamos transversalmente da emigración ao longo de varios apartados. Facémolo especialmente nos apartados 2º, 3º e 4º que abarcan desde o Rexurdimento ao final da ditadura franquista, pasando pola época de Nós, a guerra e o exilio.

Calquera dos medios citados neses apartados pode empregarse para acompañar esta sesión. En calquera caso, se preferimos empregar outros, podemos consultar o [Repertorio da prensa da emigración galega](#) elaborado polo Consello da Cultura Galega. Tamén existen medios audiovisuais que poden ser empregados para contextualizar este período:

- Galiza, pobo emigrante, por X. M. Núñez Seixas (Aula Castelao, 2019)
- Gallegos, oficio de emigrantes (Xunta de Galicia, 2008)

A.3.2

Mergullarse no pasado

Wikimedia Commons

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de informática	35 minutos	Consolidación	Parellas

Descrición e metodoloxía

Dividimos o alumnado en parellas e entregámoslles unha listaxe de medios da emigración organizado por países. Antes de empezar a tarefa deben escoller un. A partir de aí, primeiro elaborarán unha pequena ficha técnica do medio, indicando o título, a temática, a periodicidade, o idioma, a extensión e outros medios similares, entre outros posibles aspectos.

Feito o anterior, deberán navegar polas súas páxinas dixitalizadas e escoller unha noticia que lles chame a atención. Finalmente, prepararán unha xustificación da esolla da nova xa que a/o docente preguntará aleatoriamente nos últimos minutos da sesión a 2 ou 3 parellas.

Materiais e recursos

A continuación referenciamos medios da emigración de interese para a actividade, ben pola maior presenza de galego teñen ou ou ben por teren dixitalizadas as súas páxinas. Cada medio ten unha ligazón que amplía a súa información. Isto está pensado para uso docente, xa que a idea é que o alumnado busque esta información na rede sen axuda.

- Cuba: [El Eco de Galicia](#) (1879-1902), [A Gaita Gallega](#) (1885-1889), [Galicia](#) (1902-1930), [Suevia](#) (1910-1912), [Labor Gallega](#) (1913-1917), [Terra Gallega](#) (1921), [Patria Galega](#) (1941-1960).
- México: [Saudade](#) (1942-1953), [Vieiros](#) (1959-1968).
- Arxentina: [Terra](#) (1923), [Adiante](#) (1954-1956) e [Galicia emigrante](#) (1954-1959).

A.4.1

Novos tempos, novos medios

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de referencia	15 minutos	Desenvolvemento	Gran grupo
Descrición e metodoloxía Para empezar a sesión comentamos brevemente o contexto de tránsito do franquismo á democracia e aproveitámos para mencionar os medios máis relevantes do período (como A Nosa Terra, Teima e a CRTVG), as dinámicas da súa aparición e o cambio no paradigma informativo. É interesante centrar a atención no cambio (non inmediato) da censura ditatorial á liberdade de prensa deste período, para que o alumnado contextualice o cambio de réxime dende a perspectiva dos medios.			
Materiais e recursos Poden consultarse no 5 apartado dos apuntamentos. Por outra banda, existen recursos audiovisuais que poden ilustrar esta cuestión: • ‘A mirada de Anna’ (Llorenç Soler e Jorge Algora, 2009) • ‘Autopista, unha navallada á nosa terra’ (Llorenç Soler, 1977) • ‘Facer xornalismo galego. É posible’ (Consello da Cultura Galega, 2022)			

A.4.2

Texto e contexto

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de referencia	35 minutos	Consolidación	Parellas e gran grupo
Descrición e metodoloxía Organizamos o alumnado en parellas. Cada unha delas traballará con algún dos medios sinalados no apartado de materiais e recursos. A tarefa consistirá en analizar os textos dalgúns numeros e inscribilos no seu contexto histórico. Tras uns 20 minutos, as parellas exporán oralmente os resultados obtidos.			
Materiais e recursos Propóñense os seguintes medios e os seguintes números: • Teima, número 28 (1977), despois das eleccións xerais de xuño. • A Saia, número 0 (1982), publicado o 8-M dese ano. • Area, número 8 (1992), na cal fálase do SIDA entre outros asuntos. No apartado 5 dos apuntamentos aparecen máis medios que se poderían empregar nesta actividade. A selección proposta inclúe estes medios e non outros porque estes xa non están en activo e só o estiveron na Transición e/ou primeiros anos da democracia.			

A.5.1

Internet e os medios galegos

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de informática	15 minutos	Desenvolvemento	Gran grupo

Descrición e metodoloxía

Comezamos a penúltima sesión explicando os trazos das últimas décadas, os medios actuais e a influencia neles de internet.

É importante facer fincapé en que moitos medios que aparecen arredor do cambio de milenio desaparecen ao cabo dun tempo (cunha gran influencia da crise económica iniciada no ano 2008) pero outros moitos continúan a existir na actualidade.

Ademais, multiplicáronse tamén os formatos e mudou a presentación de contidos, en moitos casos difundidos a través das redes sociais.

Materiais e recursos

No apartado 6 dos apuntamentos pode atoparse a información completa. Ademais, suxerimos empregar estes medios para acompañar a explicación ao atopárense en liña:

- [Vieiros](#) (1996-2010): primeiro xornal dixital en galego.
- [As Nosas](#) (2020-): xornal dixital centrado no deporte feminino galego.
- [Quepasanacosta](#) (2007-): medio centrado na información relacionada coa Costa da Morte.
- [Radiofusión](#) (2006-): programación conxunta da EMUGA.
- [AGalega](#) (2024-): plataforma de visualización de contidos baixo demanda da TVG.

Esta selección está pensada para visibilizar iniciativas das cales non falamos noutras actividades, pero pódese escoller calquera outro medio que se considere axeitado para o contexto da aula e do alumnado no anexo I.

A.5.2

Medios de onte e de hoxe

Espazo	Duración	Tipoloxía	Organización
Aula de informática	35 minutos	Síntese	Individual

Descrición e metodoloxía

Acudimos á aula de informática e deixamos ao alumnado escoller o medio en galego actual que queira. A actividade consistirá en redactar unha noticia sobre ese medio, na cal se expliquen por unha banda aspectos técnicos (contidos, liña editorial ou periodicidade) e, por outra, que cambios principais observa nas dinámicas de comunicación entre as diferentes épocas históricas que fomos atravesando ao longo da guía didáctica.

Esta última cuestión é pertinente xa que estamos na última sesión que se desenvolve na aula, polo que é oportuno facer unha actividade de síntese. Ademais, na primeira sesión fixemos unha pregunta similar, pero unha vez vistos os contidos a resposta seguramente será diferente.

Materiais e recursos

Poden consultarse no 6º apartado dos apuntamentos.

Se imos traballar con revistas en papel e en galego que teña a biblioteca do centro, podemos contextualizar coa reportaxe feita por [Nós Televisión](#) 'Co galego falamos de todo! As revistas en papel'.

A.6.1

Camiñando pola historia

Espazo Exterior	Duración 2 horas	Tipoloxía Complementaria	Organización Gran grupo
---------------------------	----------------------------	------------------------------------	-----------------------------------

Descrición e metodoloxía

A última sesión pode dedicarse a un roteiro ou actividade fóra da aula, especialmente se preto do centro educativo existe ou existiu algún medio local.

O obxectivo principal da actividade sería que o alumnado vinculase pasado e presente nos espazos cotiás do lugar que percorre diariamente a través da historia dos medios en galego.

Materiais e recursos

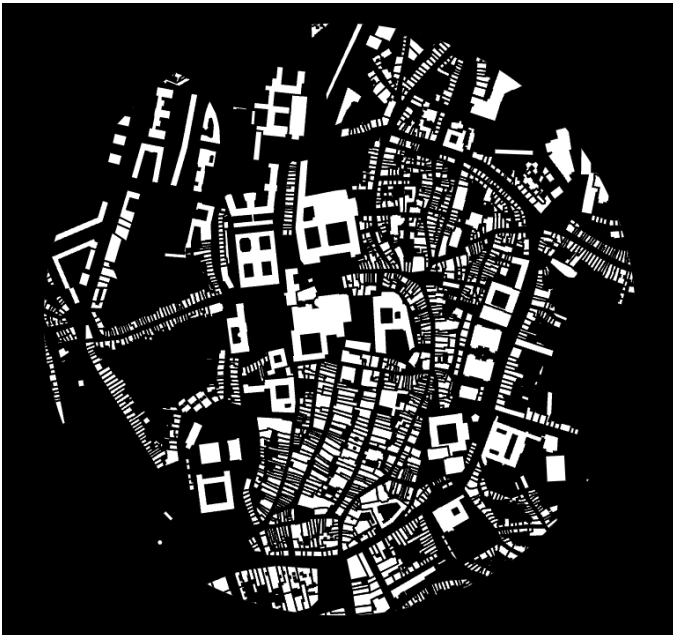
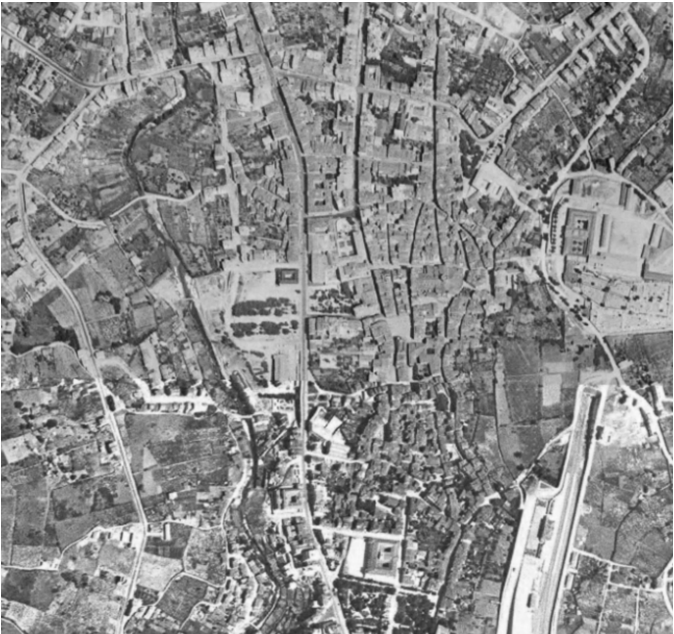
A Asociación de Medios en Galego organizou varios roteiros como parte das actividades conmemorativas polo Día dos Medios en Galego (7 de marzo). Como exemplo pode consultarse a [crónica](#) do percorrido realizado na Coruña.

Para deseñar esta actividade poden empregarse ferramentas como [uMap](#), [Hans Hack](#) ou [Anvaka](#), que permiten crear mapas baseados en [OpenStreetMap](#), unha plataforma con licenza aberta. Outra opción é a [fototeca do CNIG](#), que ofrece fotografías aéreas, planos e outros mapas de distintos tempos e formatos, así como o [visor cartográfico da Xunta de Galicia](#).

Fotografía Aérea de Lugo SIGPAC 1997, Fototeca CNIG

Fotografía Voo Americano de Ourense en 1956, Fototeca CNIG

Plano de Santiago de Compostela, Hanshack

Plano da Coruña, Anvaka

A evolución dos medios en galego é complexa e plural. Atopamos diferentes comportamentos e cantidade de cabeceiras, formatos e soportes segundo o contexto analizado. Por este motivo, elaboramos a modo de apuntamentos este texto co fin de facilitar á/ao docente unha pequena historia dos medios en galego, coas súas obras e coas súas etapas.

No primeiro apartado tratamos con aquelas publicacións pioneiras, ben por ser de autoría galega, ben por ser as primeiras mostras da lingua na prensa escrita. Seguidamente a chegada do Rexurdimento, cos primeiros medios escritos integramente en galego e a construción dos cimentos da promoción e difusión do noso idioma na comunicación. O terceiro apartado comprende o momento álxido das Irmandades da Fala, a Xeración Nós e o compromiso do galeguismo coa defensa, promoción e uso da lingua galega. Continúa a represión do franquismo e o papel xogado polas galegas e os galegos dende o exilio. Segue a situación durante a Transición e finaliza co panorama actual, e a entrada do mundo dixital.

En todos eles están dispoñibles os principais medios do momento, cunha breve recensión informativa e contidos proveitosos. Para acceder a aqueles dispoñibles nos repositorios dixitais e nas hemerotecas en liña pode consultarse o Anexo I., con diferentes exemplos.

As primeiras mostras de xornalismo en Galicia (1800-1870)

O século XIX foi un período de transición entre a sociedade do Antigo Réxime e a sociedade capitalista, filla das revolucións industrial e política¹. As correntes liberais europeas trouxeron consigo toda unha reforma social ao territorio peninsular. As taxas de alfabetización melloraron, aumentaron os movementos literarios e culturais e comezaron a aflorar as linguas nativas en Euskadi e Cataluña nos medios de comunicación. Pola contra, o fenómeno xornalístico en Galicia foi tardío, así como a utilización do galego como lingua vehicular nas súas páxinas².

Con todo, o xornalismo medrou no referido a consumo cotiá, profesionalización do sector e outro tipo de condicións das que se verían beneficiadas as futuras publicacións en galego. Algúns destes exemplos foron El Catón compostelano, dirixido por Francisco María del Valle Inclán; ou o Diario de Santiago, nados en 1800 e 1808 respectivamente³.

A primeira mostra dun texto publicado en lingua galega nun medio xornalístico data do 5 de febreiro de 1812. Foi escrito por R. González Senra na *Gazeta Marcial y política de Santiago*, pero non deixou de ser un caso anecdótico entre todas as novas do momento, centradas nas disputas entre absolutistas e liberais⁴. Tamén apareceron diálogos en galego, que atendían unha función de representación fidedigna da realidade, e non unha normalización ou dignificación do seu uso. Xa na década de 1840 a 1850 apareceron algúns poemas nas páxinas de *El Centinela de Galicia* ou *La Aurora de Galicia*⁵.

Para atopar a primeira publicación xornalística monolingüe en galego debemos agardar ata 1876. Pero antes dela, atopamos varios casos de cabeceiras protoxornalísticas, normalmente extensas, cunha periodicidade

Detalle da cabeceira de *O Galiciano*: Parola Gallega (1884-1888). Fonte: Galiciana

irregular e sen continuidade, caracterizadas por informar ou opinar sobre algún tema de actualidade do momento a través dun diálogo entre varias personaxes. Nuns casos trátanse de tertulias⁶:

- *La tertulia en la Quintana* (1820).
- *Diálogo entre Dominjos e Farruco sobre administrason de xústicia da súa aldea* (1820).
- *Sigue la tertulia en la Quintana* (1820).
- *Dialogo en la Alameda de Santiago entre Cristovo, Farruco, Bartolo e Freitoso* (1836).
- *La Tertulia de Picaños* (1836).
- *Dialogo segundo en la Alameda de Santiago...* (1836).
- *Sigue la Tertulia de Picaños* (1836).
- *Diálogo tercero en la Alameda de Santiago entre los mismos Cristovo, Farruco y el cura consabido* (1836).
- *Parola que houbo entre Goriño, Antelo, Farruco Allende e Antón Térela* (1836)
- *A tertulia de Concheiros. Diálogo entre Pascual, Basilio, Alberte y un cura* (data dubidosa).
- *Encuentro y coloquio que tuvieron na pontella da Chain-sa* (1837).

Anos despois contamos con dúas publicacións tamén protoxornalísticas destacadas. No ano 1840 aparece *O Seor Pedro*. Trátase dunha publicación propagandística a favor da Rexencia de Baldomero Espartero e do seu goberno progresista, no contexto de finalización da Primeira Guerra Carlista. Estaba escrito en verso e o seu editor foi Manuel Fernández Magariños. Coñecemos a existencia de 11 números ata o 1862⁷.

E xa no ano 1860, os irmáns Francisco María e Antonio de la Iglesia lanzaron *O Vello do Pico-Sagro*. Editada na Coruña, sen periodicidade fixa e con tan só cinco números de existencia, era en realidade un texto literario escrito en versos octosílabos de catro en catro “á maneira das coplas populares”⁸. Estes mesmos autores, coñecidos no momento pola súa actividade como xornalistas e promotores da

Detalle de *O Vello do Pico-Sagro* (1860). Fonte: Real Academia Galega

lingua, escribiron outras mostras en galego como *A fonte do xuramento* (1882), a primeira mostra de teatro no Rexurdimento; os tres volumes de *El idioma gallego*, unha antoloxía que buscaba narrar a historia do idioma e da literatura galega; e a publicación *Galicia*. Revista universal de este reino (1860-1865), unha importante mostra cultural que simbolizou o inicio do Rexurdimento⁹.

Estes primeiros textos, autores e autoras serviron de referente para o recoñecemento cultural. A prensa convertiuse nun vehículo esencial para consolidar as bases culturais da identidade lingüística e cultural propia, tanto no territorio peninsular como no outro gran espazo de dinamización: as Américas. Nomes como Ramón de la Sagra, Virginia Felicia Aubert¹⁰ ou Isidoro Araujo de Lira destacan como xornalistas que, pese a non traballar con temas relacionados coa Galicia peninsular ou en lingua galega, influíron no devir do xornalismo na Illa de Cuba.

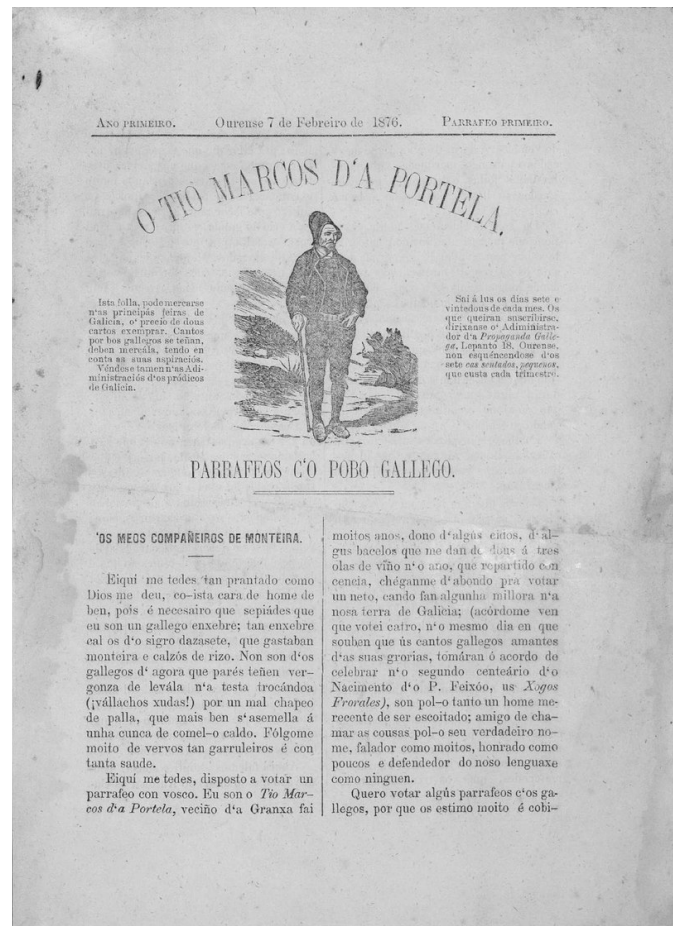
O VELLO DO PICO-SAGRO.

O Rexurdimento e a aparición dos medios en galego (1870-1910)

O termo Rexurdimento emprégase para designar ao movemento literario e ideolóxico que substituíu o provincialismo a mediados do século XIX. A súa principal postura referiu á fase de renacemento e recuperación da lingua e da literatura galega, a través dunha serie de actitudes e posicionamentos en soportes como o xornalismo, a pintura e a escultura, entre outros¹¹. A lingua fixo de factor de identificación, e utilidade para os seus falantes, sinalándoa como un elemento diferenciador e propio do pobo galego¹².

Pero foi en Galicia onde se publicou o primeiro xornal periódico monolingüe en galego: **O Tio Marcos d'A Portela** (1876)¹³. O seu editor, o ourensán Valentín Lamas Carvajal, proviña dunha familia humilde. Mentres cursaba os estudos en Medicina na Universidade de Santiago de Compostela quedou cego á temperá idade de 25 anos. Nesta cidade xa entrara en contacto coa intelectualidade galega do momento e colaborara en medios como La Aurora de Galicia. Grazas a unha pensión anual para escritores pobres e á estimada axuda da súa parella Rosina creou O Tio Marcos d'A Portela. De periodicidade quincenal, naceu co obxectivo de recoller a tradición oral e establecer contidos a partir de parrafeos cos que pensaba chegar máis doadamente ao seu público obxectivo¹⁴. Cando pasaron os dous primeiros meses, xa comezou a ser semanal e viviu dúas etapas: de 1876 a 1880 e de 1883 a 1889. Chegou a cuadruplicar a súa tirada (de 1000 exemplares a 4000) en menos dun ano, tivo unha liña editorial anticaciquil e de preocupación pola actualidade política e social, e contou con colaboradores da talla de Manuel Lugo, Curros Enríquez ou Eduardo Pondal.

Esta publicación foi inspiradora para outros medios que xurdiron nas vindeiras décadas. Comezando por Betanzos destacan O Antroido (1886-1887), de carácter satírico e popular e A Fuliada (1887)¹⁵, continuadora do anterior e á súa vez precedente de **A Fuliada ou zanfona semanal d'alegrías ou de bágoas segun qu' o pobo gallego s'adivirte, canta ou laya** (1888), semanario radicado na Coruña. Esta última publicación contou cunha orientación literaria pero tamén política, e entre as súas páxinas atopamos textos de Curros

Portada do primeiro número d'O Tio Marcos d'A Portela, publicado por Valentín Lamas Carvajal en 1876

Enríquez entre outras persoas. Máis adiante, no 1894, aparece o Almanaque Gallego, con carácter anual. E moi preto, en Ferrol, aparece **Galicia. Cencias, literatura, artes** (1885), do cal só se coñece un número, o cal ía dirixido "a cantos non s'avergonzan d'o sangue que lles pol-as venas bule"¹⁶.

En Pontevedra, atopamos o semanario **O Galiciano: parola gallega**, fundado en 1884, publicación que contou con máis de 200 números. Precisamente nese ano aparece **A Tía Catuxa. Semanario galego de intereses e literatura rexionales (1889-1891)**. Foi continuador d'O Galiciano e entre a súa liña editorial atopamos a defensa da lingua, do anticaciquismo e das maiorías sociais¹⁷.

En Lugo temos **A Monteira: Somanario de intreses rexionales e literatura** (1889-1890) e **O Labrego: somanario d'intreses rexionales e literatura** (1891), do cal só se coñece un número¹⁸. Entre os anos 1894 e 1895 Ourense contou coas páxinas do xornal dominical **As Burgas: Literatura e artes**. Nas súas páxinas asinaron colaboradoras e colaboradores como Filomena Dato ou Curros Enríquez¹⁹.

Uns anos despois aparecen **A voz do país: semanario rexionalista** (Monforte, 1912) e **O Tio Pepe** (A Fonsagrada, 1913), este último de periodicidade quincenal²⁰.

Por outra banda, a emigración desprazou a milleiros de galegos e galegas cara ao territorio americano. O Instituto Geográfico de Estadística (IGE) rexistrou entre 1882 e 1936 a saída de 3,5 millóns de españois cara ás Américas, dos cales arredor de 900 mil eran orixinarios de Galicia²¹. Estas comunidades enviaron remesas económicas dende os lugares de destino para o fomento de infraestruturas no seu lugar de procedencia, sendo a principal fonte de liquidez monteraría da economía galega e acadando entre 1900 e 1930 unha cantidade próxima aos 50 millóns de pesetas anuais²².

O exemplo máis notable de xornalismo independente aconteceu na Illa de Cuba. O 10 de xaneiro de 1869, o Goberno Superior Político de la Siempre Fiel Isla de Cuba decretaba a liberdade de prensa. Elaboráronse redes e agrupacións de interese común nesta sociedade emigrada con centro na Habana, destacando a creación da Sociedad Benéfica de Naturales de Galicia o 31 de decembro de 1871, e o Centro Galego da Habana en 1880. Ante a necesidade de establecer conexións co lugar de orixe, abriuse unha oportunidade para a proliferación de medios vencellados a estas preocupacións e demandas das familias emigradas. A fala era un dos elementos máis sólidos e auténticos, polo que quedaba superposta esta necesidade á histórica carencia de prestixio social²³. Temos como representación disto que o poemario Follas Novas (1880) de Rosalía de Castro foi editado por La Propaganda Literaria na Habana.

Xosé Neira Vilas contabilizou un total de 71 publicacións galegas na Illa de Cuba, das cales 3 estiveron escritas to-

talmente en galego, 47 foron bilingües, 15 foron escritas totalmente en español e 2 tiveron unha mínima presenza de galego. Destas, as 15 en español tiveron unha tirada escaza e estaban moi relacionadas coa oposición ao Centro Galego da Habana, destacando nomes como La Voz Gallega, Faro Gallego ou El Galiciano. As tiradas bilingües foron as que tiveron máis pulo, xa que contaban con contidos de interese maioritario para os emigrados e gozaron dunha longa duración²⁴.

Respecto da súa temática, tiñan contidos heteroxéneos con exemplos de prensa popular e rebelde. Moitos dos emigrados deixaban de ir a misa, militaban en sindicatos obreiros e enviaban remesas para a creación de escolas nos seus lugares de orixe, fomentando o ensino laico. Serviron como ponte entre a sociedade galega de Cuba e a Galicia peninsular, e publicaban información de carácter xeral (política, económica, social, cultural...) e puntual (feitos e sucesos). Tamén contaron con mostras de exaltación de Galicia coa promoción de actos culturais na Illa, reconstrucións do pasado histórico ou textos biográficos de galegos ilustres²⁵. En canto aos seus autores, e tal e como sinala o propio Neira Vilas:

Poucos foron á universidade, poucos eran xornalistas, pero traballaban con tal afouteza e con tal arela de comunicación que lograron unha prensa exemplar. Algúns destes homes chegaban a Cuba analfabetos, estudaban polas noites en colexios creados por eles mesmos e co tempo publicaban artigos, contos ou poesías no idioma oficial aprendido e na lingua galega da súa infancia.

Entre finais do século, a independencia da Illa e as primeiras décadas do XX, destacaron unha serie de medios:

- **El Eco de Galicia** (8 de marzo de 1879 - 5 de outubro de 1901): Revista semanal de ciencias, artes e literatura bilingüe fundada por Waldo Álvarez Insua. Xosé Neira Vilas considerou este medio como o decano da prensa galega nas Américas. Cando A Gaita Gallega tivo que deter a súa distribución, El Eco Gallego convertiuno no seu suplemento durante meses para que pervivise. Destaca pola presenza da lingua galega en toda a

súa vida, na que mantivo o enfoque político do seu director e o seu compromiso na súa difusión. Nas súas páxina lanzouse a idea de crear o Centro Galego da Habana, así como poesías de Añón, Rosalía, Curros ou Filomena Dato.

- **A Gaita Gallega** (5 de xullo de 1885 - 18 de decembro de 1889): Xornal de pequeno formato mensual fundado por Roque d'as Mariñas (Manuel Lugrís Freire) e Chumín dos Céltigos (Ramón Armada Teixeira) na cidade da Habana²⁶. Foi o primeiro xornal de América escrito integramente en galego, cunha moi boa acollida entre a emigración galega e máis a propia prensa habaneira. Entre os seus contidos estivo o Catecismo do labrego, unha obra escrita por Valentín Lamas Carvajal de carácter satírico en galego que parodiou o Catecismo da doutrina cristiá, e para moitos foi un dos traballos máis populares na literatura galega do século XIX. Tamén destacaron colaboracións de Secundino Cores, e textos baixo pseudónimos de K. Ñoto, K Inzo, G. Sus ou P. Nadie.
- **Galicia Moderna** (3 de maio de 1885 - finais de 1888): Semanario de intereses xerais, bilingüe, dirixido por José Novo García. Tivo un volume de autores con grande prestixio, destacando nomes como Alfredo Brañas, Emilia Pardo Bazán, Benito Vicetto, Filomena Dato, Manuel Lugrís... Contou cunha notable presenza do galego Casanova, entre outras.
- **Follas Novas** (6 de xuño de 1897 - 6 de setembro de 1908): Semanario bilingüe fundado por Francisco J. Ramil e Antonio P. de Cea. Amona unha preocupación pola identidade de Galicia, e contén máis de 330 poesías en galego nas súas páxinas. Tamén recolleu temas sociais e comprometidos como os Mártires de Carral ou diferentes actividades organizadas polo galeguismo rioplatense.
- **Galicia** (25 de xullo de 1902 - 30 de maio de 1930): Revista semanal ilustrada dirixida por Vicente López Veiga na fase inicial. Foi a publicación periódica de Cuba de máis longa vida. Amonsou un compromiso coa Galicia peninsular e coa lingua galega nos seus números con temáticas adicadas ás loitas sociais, historia, dereitos das mulleres, filoloxía, biografías de galegos ilustres... Entre outros exemplos de compromiso, doou a bandeira galega que acompañou os restos de Curros Enríquez a Galicia; e publicou a edición do 25 de xullo de 1920 totalmente en galego, con contidos nacionalistas e textos de Antón Villar Ponte, Xaime Quintanilla ou Vicente Risco.

go, especialmente en poemas de autoras como Rosalía; e narracións da man de Pesqueira Crespo. Tiña unha sección chamada 'Gallegas distinguidas' que incluíu a Rosalía de Castro, María Castaña, Narcisa Pérez de Reoyo, Emilia Quintero, Inés de Castro ou Sofia Casanova, entre outras.

además de contar cunha portada de Castelao e con poemas de Curros Enríquez, Lamas Carvajal, Ramón Cabanillas etc.

- **Nova Galicia** (1901-varias etapas ata 1951): Xornal quincenal bilingüe, con textos en galego. Tiña contidos de carácter xeral, pero sempre acompañados por textos comprometidos cos intereses dos galegos nas Américas e da actualidade da Galicia peninsular, encabezadas polo título “Novedades d-a nosa terra” ou “Novedades do noso chan”.
- **Santos e meigas** (9 de agosto de 1908 - finais de 1908): Revista semanal ilustrada, bilingüe, cunha liña dirixida na defensa e exaltación da lingua e a nación galega. Conta cun conxunto de seccións fixas sobre actividades da emigración galega nos lugares de destino, un buzón automático no que se mantén correspondencia cos lectores etc. Destaca a presenza da convocatoria dun concurso literario para contos en lingua galega destinado á xuventude emigrada baixo o lema “¡Rexurdañ, rapaciños, rexurdañ!”

No caso da Arxentina, a primeira publicación periódica íntegra en lingua galega xurdiu no ano 1923. Esta foi [Terra](#), dirixida por Ramón Isla Couto. Pese a ser Buenos Aires a cidade con máis poboación galega nese momento, as súas publicacións estaban máis atadas ás asociacións de emigrantes que aos proxectos editoriais independentes.

Mapa de palabras dalgúns dos principais axentes, autorías, medios de comunicación e localizacións de importancia para a historia dos medios en galego. Elaboración propia

tes. Para Cuba contamos con 71 publicacións galegas, das que 43 foron independentes e 28 de institucións; para Bos Aires, do total de 49 publicacións tan só 13 foron independentes fronte ás 36 que eran voceiros destas asociacións²⁷. Algúns medios bilingües que incluían textos en galego no territorio rioplatense foron La Unión Gallega (1881), con algún poema; El Eco de Galicia (1892), con importantes colaboracións de intelectuais galegos na súa lingua; ou Almanaque Gallego (1898), con varios textos literarios en galego.

Por último, neste período aparecen algunhas colaboracións puntuais, textos literarios, ensaios e especialmente poemas en medios e tiradas doutras localizacións ao longo da península como Madrid ou Lisboa; así como nalgúns medios de Montevideo como O Fungueiro (1918), pero xa pertencentes á seguinte época que imos tratar.

As Irmandades da Fala, a xeración Nós e o auxo do galeguismo (1910-1936)

Trala decadencia do movemento rexionalista de finais de século, xurdiu na década de 1910 un novo impulso para a lingua galega. Nisto foi determinante a formación de cabeceiras e experiencias precedentes, as novas voces xeracionais do panorama intelectual, e a Gran Guerra como derrocadora dos vellos imperios e potenciadora das novas nacións. Os protagonistas deste tempo coincidiron nas páxinas das revistas, nas tertulias e nos eventos do panorama político e cultural²⁸, multiplicando o uso do galego en todo tipo de soportes.

Un dos fitos máis destacados foi a creación da Liga de Amigos do Idioma Galego (1916). Esta organización foi impulsada por Antón Villar Ponte, recollendo o chamamento que Aurelio Ribalta publicara na revista Estudios Gallegos (1915) centrada na reivindicación da lingua galega²⁹. O 18 de maio de 1916, os irmáns Villar Ponte convocaron unha assemblea na que se creou a Irmandade dos Amigos da Fala. Entre a vintena de asistentes, destacan os nomes de Luis Soane, Uxío Carré Aldao, Florencio Vaamonde, Manuel Lugo ou Luis Porteiro Garea. Esta constitución e posterior formación foi resultado de diferentes campañas de prensa e visitas a localidades por parte dos propios membros da irmandade, que difundiron a súa mensaxe e lograron contar o primeiro ano con máis de 200 socios³⁰.

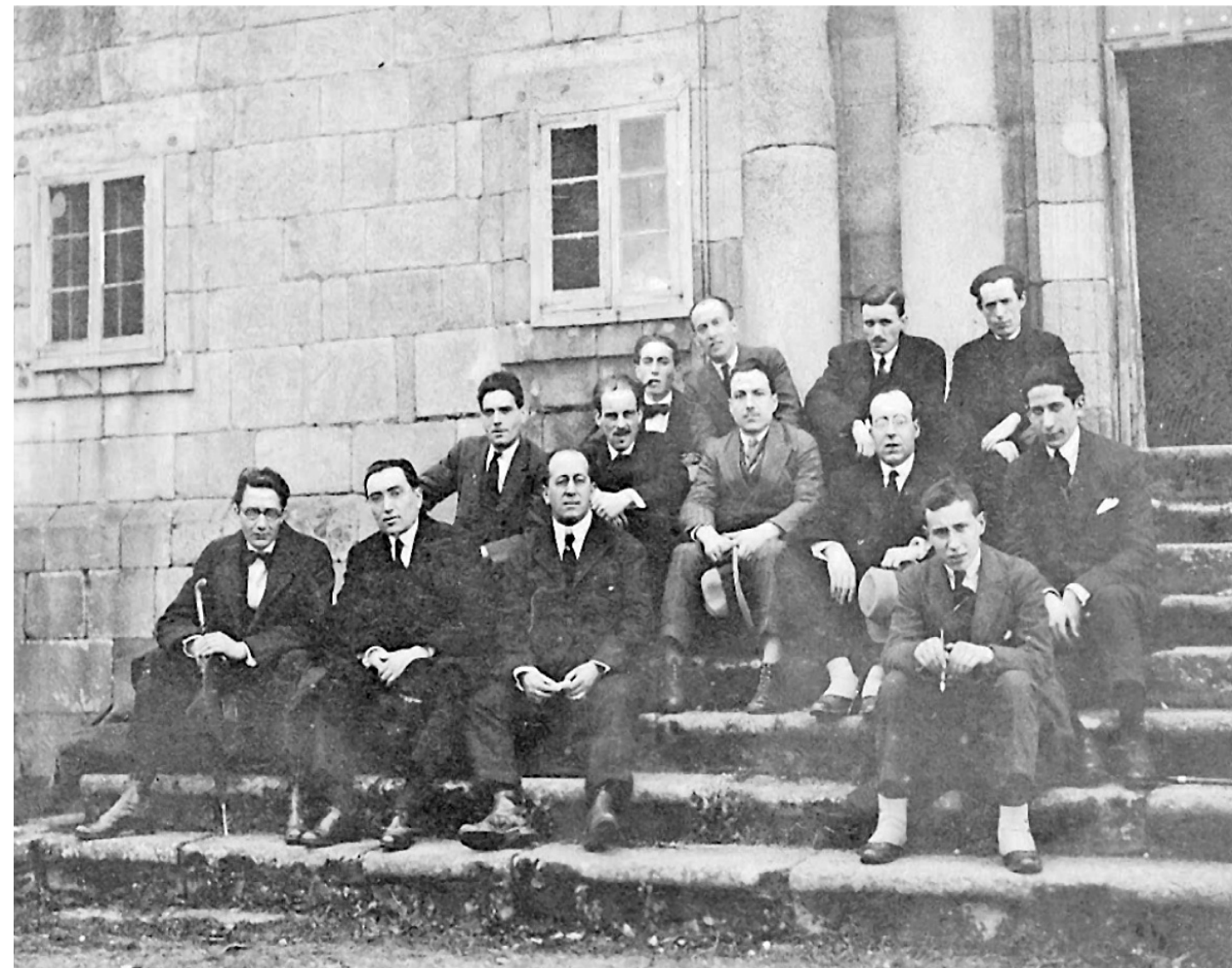
O galeguismo reivindicou a igualdade de dereitos civís e políticos para homes e mulleres, e isto materializouse na creación da Sección Femenina das Irmandades da Fala. Fundada na Coruña en 1918, contou nas súas filas con nomes como o de Micaela Chao Maciñeira, Elvira Bao, Tareixa Chao, María Miramontes, Xenoveva Casal, Xosefa Vázquez ou Ermitas López Verdes.

Estas novas sinerxias e estes novos espazos plurais tanto no eido ideolóxico como cultural deron lugar a encontros, proxectos e formacións con múltiples perspectivas e olladas. Este foi o caso da denominada Xeración Nós, co cenáculo ourensán (Vicente Risco, Florentino Cuevillas e Ramón Otero Pedrayo) e Afonso Rodríguez Castelao como princi-

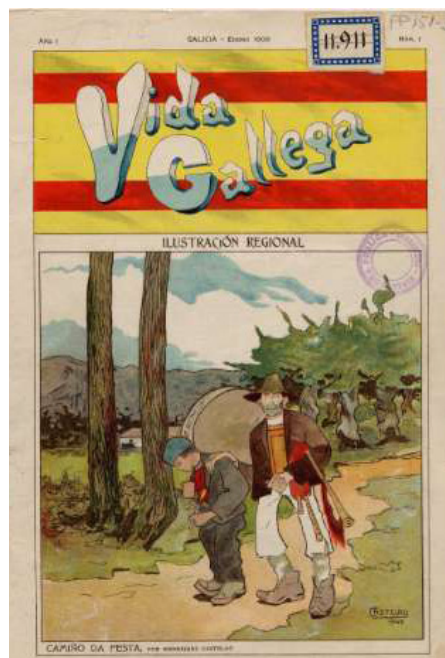
pais expoñentes. A revista Nós xurdiu o 20 de outubro de 1920 da súa man, que se integrou nas propias Irmandades da Fala cunha visión cosmopolita e partindo do propio cara ao universal.

O peso da mensaxe nacionalista, pese ao avance destes estandartes, era máis ben reducido. Tiveron que empregar os seus propios medios para difundir eses postulados e mensaxes, quedando relegado o uso do galego nas tiradas xeralistas á inclusión dalgúns poemas e textos literarios. Justo Beramendi sinala que, das 343 publicadas entre 1916 e 1931, tan só 26 son de corte nacionalista. Ademais, desas tan só 19 foron monolingües en galego, sendo a presenza nacionalista en proporción maior na prensa da emigración coa Habana e Buenos Aires á cabeza³¹. O Consello de Cultura Galega elaborou o [Repertorio da prensa da Emigración Galega](#), froito dun proxecto de investigación dirixido por Vicente Peña Saavedra, no que se pode consultar unha extensa relación de publicacións galegas editadas e relacionadas co feito migratorio e do exilio. Entre os medios peninsulares e os da diáspora, podemos algúns deles:

- [Vida Gallega: ilustración regional](#) (1909-1938): Revista mensual gráfica fundada por Jaime Solá na cidade de Vigo. Contou cun intento efémero de nome homónimo en febreiro de 1904, con tan só 4 números de duración. Na etapa frutífera contou cun total de 697 publicacións, converténdose nun medio de referencia en canto ao uso da fotografía como elemento informativo, ademais do vínculo coa sociedade emigrada en América. Mesturou información de actualidade con temas e contidos variados, unha ampla xeira publicística e máis de 14 mil subscritores en América³². En canto á súa liña editorial, sitúase na onda dun rexionalismo conservador, mantendo como eixo vertebrador a defensa dos intereses galegos, pero en conflito coa idea nacionalista do galeguismo. Nos primeiros números, Solá fixo unha sondaxe para saber se os lectores querían empregar a lingua na súa revista, e este director contribuíu a perpetuar os estigmas ao designar o castelán como o idioma “culto, eficaz e de futuro” fronte ao galego “pobre, ruinoso e caduco”. Destacan as portadas de Castelao e os diálogos para amosar realismo.

Asistentes á IV Asemblea das Irmandades da Fala (Monforte de Lemos, 18-20 de febreiro de 1922). Entre eles aparecen Afonso Rodríguez Castelao, Ánxel Casal, Antón Losada Diéguez, Antón Vilar Ponte, Manuel Antonio, Roberto Blanco Torres e Ramón Otero Pedrayo. Fonte: Wikimedia Commons

Portada de Vida Gallega (8-II-1909).
Fonte: Galiciana

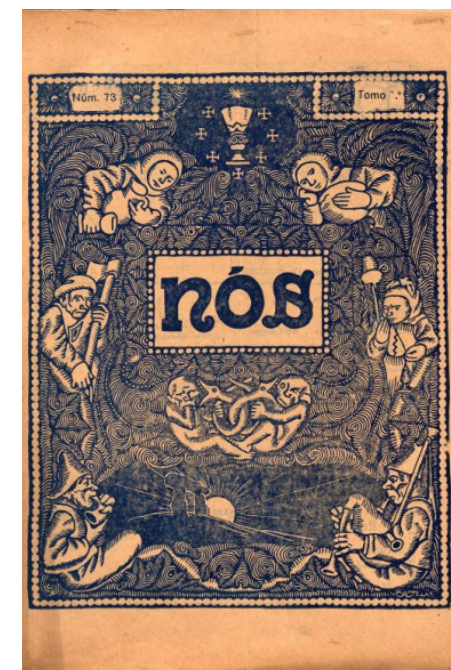

Portada de Galicia: Diario de Vigo (1912).
Fonte: Galiciana

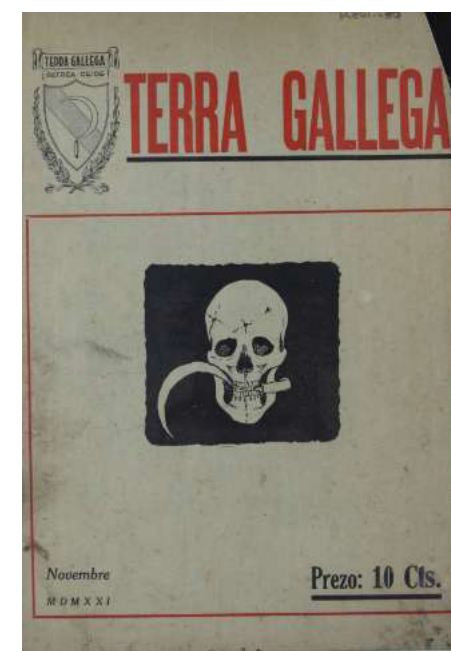
- **A Nosa Terra** (14 de novembro de 1916 - 17 de xullo de 1936): Boletín voceiro das Irmandades da Fala escrito en lingua galega. Tivo varias periodicidades segundo a época: decenal nas súas orixes, quincenal a posteriori e mensual durante a ditadura de Primo de Rivera, para volver ser decenal os últimos tres anos da súa vida e acadar un total de 422 números publicados. Os seus contidos estaban estreitamente ligados ás demandas das Irmandades, destacando o plano cultural e identitario, ademais de amosar un compromiso firme cos problemas do país. Destacan seccións como Peneirando ou Novas da Causa, sendo este último un espazo de información orgánica para avaliar as actividades públicas e internas do nacionalismo. Os colaboradores son escollidos selectivamente, convidando ao “xornalista que non colabore coa prensa caciquil” e á xente que informe dos feitos sociais sen servidumes³³. Nos primeiros anos temos firmas españolas, catalás, portuguesas e traducións de textos foráneos, pero coa entrada dos anos 20 redúcese o total, mesmo as galegas. Entre as sinaturas máis significativas por volume e relevancia atopamos os traballos de Lugris, Villar Ponte, Castelao, Carvalho Calero, Quintanilla, Suárez Picallo, Manuel Antonio, Peña Novo, Losada Diéguez... e no plano internacional atopamos textos de autores foráneos como Goethe, Oscar Wilde, Maragall, Julio Camba ou Daudet.
- **Suevia** (4 de setembro de 1910-1912): Revista semanal ilustrada, bilingüe, centrada na publicación de textos literarios e información sobre o traballo das sociedades de instrución. Foi editada na Habana e dirixida por Ricardo Carballal. Neste medio Ramón Cabanillas publicou o seu primeiro traballo orixinal ao chegar á Illa de Cuba. En galego, contou coa colaboración de intelectuais como Filomena Dato, Antón d’a Rianxeira, Curros Enríquez, Ramón Cabanillas ou Blanco Torres. En castelán, atopamos textos doutras galegas como Sofia Casanova ou Emilia Pardo Bazán.
- **Labor Gallega** (1913-1917): Revista ilustrada bilingüe, mensual, quincenal ou decenal segundo a época, que contou con contidos de notable calidade artística e literaria. Dirixida por Juan Vicente Martínez Quelle na cidade da Habana. Conta con poesías de Pondal, Eugenio Carré Aldao ou Victoriano Taibo; e tamén cun texto de José Lamas referido á creación das Irmandades da Fala. No plano ilustrativo, inclúe debuxos e caricaturas de Francisco Lloveras, Zas, Barros, Lourido e mesmo de Castelao.
- **Eco de Galicia** (1917-36): Revista semanal, bilingüe, dirixida por Manuel Fernández Doallo na cidade da Habana. Foi un dos medios máis importantes en canto á boa acollida que tivo, incluíndo o galego de forma bastante regular en poemas e seccións como a denominada ‘Lombeiradas’. Incluso nalgúns textos en castelán, os topónimos aparecen en lingua galega, por exemplo Sobrado dos Monxes. Neste idioma atopamos textos de autores

como Lamas Carvajal, Leiras Pulpeiro, Rafael Dieste, Antonio Fraguas, Herminia Fariña...

- **Nós: boletín mensual da cultura galega** (30 de outubro de 1920 - 1936): Revista mensual, de periodicidade irregular e escrita integramente en galego. Foi creada ante a necesidade dunha revista galega de dimensión europea para agrupar intelectuais, facilitar a relación entre eles e comunicarse co exterior mediante intercambios culturais con Portugal, España, Europa e América. A revista foi creada na cidade de Ourense por un grupo de intelectuais, que posteriormente a raíz deste número foron denominados Xeración Nós. Estivo dirixida por Vicente Risco e contou coa dirección artística de Castelao, co fin de crear un deseño gráfico e unha estética singular. Foi un proxecto cultural de gran alcance, clave para comprender e sustentar as bases do galeguismo. Entre os seus propósitos destacan a normalización e dignificación do uso da lingua, a renovación cultural mediante a reflexión e debate intelectual dos seus colaboradores, e a creación dunha conciencia nacional galega que reivindicase os seus símbolos e elementos singulares como a cultura e o idioma. As temáticas nos textos son moi variadas: historia, filoloxía, literatura, arqueoloxía, arte, xeografía, música... vinculando ciencias e humanidades. Nela colaboraron as grandes figuras intelectuais da época, entre as que destacan os membros do Grupo Nós (Vicente Risco, Ramón Otero Pedrayo, Florentino López Cuevillas, Ramón Cabanillas, Castelao...), integrantes destacados das Irmandades da Fala (Antón Villar Ponte, Amado Carballo, Antón Losada Diéguez, Manuel Lugris...), da coñecida Editorial Lar (Ánxel Casal, Leandro Carré Alvarelos, Camilo Díaz Valiño...) ou do Seminario de Estudos Galegos (Fermin Bouza-Brey, Ricardo Carvalho Calero, Xosé Filgueira Valverde, Xaquín Lorenzo Fernández, Ben-Cho-Shey...)
- **Terra Gallega** (1921): Revista continuadora de Nós, totalmente en galego, editada pola Xuntanza Nacionalista Galega da Habana e dirixida por Rodríguez Orjales. Contén os seus postulados nun decálogo denominado “As táboas do nazionalismo galego”, que abrangue a autonomía de Galicia, a co-oficialidade do galego e o castelán, a igualdade de dereitos civís e políticos entre homes e mulleres e a repoboación forestal, entre outras medidas. Existe unha sección fixa denominada ‘Novas da causa’, que inclúe contidos relacionados cos movementos do nacionalismo galego tanto peninsulares como americanos. Aparecen traballos asinados por Fuco G. Gómez, Antón Villar Ponte, Xohan Vicente Viqueira, Camilo Díaz Baliño, Sinesio Fraga ou Manuel Lugris, así como ilustracións de Castelao.

Portada do primeiro número da revista Nós (1920). Fonte: Galiciana

Portada de Terra Gallega (1921).
Fonte: Consello da Cultura Galega

- **Galicia: diario de Vigo** (25 de xullo de 1922-1926): Publicación diaria, dirixida en varias etapas por Felipe Lavandeira e Valentín Paz Andrade. Foi un xornal dunha orientación ideolóxica plural comprometido cos intereses do país, acadando unha tiraxe de 12.000 exemplares. Destacou pola cantidade de persoeiros ilustres na súa redacción, tanto no plano da escrita como do debuxo. Entre eles, salientan Valentín Paz Andrade, Rafael Dieste, Díez de la Isla, Manuel Lustre, Manuel Antonio, Villar Ponte, Otero Pedrayo, Risco... e no plano gráfico Cebreiro, Méndez e Castelao.

Na Arxentina houbo outras revistas destacadas como **Céltiga** (1924-1932). Pese a que a liña editorial era en castelán, contou con bastantes textos e contidos en galego. Destacou polo papel xogado na afirmación da identidade galega e da colectivización en América. Dirixida por Pulpeiro, Blanco Amor e Suárez Picallo, contou coa colaboración de grandes intelectuais tanto da península como do territorio americano. Outras foron **Aires d'a Miña Terra** (1908), **Acción Gallega** (1919) ou **As Catro Aldeas** (1923).

O compromiso identitario permaneceu en paralelo á vía política na procura dun autogoberno a través do Estatuto de Autonomía, pese ás viraxes internas entre o bando máis conservador, con Risco á cabeza, enfrontado á proposta liderada por Castelao e Bóveda. Os medios xogaron un papel fundamental como ferramenta propagandística segundo os bandos, ata lograr o triunfo electoral da Fronte Popular nas eleccións de febreiro de 1936. A campaña autonomista sería ratificada no Referendo do 28 de xuño, co apoio dun 75% do censo electoral, quebrado semanas despois pola sublevación militar³⁴.

Liña temporal contextual da evolución dos medios en galego a finais do século XIX e primeiro terzo do XX.
Elaboración propia.

A guerra civil, o silencio e a diáspora cultural (1936-1975)

O golpe fascista do verán de 1936 tomou o territorio galego de forma fugaz. A represión executada polo bando sublevado foi unha das máis atroces da retagarda³⁵. Obreiros, políticos, sindicalistas, artistas e profesionais liberais viron atentada a súa vida, obrigando a buscar salvagarda nos territorios aínda dominados pola República, nos países veciños aliados ou nas nacións trasatlánticas³⁶.

A Ditadura trouxo unha longa noite de pedra no panorama cultural e impuxo, pola vía da represión e da persecución, unha restrición nos medios de comunicación total. As políticas dos vencedores buscaron unha homoxeneización cultural que perseguiu a lingua galega. Todos os avances do último século en materia de normalización e uso foron en balde. Prohibiuse o seu uso nas institucións públicas, e desapareceu do ensino e dos medios de comunicación, quedando relegada a un espazo clandestino ou folclórico.

Cuantitativamente, Lourenzo Fernández Prieto sinalou no ano 2010 que o total de vítimas provocadas pola guerra civil en Galicia alcanzou a cuantía de 4673 persoas, sendo 7 de cada 10 mortes a consecuencia dun proceso xudicial e as restantes por motivos extraxudiciais (desaparicións, detencións, paseos...)³⁷. O Consello de Cultura Galega elaborou un 'Repertorio biobibliográfico do exilio galego' no que podemos ver as diferentes tipoloxías segundo persoas fuxidas, transterradas e outras nomenclaturas; así como o volume de exiliadas e unha pequena recensión de cada un³⁸.

Ante esta situación, xurdiron comportamentos diferentes en canto á utilización do galego nos medios de comunicación. Por un lado, houbo unha vertente de xornais que optaron por recoñecer os valores impostos pola Ditadura e abandonar o seu compromiso coa lingua. Por outra banda, os intelectuais galeguistas e os concienciados cos símbolos identitarios fundaron na diáspora novos espazos de intercambio, comunicación e difusión en galego.

Bos Aires convertírase na capital cultural de América Latina nos anos 20 e 30, polo que rápido afloraron as cabecei-

ras e editoriais dos galegos exiliados no territorio platense, vello coñecido da comunidade galega emigrada³⁹. No caso de México, as súas institucións e o seu contexto cultural precisaban dun lavado de cara internacional trala imaxe da Revolución Mexicana⁴⁰. O seu apoio á causa republicana traducíuse tamén na figura do transterrado: todos aquelas persoas exiliadas que remataron por 'desfacer a maleta' nos lugares de destino, e participar activamente na súa vida políticoeconómica e sociocultural.

Foi na diáspora onde o uso do galego perviviu nos medios de comunicación e nas grellas radiofónicas:

- **Cultura Gallega** (5 de abril de 1936 - 3 de marzo de 1940): Revista mensual ilustrada. Sufriu unha viraxe ideolóxica radical a medida que avanzou no tempo, ata chegar a desaparecer. Os primeiros anos contou con temas variados referidos a Galicia, cun esforzo singular no centenario de Rosalía en 1937. Contou con colaboracións de Otero Pedrayo, Blanco Amor ou Sinesio Fraga, entre outros. A medida que foi perdendo capacidade económica foi abrazando un discurso oposto: comezou a aparecer con moita frecuencia o termo "hispanidad", perfís que apenas interesan á causa de Galicia como Menéndez Pidal ou Isaac Peral e, finalmente, en maio de 1939 publica un retrato de Francisco Franco, "Jefe del Nuevo Estado Español".
- **Nova Galiza. Boletín quincenal dos escritores antifeixistas** (1937-1938). Nace en Barcelona en plena Guerra Civil. Foi unha publicación bilingüe, pero con predominio do galego, e contou coa colaboración de sinaturas como Castelao, Basilio Álvarez, Eduardo Blanco Amor, Rafael Dieste ou Ramón Cabanillas⁴¹. No ano 2005 o Foro Cívico Galego de Barcelona tratou de darlle continuidade baixo o título **ReNOVA GALIZA**.
- **Vida Gallega** (xuño de 1938 - xaneiro de 1954): Revista mensual bilingüe editada pola Sociedad de Beneficencia de Naturales de Galicia e dirixida por Antonio Campo y de la Fuente na cidade da Habana. Contou con contidos en galego ao ter presentes nas súas páxinas poemas de Rosalía, Curros Enríquez ou Lamas

Carvajal, e narracións de Otero Pedrayo, Lugrís ou Rodríguez Elías.

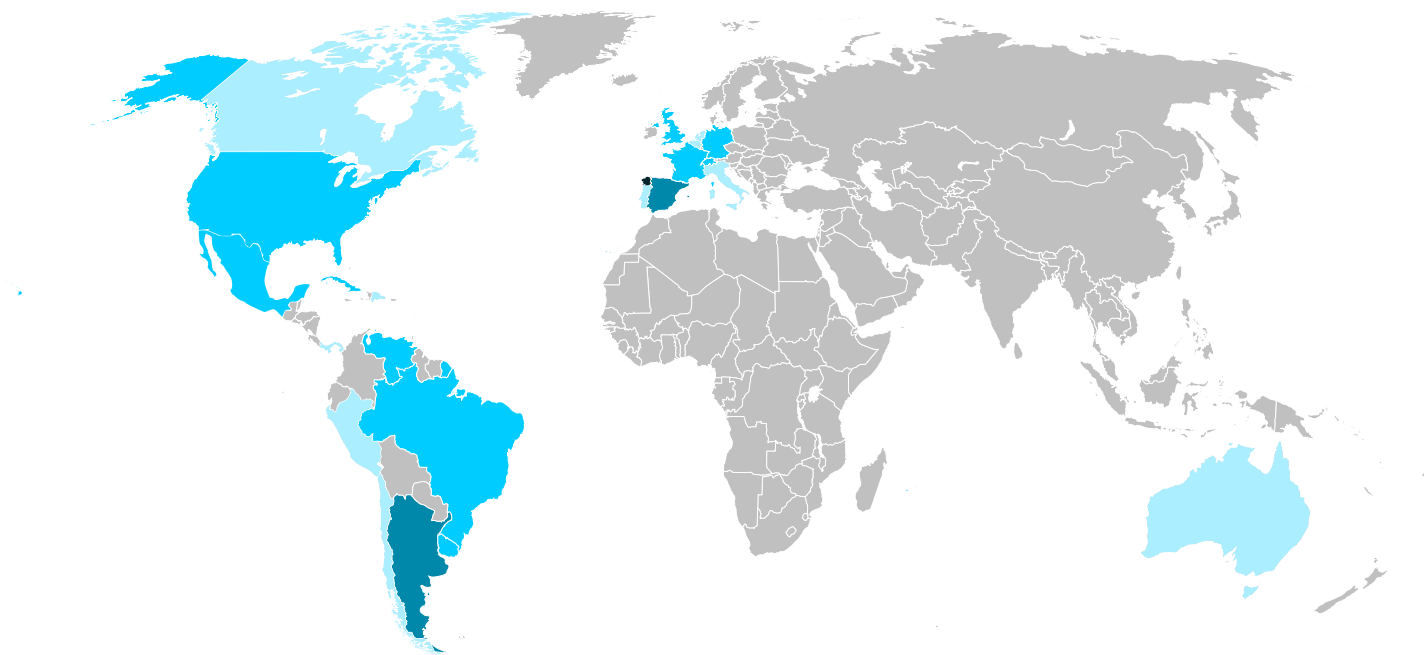
- **Patria Galega** (decembro de 1941 - decembro de 1960): Xornal mensual, bilingüe, dirixido por Fuco G. Gómez na Habana. Foi o “Orgao Ofizial do xuntoiro do mesmo nome”, e máis tarde voceiro de Galiza Límida. Mantivo a devoción nacionalista editorial que caracterizaba ao seu director. Combinou contidos en galego e castelán para amosar compromiso coa lingua, pero tamén tratar de incidir na opinión pública da prensa habaneira sobre os problemas históricos e políticos da Galicia peninsular. Apareceron traballos en galego, entre os que destacaron temas doutrinarios, notas lingüísticas, contos populares e poesías. Outras temáticas que frecuentou foron as encamiñadas ao patrocinio de toda obra que creara unha conciencia galega nas Américas, así como á loita contra o discurso hexemónico español, con títulos como “Hespaña, mito e ficción” ou “Pérdida de la soberanía de Galicia”.
- **Saudade. Verba Galega nas Américas** (1942 - 1953): Revista semestral editada pola Irmandade Galeguista en México D.F. En galego, cunha interrupción de xullo de 1943 a xullo de 1952. Tiña unha liña galeguista na que se combinaban obras literarias con lembranzas da terra, ensaios e reflexións sobre a situación da Galicia do momento.
- **Galician Programme** (1947-1956): Primeira programación radiofónica estable en galego emitida pola BBC de Londres. Emitiuse cada tres semanas dentro do Spanish Programme. É considerado unha das expresións máis salientables do exilio galego, sendo os seus principais artífices Alejandro Raimúndez e Francisco Fernández del Riego. Trataba temas diversos sobre a cultura galega, ademais dunha comparativa coa inglesa e a irlandesa, cun predominio da etnografía e a historia, a literatura e a biografía de autores. Ademais dos seus impulsores, outras figuras do nacionalismo galego colaboraron nas súas emisións, como Fermin Bouza Brey

(5 colaboracións), Plácido Ramón Castro (11), Florentino López Cuevillas (5), Ben-Cho-Shey (4) ou Leandro Carré Alvarellos (7).

- **Sempre en Galicia** (1950 - actualidade): Audición radial do Patronato da Cultura Galega dende Montevideo, emitido en lingua galega. Naceu por iniciativa de oito galegos residentes no país, que recolleron a idea de Castelao sobre a creación dun programa en galego para as comunidades emigradas no Río da Prata. Radio Carve foi a emisora que albergou o programa, coa súa característica entradiña como saúdo: “Bos días galegos, aquí Sempre en Galicia”. Trátase do programa máis lonxevo en galego, e contou coa colaboración de figuras ao longo dos seus días como Otero Pedrayo, Méndez Ferrín, Ramón Piñeiro, Suárez Picallo e María Casares. Dende o ano 2006 emítese en Radio Oriental.
- **Adiante. Orgão das Mocedades Galeguistas (Filial de Irmandade Galega)** (1954-1956). Fundouse en Bos Aires no 1954 baixo a dirección de Conles Tizado e editado polas Mocedades Galeguistas. Era de balde e difundía contidos políticos e actividades organizadas pola organización mencionada. Contou coas colaboracións de Fernández del Riego ou Neira Vilas.
- **Galicia Emigrante** (1 de xuño de 1954 - 1 de maio de 1959): revista mensual e bimestral –segundo a época– dirixida por Luís Seoane en Bos Aires, que tamén foi un programa de radio entre 1954 e 1971, sendo considerada unha das mellores emisións galegas na diáspora. Os seus contidos adoitaron xirar en torno á Galicia cultural con diferentes textos e entrevistas a personalidades galegas, ademais de contribucións da emigración na Arxentina. Tamén contou con outro tipo de seccións fixas como “Cociña galega” ou “Aneidatario Galego”. Cada portada era unha ilustración do propio Luís Seoane.

- **Loita. Movemento Galego de Liberdade Nacional** (1959-?). Tratouse dunha revista de carácter nacionalista, que polo tanto criticaba a táctica galeguista que se estaba vivindo na Galicia interior. Ao mesmo tempo describe brevemente a actividade nacionalista en Bos Aires, lugar onde se editaba.
- **Vieiros** (1959-1968): Revista cultural ilustrada de gran formato en galego, con periodicidade irregular editada polo Padroado da Cultura Galega de México. Comprometida coa cultura na diáspora e bandeira do galeguismo, fomentou a promoción de “calquera idea literaria, artística, filosófica, sempre que fose antifascista e non se apoiase na ditadura”. Contou con colaboradores como Casares, Maside, Velo, Neira Vilas, Díaz Pardo, Méndez Ferrín ou Luisa Viqueira. Tivo cinco seccións fixas: “Alicerce”, un espazo para os editoriais; “As Ideias”, para actividades culturais de Galicia e do Exilio; “Os homes”, para os persoeiros do país; “Os feitos”, para os sucesos peninsulares e americanos; e “As Labouras”, para efemerides e celebracións.

Na península, o galego fora apartado dos ámbitos institucionais e da escrita ao ser considerado unha confrontación contra o réxime⁴². Pese a non existir ningunha norma que prohibise explicitamente o seu uso, o réxime promoveu a hexemonía do castelán e un desprazamento do galego (e calquera outro idioma) da esfera pública, tanto no ámbito culto como no cotiá. Na esfera privada o galego continuou a ser maioritario, mais o castelán avanzou nas cidades e nas clases medias e altas. Tamén o atopamos na clandestinidade, ao igual que moitas obras publicadas no exterior e traducións que tiveron que buscar outras fórmulas para evitar a censura. Pese a isto, nas décadas de 1950 e 1960 apareceron expresións que revitalizaron os usos culturais da lingua co labor da Editorial Galaxia (1950), as entidades O Galo e O Facho e a institucionalización do Día das Letras Galegas (1963). Cómpre destacar a aparición de dúas revistas que se manteñen na actualidade: **Grial** (1963) e **Terra e tempo** (1965). A primeira pertence á Editorial Galaxia e está dedicada ao mundo da cultura, mentres que a segunda está centrada no ámbito político, nomeadamente o vinculado á Unión do Povo Galego (UPG), e ten unha versión dixital desde 2010.

As grandes vagas migratorias do século XX aínda están presentes na dispersión da comunidade galega. No mapa vemos os galegos residentes no estranxeiro segundo o CERA do ano 2023. Fonte: Wikimedia Commons.

A Transición e os primeiros anos da democracia

Por fin, a longa noite de pedra da que falou Celso Emilio Ferreiro no 1962, estaba chegando ao seu fin. De maneira sintética podemos entender a Transición como o paso do franquismo á democracia. Tratouse dun proceso gradual, iniciado no tardofranquismo (adoita situarse no asasinato de Carrero Blanco, no 1973) e rematado no 1982, cando Felipe González consegue o seu primeiro goberno, ou 1986, cando España ingresa na CEE e na OTAN. Tres proxectos estiveron en liza durante os anos da Transición: a continuidade, que era o que defendían os franquistas inmovilistas; a ruptura, apoiada polos que querían rachar totalmente co réxime franquista e transformar o sistema político e social; e a reforma, que foi o proxecto que triunfou e que supuxo o tránsito dun a outro réxime “da lei á lei”.

En plena Transición, a Constitución do 1978 equipara outras linguas ao castelán nos seus territorios, o cal para a nosa lingua materializouse no artigo 5 do Estatuto de Autonomía do 1981. Dous anos despois apróbase a Lei de normalización lingüística (1983), a cal estableceu entre outros puntos que o galego é a lingua oficial das institucións autónomas e da Administración local.

Con respecto á situación da prensa, no ano 1966 aprobouse a coñecida como Lei Fraga, nun contexto de apertura ao exterior, propio dos anos 60 e do *desarrollismo*. O réxime buscaba combinar o control total da norma anterior (1938, en plena guerra civil) coa equiparación aos países europeos. Con todo, estivo lonxe de ser unha lei democrática: a censura previa deixaba de ser a norma, pero para poder exercer a liberdade de expresión era obrigatorio non ir en contra da Lei de Principios do Movemento Nacional e das demais Leis Fundamentais. Xa na Transición, a lei mantívose vixente ata o Real Decreto-Lei 24/1977, que entre outros aspectos eliminou esa condición de acatar os principios do réxime.

Vexamos as cabeceiras que apareceron neste contexto. Unha delas é *Teima*, a primeira publicación periódica en galego editada en Galicia trala morte de Franco e o primeiro semanario de información xeral redactado integramente

na nosa lingua, incluída a publicidade. Extendeuse entre os anos 1976-1977 e Ánxel Vence foi o seu director, quen revelou recentemente que os seus referentes eran o francés Le Nouvel Observateur e o español Cuadernos para el diálogo. Naceu cun gran compromiso social e político, froito do contexto de incipiente liberdade de expresión tras o franquismo, e pretendeu dar voz a algúns problemas do momento, como a loita anticaciquil ou os conflitos das Encrobas ou da central nuclear de Xove. Isto foi o que precisamente acabou provocando a inviabilidade económica, ao retirarse progresivamente a publicidade número tras número. Moitos nomes hoxe coñecidos, como Víctor Freixanes, Manuel Rivas ou Rosario Álvarez publicaron nestas páxinas⁴³.

Desta época son tamén as revistas *Encrucillada* (1977), *Irimia* (1981), *Dorna* (1981), *Andaina* (1982) e *Revista Galega de Educación* (1986). Diferéncianse nos seus contidos (teoloxía —as dúas primeiras—, poesía, feminismo e ensino, respectivamente), pero comparten o feito de que se manteñen na actualidade.

Un dos feitos máis significativos da Transición foi o retorno da cabeceira *A Nosa Terra* no ano 1977. Tratábase da cuarta etapa da publicación, tras ser voceiro de Solidaridad Gallega, logo das Irmandades da Fala e despois publicación editada pola Irmandade Galega de Buenos Aires. A súa periodicidade foi semanal e a súa liña editorial, nacionalista. Comezou sendo dirixida por Margarita Ledo, cunha extensión de 20 páxinas e un prezo individual de 25 pesetas. No editorial da primeira capa lemos: “non imos falar dos obstáculos que a nivel económico coma burocrático poida atopar A Nosa Terra (...)”. Precisamente a súa desaparición ten algo que ver con isto, xa que se produciu no 2011, en pleno contexto de crise económica iniciada no 2008.

En 2010 pasou a ser brevemente só un medio dixital e en 2011 remataron 34 anos de vida da publicación. No 2018 reabriu en formato *web*, aínda que con características moi diferentes. Contén a hemeroteca d’A Nosa Terra de 1977 a 2011 e diferentes artigos de opinión, análises e reportaxes de actualidade máis sen periodicidade definida. Alfonso Eiré, director, conta coa colaboración dalgúns xornalistas históricos da publicación como Xan Carvalla,

Manuel Veiga, César Lorenzo ou Gustavo Luca de Tena.

Retornando ás revistas, *A Saia* (Colectivo Feminista Independente Galego, 1982-1983) e *Festa da palabra silenciada* (Feministas Independentes Galegas —FIGA—, 1983-2013) tamén son de temática feminista, pero xa non son publicacións en activo. A Saia é a primeira revista feita por un colectivo feminista independente en Galicia, e nela atopamos as colaboracións de Carmen Blanco e Margarita Ledo no número 0; mentres que na segunda as coordinadoras do primeiro número foron María Xosé Queizán e Isabel Mouriz, e tamén consta como maquetadora Margarita Ledo. Ambas pretendían abrir un espazo para o debate feminista en xeral e dar voz á creación artística feminina en particular.

Neste momento de apertura política e mobilización social comezan a apa-

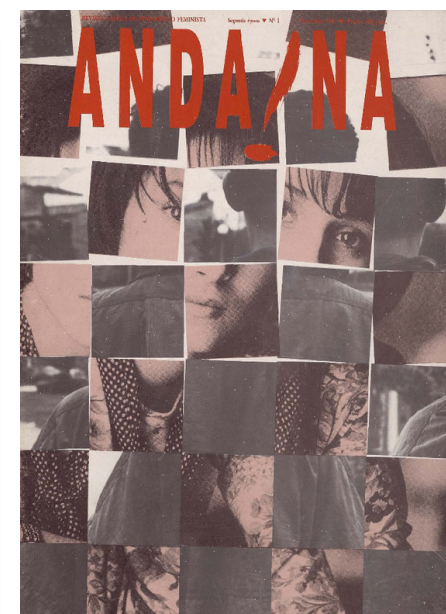
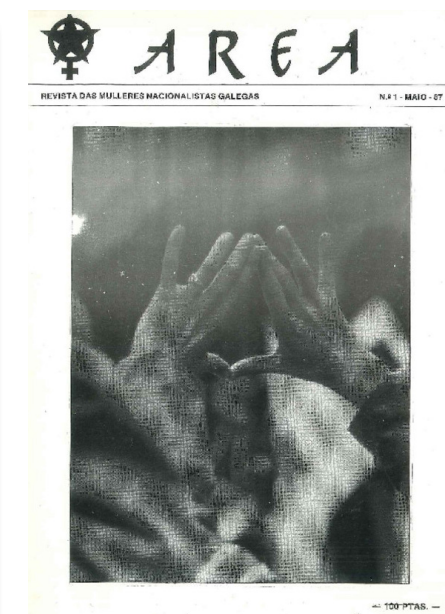
recer algunhas publicacións desde o colectivo LGBT. Unha delas é *O Aturuxo* (1981), subtitulado Boletín da Coordinadora de Colectivos Gais de Galicia (CCGG), maiormente escrito en galego. Os seus catro números recollen accións reivindicativas do colectivo e información da súa propia organización (con presenza en Santiago de Compostela, Vigo, Ourense e A Coruña). Unha década máis tarde sae do prelo a revista *S’homos* (1991-1997), con 13 números de periodicidade irregular. Estaba editada polo Colectivo Gai de Compostela e pretendía ser un espazo no que difundir ou reflexionar sobre a realidade de gais, lesbianas, bisexuais e transexuais.

Pouco despois, e da man do mesmo colectivo, apareceu *Voces de Queempostela* (1996-1999), unha das publicacións máis prolíficas (25 números), de periodicidade mensual, aínda que o seu formato era máis reducido (de

2 a 4 páxinas). Dedicábase a dar voz a accións reivindicativas e de actualidade do colectivo. Xa entrando no século XXI contamos con 4 números de *Enboga* (BOGA. Colectivo de Lesbianas de Galicia, 1999-2001), 8 número de *Menlaxex* (2001) ou 5 números de *as + perralheiras* (As Maribolheras Pre-cárias, 2005-2006).

O Consello da Cultura Galega conta cun completo repositorio de publicacións de temática feminista e LGBT chamado tamén *A Saia*.

Portada do número 0 da *Revista Area* (1987); portada do número 1 de *Andaina*. Revista do Movemento Feminista Galego (1991); e portada do número 0 de *Festa da palabra silenciada* (1983)

Nos seguintes anos continuaron a fundarse revistas. Unha foi a Luzes de Galiza (1985-1997), trimestral, fundada por Xavier Seoane, Antón Baamonde, Lino Braxe e Manuel Rivas, quen ademais foi o director. Estaba centrada en publicar contidos políticos e sociais con vocación de facelo cunha visión moderna⁴⁴. Outra delas, *Agália*, fundouse no 1985 e mantívose en activo ata hai poucos anos (2016). Trátase da publicación en papel da Asociación Galega da Língua (AGAL). Tamén aparece *Area* (1987-1993), o Boletín das Mulleres Nacionalistas Galegas, de Ourense, e contou con colaboradoras como Pilar García Negro.

Un pouco despois, xa nos anos 90, apareceron dúas revistas que seguen a editar números na actualidade: *A Trabe de Ouro* (1990) e *Tempos Novos* (1997). Ambas as dúas comparten algúns trazos, como conter entre as súas páxinas artigos sobre política, sociedade e cultura. Ademais, a segunda conta na actualidade cun portal dixital.

Xa no século XXI, aparece *Código Cero* (2001) como medio dixital dedicado ao mundo da tecnoloxía, que tamén se estreou como revista en papel⁴⁵.

O feito máis significativo da década para a historia dos medios en galego é a creación da Compañía de Radio e Televisión de Galicia (CRTVG). A súa importancia é capital porque converteuse no medio en galego con máis recursos e con máis audiencia. Tanto a emisora de radio como a canle de televisión apareceron no 1985, aínda que en meses diferentes: a radio estreouse en febreiro e a TVG o 24 de xullo en horario reducido e desde o 1 de setembro con programación normal. Hoxe en día son varias as frecuencias de radio e dúas as canles de televisión que ofrece a CRTVG, ao que hai que sumar a oferta dixital.

Unha década antes, no 1974, o centro territorial de Televisión Española (TVE) baixo dirección de Luis Mariñas emitiu os primeiros telexornais en galego en desconexión para Galicia. O programa chamábase Panorama de Galicia e inicialmente duraba 15 minutos. O centro territorial fixo unha gran aposta polos contidos en galego desde 1983, cando chegou á dirección Alexandre Cibeiro, con formatos especializados como O Agro ou O adro da cultura. Panora-

ma de Galicia pasou a chamarse Telexornal 1, aínda que no 1988 recuperou o seu nome. Esta aposta mantívose no 1984 e diminuíu no 1985, pero volveu diversificarse en 1986 para competir coa acabada de crear TVG⁴⁶. Hoxe en día a programación en desconexión para Galicia está representada polo Telexornal que se emite ás 14 e ás 15:45h.

Ademais, no 1984 fundarase en Barcelona a Radio Celta, unha iniciativa de Xosé Fernández Fernández, daquela directivo do Centro Galego de Barcelona, mais pechou no 1985 por carecer de licencia⁴⁷.

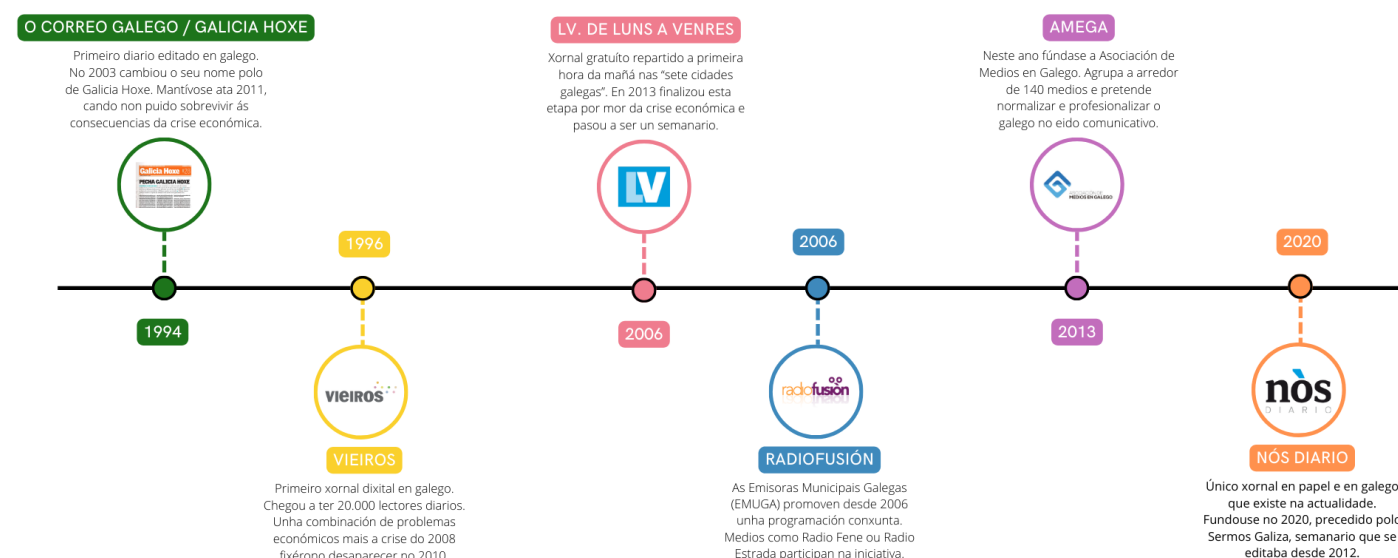
A actualidade e o mundo dixital

Para ir finalizando, imos abordar a situación dos medios en galego na actualidade, a cal non podemos desligar do mundo dixital e das redes sociais, incluso antes do cambio de século. Durante esta última etapa asistimos a varios fitos para os medios en galego: aparecen o primeiro diario, o primeiro xornal dixital, varias radios municipais e grazas a internet proliferan multitude de medios de carácter local. Ademais, desde 2014 os medios xa poden rexistrar a súa páxina web co dominio “.gal”, un logro da Asociación PuntoGal, constituída en 2006. Con todo, nestes anos algunhas iniciativas quedaron polo camiño por mor da crise económica iniciada no 2008.

No ano 1994 asistimos a un dos feitos máis destacados da historia dos medios en galego: saíu do prelo O Correo Galego, o primeiro diario editado en lingua galega e de pago. Impulsouno a Editorial Compostela, daquela mesma responsable de El Correo Gallego. En 2003 mudou o nome polo de Galicia Hoxe e así se mantivo ata 2011, cando os efectos da crise económica o levou por diante.

En 1996 nace *Vieiros*, o primeiro xornal dixital en galego. A súa actividade prolongouse ata o 2010, cando ademais da crise de 2008 xuntáronse problemas económicos. Adoptou o nome da revista homónima que impulsara Luís Soto no exilio mexicano xa comentada. Como recoñece Lois Rodríguez (editor) no editorial de despedida, Vieiros foi pioneiro por organizar o primeiro especial electoral en liña (1997) ou a primeira charla virtual (con Isaac Díaz Pardo).

APUNTAMENTOS

Liña temporal coa aparición dalgúns medios ou agrupacións nos últimos anos. Elaboración propia

Incluso tivo máis de 30 correspondentes ou colaboradores en lugares como New York e Buenos Aires e 20.000 lectores diarios⁴⁸.

Tamén en 1996 xurde *O Sil ano 2000*, unha cabeceira local que podemos atopar mensualmente en papel e a diario na páxina web. Defínese como unha cabeceira intercomarcal, e ademais de na provincia de Ourense véndense na área de Quiroga.

No 2002 nace *Novas da Galiza*, un periódico mensual en papel que pretende ofrecer información crítica desde o punto de vista político e social. Emprega a norma lingüística reintegracionista e conta cunha páxina web, en cuxa hemeroteca podemos atopar os seus números clasificados nas súas catro etapas.

Outro medio dixital, *Galicia Confidencial*, fundouse no ano 2003 en formato blog por Xurxo Salgado. Trátase dun medio con ollada galega e recentemente conta con medios locais asociados como *Xornal de Vigo*, *Lugo Xornal* ou *Xornal da Coruña*.

Tamén apareceu *LV. De Luns a Venres*, un xornal gratuito. Fundouse no 2006, dirixido por Alfonso Rivero, e editado polo grupo El Progreso. Repartíase de luns a venres entre as 7 e as 10h en zonas peonís concorridas. A súa tirada era de 50.000 exemplares nas coñecidas como sete cidades galegas, especialmente en Vigo e A Coruña. No ano 2008 contaba con 35.000 lectores. Pouco despois, no 2013 desapareceu con este formato, por mor novamente da crise económica. Pasou a ser un semanario e uns meses despois rematou

por ser unha web, pero tampouco se mantén na actualidade⁴⁹.

Outros dous medios que desaparecen nesta época son GZ Nación (2006-2010) e Xornal de Galicia (2008-2011). O primeiro era dixital e estaba escrito integramente en galego, mentres que o segundo publicábase en papel e tamén contiña textos en castelán.

Co cambio de década apareceron outras iniciativas de información xeral. Unha delas é o dixital *Praza Pública*. Fundouse no ano 2012 propondo un modelo de subscripción das propias lectoras. Destacan polas súas reportaxes en profundidade e por publicar documentos gráficos e accesibles, así como a súa sección “Fálase de...” de noticias curtas.

Nese mesmo ano tamén viu a luz Sermos Galiza. Naceu como medio dixital de información xeral diaria pero tamén como un semanario en papel. O proxecto mudou ata ser o que é hoxe en día: **Nós Diario**. O máis destacado é que se trata do único xornal en galego e en papel que sae do prelo cinco días á semana (de martes a sábado). É precisamente ese último día no que sae tamén o novo Sermos Galiza, reconvertido nun suplemento do xornal. A proposta complétase coa páxina web do medio, actualizada diariamente.

De información política e social tamén é a **Revista Luzes** (2013), dirixida por Manuel Rivas e Xosé Manuel Pereiro e precedida por Luzes de Galiza. Combina o portal web co papel, e contén textos variados como entrevistas, reportaxes, ensaios e reflexións. Sae do prelo unha vez ao mes.

Moitos dos medios que xurdiron recentemente están dedicados a informar sobre a cultura do país. Un dos de máis experiencia é **Raigame. Revista de arte, cultura e tradicións populares** (1995). Normalmente conta cun ou dous números ao ano e nas súas páxinas publicaron nomes como Marilar Aleixandre, Rosa Aneiros, Justo Beramendi ou Ramón Otero Pedrayo. Outro con moita bagaxe é **Cultura Galega** (2000), medio dixital vinculado ao CCG. Máis achegado á actualidade é **GCiencia** (2013). Como o seu nome indica está centrado en informacións que proveñen do ámbito científico, pero tamén publica artigos sobre cultura ou historia. Sobre esta temática publica **Mazarelos**, que naceu en 2019 como un espazo web de artigos, entrevistas e re-

portaxes de divulgación histórica e cultural. No 2020 saíu tamén como **revista** en papel cuatrimestral.

VINTE naceu un ano antes (2018) e trátase dun magazine cultural asociado a Praza con vocación de contar como é a Galicia dos anos 20 deste século. Un dos medios máis recentes é **Clara Corbelhe** (2021), centrado en ser un espazo para o debate e opinión político e social. Contan con artigos web pero tamén cunha **revista** en papel anual. E incluso podemos atopar proxectos centrados no ámbito local, como o caso de **A Movidia** (2018), un medio dixital dedicado á cultura e o ocio da cidade de Vigo que ademais conta cunha **revista** mensual en papel e dixital.

A proliferación de internet permite que hoxe en día moitas das iniciativas dixitais teñan carácter local. Por exemplo na Costa da Morte temos **Que pasa na Costa** (2007), en Pontevedra podemos citar **Pontevedra Viva** (2012), ou nas comarcas do sur pontevedrés **A Nova Peneira** (2012), que ademais da web sae en papel unha vez ao mes.

Recentemente xurdiron algúns medios en galego especializados nalgunha materia concreta. Ademais dos medios que citamos no eido cultural, podemos mencionar outros casos. Un deles é **As Nosas** (2020), un xornal dixital centrado no deporte feminino galego. Outro exemplo é a revista **Pincha**, dedicada á gastronomía e a cultura, e que ademais conta cunha **revista** en papel que se publica un mes en Compostela e ao seguinte na Coruña.

No apartado radiofónico, debemos destacar algunhas iniciativas vixentes na actualidade. Unha delas é **CUAC FM** (1996), nacida no seo da universidade coruñesa a partir do Colectivo de Universitarios Activos, fundado un ano antes. Pretende “dar voz a quen non a ten” e crear contidos baseados nos movementos sociais con vontade de crear comunidade.

Pouco antes 1988 xurdira a asociación EMUGA (Emisoras Municipais Galegas), a cal desde ano 2006 promove unha programación conxunta baixo o nome de **Radiofusión**. Algunhas radios que pertencen a este proxecto son **Radio Fene**, **Radio Redondela**, **Radio Estrada** ou **Radio Arzúa**.

O impacto do mundo dixital tamén deixou aquí a súa pegada en forma de podcast. Algunhas radios locais, como Radio Estrada ou Ames Radio, contan con programas que comparten neste formato como Salta da Cama e Exército Mekemeke respectivamente. Noutros casos son medios en galego cuxo produto principal non é o audiovisual pero que tamén se lanzan ao podcast, como o caso de A actualidade está sobrevalorada (de Luzes). Pero tamén contamos con iniciativas independentes como Carretando, Café derby 21 ou As Bichas. A plataforma **Podgalego** pretende recompilar nun único espazo web todos os programas dispoñibles en galego.

No plano televisivo destaca **Nós Televisión** (2013). Trátase dunha plataforma cuxos contidos están dispoñibles en Movistar+ e na súa **canle de Youtube**. A súa programación non responde a unha televisión convencional e está centrada e poñer en valor o mundo cultural, político e social do país. Desde o ámbito local contamos con medios como o **Canal Rías Baixas** (1994), que abrangue varias comarcas como Pontevedra e o Salnés, ou o **Canal Barbanza** (2005).

Con respecto á CRTVG, recentemente presentou novas plataformas que permiten acceder de maneira máis sinxela aos seus contidos, como son **AGalega**, **AGalega Audio**, **G24** ou **Xabarin**. Ademais, o **#DigochoEu** destaca como programa de entretemento e á vez de aprendizaxe sobre o correcto uso do galego segundo a RAG.

Hoxe en día, e desde o ano 2013, existe a **Asociación de Medios en Galego (AMEGA)**. Trátase dunha entidade que agrupa a arredor de 140 medios en galego e que pretende crear sinerxías para potenciar o galego nos medios de comunicación, contribuír á profesionalización do sector e desenvolver campañas de visibilización e normalización.

Portadas de revistas en papel en galego dos últimos 30 anos.

Acto de inauguración de Nós Diario (2-I-2020). Fotografía cedida.

1 Ramón VILLARES PAZ: *Historia de Galicia*. Vigo, Xerais, 2004, p. 253.

2 Rosa ANEIROS e Xosé LÓPEZ: “Las fórmulas dialogadas en los orígenes del periodismo en lengua gallega”. *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, 11, 2005, p. 181.

3 Salvador LOURENZANA: “Breve historia da prensa periódica en Galicia”. *Grial: revista galega de cultura*, 100, 1988, pp. 210-222.

4 Rosa ANEIROS DÍAZ: “A lingua galega na prensa, unha singradura de presenzas e ausencias. O caso dos primeiros textos en galego na prensa do século XIX”, en Xosé Ramón FREIXEIRO MATO et al.: *Lingua e Comunicación: IV Xornadas sobre Lingua e Usos*. Universidade da Coruña, 2008, pp. 181-195.

5 Rosa ANEIROS e Xosé LÓPEZ: “Las fórmulas dialogadas...”, op. cit., p. 255.

6 Rosa ANEIROS DÍAZ: “A lingua galega...”, op. cit.

7 Enrique SANTOS GAYOSO: *Historia de la prensa gallega: 1880-1986*. Sada, Edicións do Castro, 1990, p. 234.

8 REAL ACADEMIA GALEGA: “O Vello do Pico Sagro”. Dispoñible en: https://academia.gal/-/o-vello-do-pico-sagro?p_l_back_url=%2Fprocura%3Fq%3DO%2BVello%2Bdo%2BPico-Sagro [Data de consulta: 13 de decembro de 2023].

9 Ibid.

10 CULTURA GALEGA: “Felicia Auber”. Dispoñible en: <https://culturagalega.gal/album/detalle.php?id=26> [Data de consulta: 13 de decembro de 2023].

11 Carme HERMIDA: *A reivindicación da lingua galega no rexurdimento (1840-1891)*. Santiago de Compostela, Consello de Cultura Galega, 1992, p. 7.

12 Ibid.

13 Xesús ALONSO MONTERO: “O Tío Marcos da Portela: caracterización dunha experiencia periodística singular e estudo das súas estratexias e da súa eficacia”, en *Xornadas sobre V. Lamas Carvajal: actas das xornadas realizadas pola Dirección Xeral de Promoción Cultural en Ourense*. Ourense, Deputación de Ourense, 2001, pp. 183-195.

14 Rosa ANEIROS DÍAZ: “A lingua galega...” op. cit., pp. 185-186.

15 Algunhas copias dixitalizadas poden atoparse na Hemeroteca Virtual de Betanzos. Dispoñible en: <https://hemeroteca.betanzos.net/> [Data de consulta: 17 de xaneiro de 2024].

16 REAL ACADEMIA GALEGA: “A Fuliada”. Dispoñible en: <https://academia.gal/-/a-fuliada-1> [Data de consulta: 13 de decembro de 2023]; REAL ACADEMIA GALEGA: “A prensa histórica en galego na biblioteca da RAG”. Dispoñible en: [https://academia.gal/-/a-prensa-historica-en-](https://academia.gal/-/a-prensa-historica-en-galego-na-biblioteca-da-rag)

[galego-na-biblioteca-da-rag](https://academia.gal/-/a-prensa-historica-en-galego-na-biblioteca-da-rag) [Data de consulta: 14 de decembro de 2023]; REAL ACADEMIA GALEGA: “Galicia. Cencias, literatura, artes”. Dispoñible en: https://academia.gal/-/galicia-cencias-literatura-artes?p_l_back_url=%2Fprocura%3Fq%3Dgalicia%2Bferrol%2B1885 [Data de consulta: 12 de xaneiro de 2024].

17 REAL ACADEMIA GALEGA: “A prensa histórica en galego na biblioteca da RAG”, op. cit.; Cilia TORNA: “Os primeiros xornais en galego: ‘A tía Catuxa’” en *Nós Diario*, 24 de marzo de 2021. Dispoñible en: <https://www.nosdiario.gal/articulo/cultura/primeiros-xornais-galego-tia-catuxa/20210324194005118244.html> [Data de consulta: 15 de xaneiro de 2024].

18 Rosa ANEIROS DÍAZ: “A lingua galega...”, op. cit., p. 186; Xoán COSTA: “Os primeiros xornais en galego: ‘A Monteira’” en *Nós Diario*, 23 de marzo de 2021. Dispoñible en: <https://www.nosdiario.gal/articulo/cultura/primeiros-xornais-galego-monteira/20210323201352118179.html> [Data de consulta: 15 de xaneiro de 2024], REAL ACADEMIA GALEGA: “A prensa histórica en galego na biblioteca da RAG”, op. cit.; Xoán COSTA: “Os primeiros xornais en galego: ‘O labrego’” en *Nós Diario*, 25 de marzo de 2021. Dispoñible en: <https://www.nosdiario.gal/articulo/cultura/primeiros-xornais-galego-labrego/20210325203919118327.html> [Data de consulta: 15 de xaneiro de 2024].

19 REAL ACADEMIA GALEGA: “A prensa histórica en galego na biblioteca da RAG”, op. cit.; “As burgas” en *Ourense no tempo* (11 de xullo de 2008). Dispoñible en: <https://ourensenotempo.blogspot.com/2008/07/as-burgas.html> [Data de consulta: 23 de xaneiro de 2024].

20 REAL ACADEMIA GALEGA: “A prensa histórica en galego na biblioteca da RAG”, op. cit.

21 Xosé Ramón CAMPOS ÁLVAREZ: “La emigración gallega a América (1880-1930) integración y retorno”, *Minius*, 3, 1994, pp. 133-145; Basilio SÁNCHEZ ALONSO: “Una nueva serie anual de la emigración española 1882 – 1930”. *Revista de Historia económica*, 1, 1990, p. 137

22 Ramón VILLARES PAZ: “El indiano gallego. Mito y realidad de sus remesas de dinero”, en *Indianos: Monografías de los Indianos del Norte*, 2, 1984, p. 32; Xosé Ramón CAMPOS ÁLVAREZ: “La emigración gallega...”, op. cit., p. 139”

23 Cristina SAMUELLE LAMELA: “Situación linguística dos emigrantes galegos no Río da Prata”, en Pilar CAGIAO VILA (coord.): *Galegos en América e americanos en Galicia*. Galicia, Xunta de Galicia, 1999, p. 259.

24 Xosé NEIRA VILAS: *A prensa galega de Cuba*. Galicia, Xunta de Galicia, Centro Ramón Piñeiro para a investigación en Humanidades, 2011.

25 Luis ALONSO GIRGADO: “Prensa e literatura galegas na Habana (1880-1936)”. *Madrygal: Revista de estudios gallegos*, 6, 2003, pp. 21-26.

26 Natalia REGUEIRO: *A Gaita gallega: repinica muiñeiras, alboradas*

e *fandangos, unha vez ‘o mes: A Habana (1885-1889)*. Xunta de Galicia, Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades, 1999. Dispoñible en: <https://www.cervantesvirtual.com/portales/hemeroteca/obra/a-gaita-gallega-a-habana-18851889--0/> [Data de consulta: 23 de xaneiro de 2024].

27 Xosé NEIRA VILAS: “A prensa galega...”, op. cit., p. 16.

28 Justo BERAMENDI: “As Irmandades da Fala e o nacemento do nacionalismo galego”, *Murguía: revista galega de historia*, 32, 2015, pp. 51-64.

29 Uxío-Breogán DIÉGUEZ-CEQUIEL: “As irmandades da Fala, fitos e logros no seu fecundo evoluir (1916-1931)”, en Uxío-Breogán DIÉGUEZ-CEQUIEL (ed.): *As Irmandades da Fala (1916-1931): reivindicación identitaria e activismo socio-político-cultural no primeiro terzo do século XX*. Galicia, Laiovento, 2016.

30 Ramón VILLARES PAZ, Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS e Ramón MÁIZ SUÁREZ (eds.): *As Irmandades da Fala no seu tempo: perspectivas cruzadas*. Santiago de Compostela, Consello da Cultura Galega, 2021, p. 98.

31 Ibid.

32 Roberto RIBAO FERNÁNDEZ: *A fotografía na revista Vida Gallega. Un silandeiro universo de sentido*. Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, Tese de doutoramento, 2007.

33 Margarita LEDO ANDIÓN: *Prensa e galeguismo: da prensa galega do XIX ao primeiro periódico nacionalista: 20 anos de “A Nosa Terra” (1916-1936)*. Ares, Edicións do Castro, 1982, p. 140.

34 Bieito ALONSO FERNÁNDEZ: *Breve historia do nacionalismo galego*. Galicia, A Nosa Terra, 1999, pp. 36-38.

35 Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS e Ruy FARÍAS: “Transterrados y emigrados: una interpretación sociopolítica del exilio gallego de 1936”, *Arbor*, 735, 2009, p. 113.

36 O permiso de acceso das novas nacións americanas foi moito máis selectivo que nas anteriores décadas. México, pola contra, tomou un maior protagonismo posicionándose a favor da causa republicana e do goberno de Negrín. Arxentina tamén permitiu a entrada de intelectuais e técnicos superiores para ocupar as súas institucións. Para máis, véxase David Miguel RODRÍGUEZ MARTÍNEZ: “A fuxida do exilio republicano cara Latinoamérica. Unha aproximación dos casos mexicano e arxentino en perspectiva comparada (1936-1945)”, *Minius*, 26, 2021, pp. 275-300.

37 Ramón VILLARES PAZ, op. cit. p. 423.

38 CONSELLO DA CULTURA GALEGA: *O Exilio galego. Repertorio bibliográfico: unha primeira achega*. Santiago de Compostela, Arquivo da Emigración Galega, 2001.

39 Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS: “Transterrados y emigrados: una interpretación sociopolítica del exilio gallego en 1936”. *Pasado y memoria: Revista de historia contemporánea*, 9, 2010, pp. 129-148.

40 Álvaro MATUTE: “El cardenismo, una utopía mexicana”. *Estudios de historia moderna y contemporánea de México*, 17, 1996, pp. 202-205.

41 Rosa ANEIROS DÍAZ: “A lingua galega...” op. cit., p. 188.

42 Henrique MONTEAGUDO: *O idioma galego baixo o franquismo. Da resistencia á normalización*. Vigo, Galaxia, 2021.

43 Rosa ANEIROS DÍAZ: “A lingua galega...” op. cit., p. 189; “Un lóstrego informativo” en *Cultura Galega*, 3 de maio de 2022. Dispoñible en: <https://culturagalega.gal/noticia.php?id=33764> [Data de consulta: 5 de febreiro de 2024]; “Teima” en *Consello da Cultura Galega*. Dispoñible en: <https://consellodacultura.gal/especiais/teima/> [Data de consulta: 5 de febreiro de 2024].

44 Daniel SALGADO: “Cien números de Luzes: el espíritu ‘rabudo’ de la revista de Manuel Rivas y Xosé Manuel Pereiro” en *elDiario.es*, 14 de febreiro de 2022. Dispoñible en: https://www.eldiario.es/galicia/cien-numeros-luzes-espiritu-rabudo-revista-manuel-rivas-xose-manuel-pereiro_1_8736655.html [Data de consulta: 6 de febreiro de 2024]; Sara LOZANO FIGUEIRA: “‘Luzes’ pola cultura” en *O Salto Galiza*, 9 de xuño de 2018. Dispoñible en: <https://www.elsaltodiario.com/balea-cultural/luzes-pola-cultura> [Data de consulta: 6 de febreiro de 2024].

45 Marcus FERNÁNDEZ: “Codigocero.com: 20 anos na web” en *Código Cero*, 25 de xullo de 2021. Dispoñible en <https://codigocero.com/Codigo-cero-com-20-anos-na-web> [Data de consulta: 6 de febreiro de 2024].

46 Xosé LÓPEZ GARCÍA (coord.): *Tres décadas de Televisión en Galicia. Cronoloxía e posicións perante o desafío dun novo modelo audiovisual*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, pp. 46-51.

47 “El Centro Galego de Barcelona gestionará la recuperación de su antigua emisora Radio Celta” en *Faro de Vigo*, 5 de febreiro de 2019. Dispoñible en: <https://www.farodevigo.es/sociedad/2019/02/05/centro-galego-barcelona-gestionara-recuperacion-15784554.html> [Data de consulta: 6 de febreiro de 2024].

48 Lois RODRÍGUEZ: “Até sempre” en *Vieiros*. Dispoñible en: <https://vieiros.com/nova/80362/ate-sempre> [Data de consulta: 8 de febreiro de 2024].

49 José SIXTO GARCÍA e Ana BELLÓN RODRÍGUEZ: “A prensa gratuíta en Galicia a través de tres iniciativas autóctonas: De luns a venres, Santiago Siete e Tierras de Santiago” en *F@ro. Revista teórica del Departamento de Ciencias de la Comunicación*, 9, 2009, pp. 5-7.

50 Roberto RIBAO FERNÁNDEZ: *A fotografía na revista Vida Gallega. Un silandeiro universo de sentido*. Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, Tese de doutoramento, 2007.

Luis ALONSO GIRGADO: “Prensa e literatura galegas na Habana (1880-1936)”. *Madrygal: Revista de estudos gallegos*, 6, 2003, pp. 21-26.

Bieito ALONSO FERNÁNDEZ: *Breve historia do nacionalismo galego*. Galicia, A Nosa Terra, 1999.

Xesús ALONSO MONTERO: “O Tío Marcos da Portela: caracterización dunha experiencia periodística singular e estudo das súas estratexias e da súa eficacia”, en *Xornadas sobre V. Lamas Carvajal: actas das xornadas realizadas pola Dirección Xeral de Promoción Cultural en Ourense*. Ourense, Deputación de Ourense, 2001.

Rosa ANEIROS e Xosé LÓPEZ: “Las fórmulas dialogadas en los orígenes del periodismo en lengua gallega”. *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, 11, 2005, pp. 223-242.

Rosa ANEIROS DÍAZ: “A lingua galega na prensa, unha singradura de presenzas e ausencias. O caso dos primeiros textos en galego na prensa do século XIX”, en Xosé Ramón FREIXEIRO MATO et al.: *Lingua e Comunicación: IV Xornadas sobre Lingua e Usos*. Universidade da Coruña, 2008, pp. 181-195.

Justo BERAMENDI: “As Irmandades da Fala e o nacemento do nacionalismo galego”. *Murguía: revista galega de historia*, 32, 2015, pp. 51-64.

- *Repensar Galicia: as Irmandades da Fala*. Galicia, Xunta de Galicia, 2017.

- *Historia Mínima de Galicia*. Madrid, Turner, 2016.

Xosé Ramón CAMPOS ÁLVAREZ: “La emigración gallega a América (1880-1930) integración y retorno”, *Minus*, 3, 1994, pp. 133-145.

Pilar CAGIAO VILA (ed.): *Galegos en América e americanos en Galicia*. Galicia, Xunta de Galicia, 1999.

- *Muller e emigración*. Galicia, Xunta de Galicia, 1997.

Pilar CAGIAO VILA e Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS: *O exilio galego de 1936: política, sociedade e itinerarios*. Santiago de Compostela, Consello de Cultura Galega, 2006.

CONSELLO DE CULTURA GALEGA: *O Exilio galego. Repertorio biobibliográfico: unha primeira achega*. Santiago de Compostela, Arquivo da Emigración Galega, 2001.

Xoán COSTA: “Os primeiros xornais en galego: ‘A Monteira’” en *Nós Diario*, 23 de marzo de 2021. Dispoñible en: <https://www.nosdiario.gal/articulo/cultura/primeiros-xornais-galego-monteira/20210323201352118179.html> [Data de consulta: 15 de agosto de 2023].

Uxío-Breogán DIÉGUEZ-CEQUIEL: “As irmandades da Fala, fitos e logros no seu fecundo evoluir (1916-1931)”, en Uxío-Breogán DIÉGUEZ-CEQUIEL (ed.): *As Irmandades da Fala (1916-1931): reivindicación identitaria e activismo socio-político-cultural no primeiro terzo do século XX*. Galicia, Laiovento, 2016.

CULTURA GALEGA: “Felicja Auber”. Dispoñible en: <https://cultura.galega.gal/album/detalle.php?id=26> [Data de consulta: 13 de decembro de 2023].

Marcus FERNÁNDEZ: “Codigocero.com: 20 anos na web” en *Código Cero*, 25 de xullo de 2021. Dispoñible en <https://codigocero.com/Codigocero-com-20-anos-na-web> [Data de consulta: 6 de febreiro de 2024].

Xosé Vicenzo FREIRE LESTÓN: *A Prensa de mulleres en Galicia (1841-1994)*. Lisboa: Edições Universitárias Lusófonas, 1996.

María Isabel GONZÁLEZ FERNÁNDEZ: “Escritoras galegas na prensa en Galicia (1926-1932)” en Helena GONZÁLEZ FERNÁNDEZ e María Xesús LAMA LÓPEZ (coords.). *Mulleres en Galicia. Galicia e os outros pobos da península: actas VII Congreso Internacional de Estudos Galegos*, vol 2, 2007, pp. 341-352.

Carme HERMIDA: *A reivindicación da lingua galega no rexurdimento (1840-1891)*. Santiago de Compostela, Consello de Cultura Galega, 1992.

Margarita LEDO ANDIÓN: *Prensa e galeguismo: da prensa galega do XIX ao primeiro periódico nacionalista: 20 anos de “A Nosa Terra” (1916-1936)*. Ares, Edicións do Castro, 1982.

Salvador LOURENZANA: “Breve historia da prensa periódica en Galicia”. *Grial: revista galega de cultura*, 100, 1988, pp. 210-222.

Sara LOZANO FIGUEIRA: “‘Luzes’ pola cultura” en *O Salto Galiza*, 9 de xuño de 2018. Dispoñible en: <https://www.elsaltodiario.com/balea-cultural/luzes-pola-cultura> [Data de consulta: 6 de febreiro de 2024].

Álvaro MATUTE: “El cardenismo, una utopía mexicana”. *Estudios de historia moderna y contemporánea de México*, 17, 1996, pp. 202-205.

Henrique MONTEAGUDO: *O idioma galego baixo o franquismo. Da resistencia á normalización*. Vigo, Galaxia, 2021.

Silvia MUÍÑO NAVEIRA: “Un breve percorrido por “A Nosa Terra” e “El Pueblo Gallego” (1916-1926): lingua galega e compromiso” en *Anuario Brigantino*, núm. 30, 2007, pp. 353-368.

Xosé NEIRA VILAS: *A prensa galega de Cuba*. Galicia, Xunta de Galicia, Centro Ramón Piñeiro para a investigación en Humanidades, 2011.

Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS: “Transterrados y emigrados: una interpretación sociopolítica del exilio gallego en 1936”, *Pasado y memoria: Revista de historia contemporánea*, 9, 2010, pp. 129-148.

- *O inmigrante imaxinario: estereotipos, representacións e identidades dos galegos na Arxentina (1880-1940)*. Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, 2002.

Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS e Ruy FARIAS: “Transterrados y emigrados: una interpretación sociopolítica del exilio gallego de 1936”, *Arbor*, 735, 2009.

REAL ACADEMIA GALEGA: “O Vello do Pico Sagro”. Dispoñible en: https://academia.gal/-/o-vello-do-pico-sagro?p1_back_url=%2Fprocura%3Fq%3DO%2BVello%2Bdo%2BPico-Sagro [Data de consulta: 13 de decembro de 2023].

- “A prensa histórica en galego na biblioteca da RAG”. Dispoñible en: <https://academia.gal/-/a-prensa-historica-en-galego-na-biblioteca-da-rag> [Data de consulta: 14 de decembro de 2023].

- “A Fuliada”. Dispoñible en: <https://academia.gal/-/a-fuliada-1> [Data de consulta: 13 de decembro de 2023].

- “Cen anos do diario ‘El Pueblo Gallego’”. Dispoñible en: <https://academia.gal/-/cen-anos-do-diario-el-pueblo-gallego> [Data de consulta: 13 de decembro de 2023].

Natalia REGUEIRO: *A Gaita gallega: repinica muiñeiras, alboradas e fandangos, unha vez ó mes: A Habana (1885-1889)*. Xunta de Galicia, Centro Ramón Piñeiro para a investigación en Humanidades, 1999. Dispoñible en: <https://www.cervantesvirtual.com/portales/hemeroteca/obra/a-gaita-gallega-a-habana-18851889--0/> [Data de consulta: 23 de xaneiro de 2024].

Roberto RIBAO FERNÁNDEZ: *A fotografía na revista Vida Gallega. Un silandero universo de sentido*. Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, Tese de doutoramento, 2007.

Lois RODRÍGUEZ: “Até sempre” en *Vieiros*. Dispoñible en: <https://vieiros.com/nova/80362/ate-sempre> [Data de consulta: 8 de febreiro de 2024].

David Miguel RODRÍGUEZ MARTÍNEZ: “A fuxida do exilio republicano cara Latinoamérica. Unha aproximación dos casos mexicano e arxentino en perspectiva comparada (1936-1945)”, *Minus*, 26, 2021, pp. 275-300.

- As condicións de xénero no contexto migratorio galego ás Américas. Apuntamentos do caso mexicano (1880-1930). *Semata*, 32, 2020, pp. 265-280.

s.a. “Sin ‘Galicia Hoxe’”, *El Correo Gallego*, 29 de xuño de 2011. Dispoñible en: <https://www.elcorreogallego.es/hemeroteca/galicia-hoxe-CKCG683111> [Data de consulta: 09 de febreiro de 2023].

Daniel SALGADO: “Cien números de Luzes: el espíritu ‘rabudo’ de la revista de Manuel Rivas y Xosé Manuel Pereiro” en *elDiario.es*, 14 de febreiro de 2022. Dispoñible en: https://www.eldiario.es/galicia/cien-numeros-luzes-espiritu-rabudo-revista-manuel-rivas-xose-manuel-pereiro_1_8736655.html [Data de consulta: 6 de febreiro de 2024].

Cristina SAMUELLE LAMELA: “Situación linguística dos emigrantes galegos no Río da Prata”, en Pilar CAGIAO VILA (coord.): *Galegos en América e americanos en Galicia*. Galicia, Xunta de Galicia, 1999.

Basilio SÁNCHEZ ALONSO: “Una nueva serie anual de la emigración española 1882 – 1930”. *Revista de Historia económica*, 1, 1990.

Enrique SANTOS GAYOSO: *Historia de la prensa gallega: 1880-1986*. Sada, Edicións do Castro, 1990.

José SIXTO GARCÍA e Ana BELLÓN RODRÍGUEZ: “A prensa gratuita en Galicia a través de tres iniciativas autóctonas: De luns a venres, Santiago Siete e Tierras de Santiago” en *F@ro. Revista teórica del Departamento de Ciencias de la Comunicación*, 9, 2009.

Cilia TORNA: “Os primeiros xornais en galego: ‘A tía Catuxa’” en *Nós Diario*, 24 de marzo de 2021. Dispoñible en: www.nosdiario.gal/articulo/cultura/primeiros-xornais-galego-tia-catuxa/20210324194005118244.html [Data de consulta: 15 de abril de 2023].

Ramón VILAR LANDEIRA: “A prensa dixital en galego desde a experiencia de Vieiros” en Xosé Ramón FREIXEIRO MATO, Marisol RÍOS e Lucía FILLOY (coords.). *Lingua e Comunicación: IV Xornadas sobre Lingua e Usos*, 2008, pp. 49-56.

Ramón VILLARES PAZ: *Historia de Galicia*. Vigo, Xerais, 2004.

- “El indiano gallego. Mito y realidad de sus remesas de dinero”, en *Indianos: Monografías de los Indianos del Norte*, 2, 1984.

Ramón VILLARES PAZ, Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS e Ramón MÁIZ SUÁREZ (eds.): *As Irmandades da Fala no seu tempo: perspectivas cruzadas*. Santiago de Compostela, Consello da Cultura Galega, 2021.

Elixio VILLAVEDE GARCÍA: *A emigración galega a México*, (tese de doutoramento). Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, 1998.

A continuación presentamos unha listaxe de medios de comunicación en galego, tanto do pasado como da actualidade. Atopamos xornais, revistas, emisoras de radio, canles de televisión e outros formatos. Esta mostra non trata de ser unha recompilación de todos os medios existentes nos últimos 150 anos, senón un directorio representativo. Priorizamos a súa relevancia e a súa dixitalización para o uso do profesorado e alumnado. Debemos ter en conta que, para aqueles medios do século XIX e comezos do XX, tamén entraron dentro da categoría de medios en galego aqueles que incluíran dalgunha forma contidos nesta lingua, pese a que non fose a dominante.

Podes consultar o pequeno texto que acompaña cada medio, así como clicar sobre o título para acceder ao propio medio dixitalizado, repositorios, hemerotecas ou outro tipo de formas de ampliar a información e dispor dos seus recursos.

Para coñecer outros medios históricos que non aparezan neste directorio, recomendamos buscar en repositorios como [Galiciana](#) e a [Biblioteca Nacional de España](#), así como os elaborados polo [Consello de Cultura Galega](#).

XIX

O Vello do Pico-Sagro (1860)

Primeira publicación periódica integramente en galego, editada na Coruña por Mingos Gallego, pseudónimo de Francisco de la Iglesia. É un texto literario sobre as campañas militares en Marrocos. Patriotismo exaltado.

O Tio Marcos d'A Portela (1876-1919)

Foi o primeiro xornal periódico monolingüe en galego. O seu fundador e editor foi o ourensán Valentín Lamas Carvajal, grazas a unha pensión anual para escritores pobres e á estimada axuda da súa parella Rosina. Creou esta publicación monolingüe de periodicidade quinzenal, co obxectivo de recoller a tradición oral e establecer contidos a partir de parrafeos, co que pensaba chegar máis doadamente ao seu público obxectivo. Cando pasaron os dous primeiros meses, xa comezou a ser semanal e viviu durante dúas etapas: de 1876 a 1880 e de 1883 a 1889. Chegou a cuadruplicar a súa tirada de 1000 exemplares a 4000 en menos dun ano, tivo unha liña editorial anticaciquil e de preocupación pola actualidade política e social, e contou con colaboradores da talla de Luguís, Curros Enríquez ou Pondal.

El Eco de Galicia (1878-1901)

Revista semanal, bilingüe, editada na illa de Cuba. Neira Vilas considerouna a decana da prensa galega por estar dende o inicio presente. Dirixida por Waldo Álvarez Insua, contou con Lamas Carvajal, Filomena Dato, Luguís, Sofía Casanova, Castelar ou Brañas como colaboradores. Destaca pola presenza do galego como atributo nacional e polo forte compromiso ideolóxico do seu director, transmitido nas súas páxinas.

O Galiciano: Parola Gallega (1884)

Revista pontevedresa semanal que saía os días 1, 8, 15 e 23 de cada mes. Contou con máis de 200 números e era de carácter literario e informal.

Galicia Moderna (1885-1888)

Semanario de intereses xerais, bilingüe, dirixido por José Novo. Contou cunha sección denominada 'Gallegas distinguidas', nas que tratou figuras como Sofía Casanova, Rosalía de Castro, Emilia Quintero ou Narcís Pérez. Existiu unha notable presenza de galego, con colaboradores destacados como Barcia Caballero, Brañas, Curros, Lamas Carvajal, Benito Vicetto ou Emilia Pardo Bazán.

A Gaita Gallega (1885-1889)

Primeiro periódico de América e de fóra da Galicia territorial escrito integramente en galego. De pequeno formato, no que se atisba un forte patriotismo, tivo unha boa acollida tanto entre emigrantes como entre a prensa habaneira. Os seus directores foron Luguís e Armada Teixeira, baixo pseudónimos de Chumín de Céltigos e Roque d'as Mariñas. Desapareceu en 1887, pero foi recuperado como suplemento durante uns meses en 1889 por El Eco de Galicia.

O Antroido (1886-1887)

Publicación betanceira de carácter satírica e popular.

A Fuliada (1887)

Revista continuadora d'O Antroido e precedente d'A Fuliada coruñesa.

Almanaque Gallego (1887-1927)

Publicación de periodicidade anual editada por Manuel Castro López en Buenos Aires. Tratou de ser unha ponte comunicativa entre a Galicia peninsular e a emigración americana. Destacan os artigos sobre o papel dos galegos en Arxentina, e trata temáticas venceladas á cultura, historia e lingua galega, con mostras literarias, ensaios e traballos fotográficos e artísticos de diferente indole.

A Tía Catuxa. Semanario galego de intereses e literatura rexionales (1889-1891)

Semanario continuador d'O Galiciano centrado na defensa da lingua ou do anticaciquismo.

A Monteiro : Somanario de intereses rexionales e literatura (1889-1890)

Revista semanal luguesa “de intreses rexionales e literatura”.

O Labrego: somanario d'intreses rexionales e literatura (1891)

Revista semanal luguesa da que só se coñece un número.

Aires da Miña Terra (1892)

Boletín da sociedade do mesmo nome, bilingüe e de periodicidade mensual editado na Habana. Tivo unha curta vida e tratou temas económicos e relacionados coa emigración.

Almanaque Gallego (1895)

Único almanaque literario anual coñecido en galego, obra de Farruco Laxe e Guillermo Díaz editado na cidade da Coruña.

As Burgas: Literatura e artes (1894-1895)

Xornal dominical ourensán onde escribiron Filomena Dato ou Manuel Curros Enríquez.

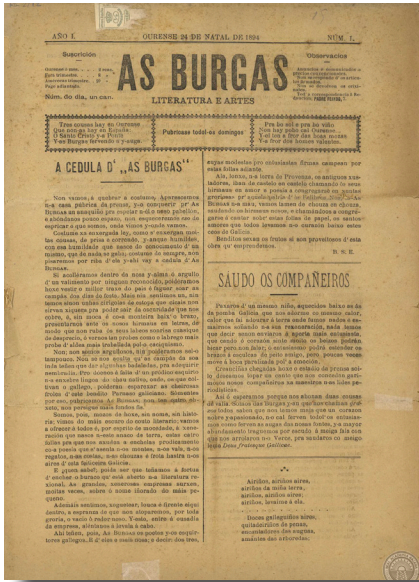
La Tierra Gallega (1894-1896)

Semanario bilingüe, tabloide, dirixido na Habana por Curros Enríquez. O prestixio e as relacións do poeta coa península explican as colaboracións de calidade que tivo durante a súa vida.

Follas Novas (1897-1908)

Semanario bilingüe editado na Habana, cun forte compromiso identitario de Galicia, no que destacan máis de 300 poesías publicadas en galego.

ANEXO I. LISTAXE DE MEDIOS EN GALEGO

Cabeceira de As Burgas: literatura e Artes, número 1, (24-XII-1894).
Fonte: Galiciana.

1900

Galicia (1902-1930)

Periódico galego de Cuba de máis longa vida, bilingüe e cun formato de revista semanal ilustrada a partir de 1911. Tratou temas sociais galegos como o caciquismo, a emigración, os dereitos das mulleres, así como textos sobre historia, música ou biografías de galegos. Entre os elementos que destacan do seu compromiso co país: doou a bandeira galega que acompañou os restos de Curros Enríquez a Galicia, ou a edición do 25 de xullo de 1920, totalmente en galego, cunha liña nacionalista e identitaria con textos de Risco, Vilar Ponte, Cabanillas ou Lamas baixo a portada de Castelao.

Santos e meigas (1908)

Revista semanal ilustrada, bilingüe, editada na Habana. Mantivo un discurso rexionalista que defendía Galicia e o seu idioma, tanto que case a metade do primeiro número está en galego. Contou con seccións fixas sobre a emigración

e destacou un contido sobre un concurso literario para contos en lingua galega.

A Terriña (1908)

Revista semanal, bilingüe, editada en Cuba. Contiña novas de Galicia e cuestións forais, así como contidos como o Catecismo do labrego de Lamas Carvajal, poemas de Curros e Rosalía, textos de Noriega Valera...

Almanaque Gallego (1909)

Contou só cun número, e era un formato libro de case 200 páxinas. Contiña poesías de Aión, Rosalía, Benito Losada ou Curros Enríquez. Foi editado na illa de Cuba.

Vida Gallega: ilustración regional (1909-1938)

Revista mensual gráfica fundada por Jaime Solá na cidade de Vigo. Contou cun intento efémero de nome homónimo en febreiro de 1904, con tan só 4 números de duración. Na etapa frutífera contou cun total de 697 publicacións, converténdose nun medio de referencia en canto ao uso da fotografía como elemento informativo, ademais do vínculo coa sociedade emigrada en América. Mesturou información de actualidade con temas e contidos variados, unha ampla xeira publicística e máis de 14 mil subscriptores en América⁵⁰. En canto á súa liña editorial, sitúase na onda dun rexionalismo conservador, mantendo como eixo vertebrador a defensa dos intereses galegos, pero en conflito coa idea nacionalista do galeguismo. Nos primeiros números, Solá fixo unha sondaxe para saber se os lectores querían empregar a lingua na súa revista, e este director contribuíu a perpetuar os estigmas ao designar o castelán como o idioma “culto, eficaz e de futuro” fronte ao galego “pobre, ruinoso e caduco”. Destacan as portadas de Castelao e os diálogos para amosar realismo.

Airiños da Miña Terra (1909)

Revista decenal, bilingüe, na que se invita á mocidade emigrada a colaborar nas súas páxinas para estimular as letras patrias. Aparecen entre os seus contidos biografías de personalidades galegas.

1910

Acción Gallega (1910)

Boletín semanal, bilingüe, editado na cidade da Habana. Foi impulsado por un grupo de seguidores de Basilio Álvarez, cunha corta vida.

Suevia (1910-1912)

Publicación literaria, bilingüe, editada na Habana. Neste medio publicou Cabanillas o seu primeiro traballo dende que chegou a Cuba. Contou con poesías de Cabanillas, Antón d'a Rianxeira, Blanco Torres...

Alma Gallega (1910)

Xornal bilingüe editado na Habana. Ten un ton semellante á Gaita Gallega polo seu carácter festivo, e tan só contou con tres números.

La Alborada (1911)

Revista mensual, bilingüe, editada na cidade da Habana. Abundan fotografías de paisaxes e monumentos, fitos históricos e efemérides. Contaba cunha sección en galego de contido misceláneo chamada 'Contos e lerias'.

A voz do país : semanario rexionalista (1912)

Semanario rexionalista monfortino, semanal e de catro páxinas que contou coa maioría dos textos en lingua galega.

O Tío Pepe (1913)

Revista quincenal radicada na Fonsagrada.

Galicia Gráfica (1913)

Revista semanal, bilingüe, editada na Habana. Tivo 15 números con máis de 5 mil exemplares por tirada. En galego atopamos poemas de Filomena Dato, Cristina G. Rosetti ou Domingo Freijomil. É máis de carácter gráfico, publicándose en cada número unha historia cómica de Galicia. Foi continuada por unha cabeceira de mesmo título no ano 1923.

Labor Gallega (1913)

Revista ilustrada quincenal, bilingüe, editada na Habana. Destacou a calidade artística e literaria dos seus contidos, como un texto de Lamas Carvajal sobre as Irmandades da Fala ou caricaturas de Barros, Lourido ou Castelao.

Galicia Nueva (1916)

Tabloide decenal, bilingüe, cuxo principal foco era arremeter contra o Centro Galego da Habana e contra o caciquismo. Incluíu unha arenga en galego que dicía: "Traballadores! Labregos! Mariñeiros! Fuxide dos santós! Nada de Caixas! Ide os bancos, á fonte limpa!".

A Nosa Terra (1916-1936)

Xa en 1907 saíra unha cabeceira do mesmo nome, pero os seus contidos eran maioritarios en castelán e cun perfil máis rexionalista que o resultado de 1916. Boletín quincenal, voceiro das Irmandades da Fala e do Partido Galeguista e monolingüe en galego. De periodicidade irregular, comezou como quincenal

Cabeceira de A Nosa Terra, número 1, (14-XI-1916). Fonte: Galiciana.

na súa primeira etapa, durante a ditadura de Primo de Rivera foi mensual e finalmente decenal dende xuño de 1933. É unha das publicacións en galego máis senlleiras do seu tempo, coa colaboración da maioría de intelectuais galeguistas como Lugrís, Blanco Torres, Cabanillas, Amado Carballo, Carré Alvarellos, Castelao, Losada Diéguez, Quintanilla, Risco... As súas liñas sempre apostaron pola defensa da identidade nacional e dos intereses de clase que a conforman.

Eco de Galicia (1917-1936)

Revista semanal, bilingüe, editada na Habana. É unha das máis importantes en canto á súa acollida. A lingua galega estivo moi presente nas súas páxinas, publicando textos de Rosalía, Herminia Fariña, Lamas Carvajal, Lugrís...

O Fungueiro (1917-1918)

Revista satírica editada en Montevideo. Incluiu algúns contidos puntuais en galego como o Catecismo do labrego, algúns textos literarios e poesías. Coñécense 4 números e era gratuito.

Alma Gallega (1919-1927)

Revista Mensual: Órgano Oficial de la Sociedad Casa de Galicia. Atende a sociedade galega, as súas actividades, asuntos económicos e culturais, memoria social, poesías e artigos literarios.

1920

Acción Gallega (1920-1925)

Publicación oficial da Casa de Galicia de Buenos Aires. Predominou o castelán pero tiña textos e poemas en galego. Informaba sobre as actividades da asociación e sobre a actualidade da emigración galega nas Américas.

Nós: boletín mensual da cultura galega (1920-1936)

Revista mensual, de periodicidade irregular e escrita integramente en galego. A revista foi creada na cidade de Ourense por un grupo de intelectuais, que posteriormente a raíz deste número foron denominados Xeración Nós. Estivo dirixida por Vicente Risco e contou coa dirección artística de Castelao, co fin de crear un deseño gráfico e unha estética singular. Foi un proxecto cultural de grande alcance, clave para comprender e sustentar as bases do galeguismo. Nela colaboraron as grandes figuras intelectuais da época, entre as que destacaron os integrantes do Grupo Nós (Vicente Risco, Ramón Otero Pedrayo, Florentino López Cuevillas, Ramón Cabanillas, Castelao...), membros destacados das Irmandades da Fala (Antón Villar Ponte, Amado Carballo, Manuel Lugrís...), da coñecida Editorial Lar (Ánxel Casal, Leandro Carré Alvarellos, Camilo Díaz Valiño...) ou do Seminario de Estudos Galegos (Fermin Bouza-Brey, Ricardo Carvalho Calero, Ben-Cho-Shey...).

Nós: Órgao da Xuntanza Nazonalista Galega d'Habana (1921)

Periódico mensual en galego, 'órgao da xuntanza nazonalista galega d'Habana'. Só tivo 8 números de vida, con contidos nacionalistas que defenden a identidade histórica de Galicia, leccións de gramática galega, noticias do movemento nacionalista e seccións fixas como Novas da Causa ou A nosa Nazonalidade. Estivo dirixido por Fraga Vila.

Terra Gallega (1921)

Revista totalmente en galego, continuadora tamén do 'Órgao da xuntanza nazonalista galega d'Habana'. Os seus decálogos están contidos nun decálogo titulado 'As novas táboas do nazionalismo galego, que abrangue a autonomía de Galicia, a co-oficialidade da lingua, a repoboación forestal e a igualdade de dereitos políticos e civís das mulleres. Hai traballos asinados por Fuco. G. Gómez, Vicente Viqueira, Díaz Baliño...

ANEXO I. LISTAXE DE MEDIOS EN GALEGO

El Despertar Gallego (1922-1930)

Publicación rioplatense dirixida por Alonso Ríos, de periodicidade mensual, predominante en castelán pero con textos en galego a medida que avanza no tempo. Un dos seus lemas foi 'Sen proclamar o dereito dos povos a separarse da metrópole, non hai internacionalismo posibel'. Evolucionou dende unha perspectiva socialista a unha nacionalista, rachando coa Federación.

As Roladas (1922)

Co subtítulo Folla dos rapaciños galegos, foi unha publicación infantil en galego editada en Madrid. Ten un obxectivo de galeguización e está composta por poemas, relatos e artigos.

Do noso Lar (1923)

Publicación editada en Buenos Aires pola editora Mondoñedo y sus distritos. O seu principal obxectivo era conmemorar a festividade da patroa de Mondoñedo, a Virxe dos Remedios. A maior parte dos seus contidos están centrados na vila luguesa e a súa contorna, tanto a súa historia e arquitectura como etnografía e natureza. Contén colaboracións en galego de intelectuais destacados como Leiras, Vilar Ponte ou Leandro Carré coa obra teatral "A sorte").

Céltiga (1924-1932)

Revista ilustrada, bilingüe, que contou coa colaboración de importantes personalidades galegas, textos literarios, actualidade peninsular e americana. Foi un espazo de encontro de grandes intelectuais emigrados como Blanco Amor, Pulpeiro ou Suárez Picallo. Destacan tamén seccións de actualidade deportiva, dedicadas a mulleres e nenos e información das agrupacións e asociacións.

Alborada (1925-1972, con varias etapas)

Publicación societaria, con predominio do castelán, Órgano de la Sociedad Agraria y Cultural Hijos del Partido de Corcubión. Completou a información da agrupación con algúns textos de actualidade, artigos divulga-

Portada de Céltiga, número 1, (30-IX-1924). Fonte: Galiciana.

tivos e pasatempos. Moi cambiante nas súas diferentes etapas.

A Fouce (1926-1936)

Voceiro da Irmandade Nazonalista Galega de Buenos Aires, de definido carácter nacionalista e escrito en lingua galega. De periodicidade mensual, combinou contidos de enltecemento da Galicia peninsular, difusión de actividades na emigración e defensa do ideario nacionalista, así como algúns textos literarios e reflexións con firma.

Ideal Gallego (1928-1930)

Revista mensual ilustrada, bilingüe, órgano oficial do Comité Representativo de las Sociedades Gallegas de Instrucción. En galego hai escasos contidos, con algunhas caricaturas e debuxos de ton crítico nos que aparece a lingua.

1930

O Arenteiro (1931)

Foron só editados 5 números, sendo o sexto publicado en 1993 polo 75º aniversario da institución Sociedad Hijos del Partido de Carballino. Publicación societaria dos carballiñeses emigrados en Buenos Aires, que incluíu algúns textos literarios en galego.

Opinión Galeguista (1934)

De subtítulo: Páxina da Organización Nacionalista Republicana Galega de Bos Aires. Publicación editada polo Partido Galeguista de Buenos Aires. A súa principal liña de contidos era a defensa dos postulados do nacionalismo galego e do ideario político do partido.

O Irmandiño (1934-1936)

Órgano da Irmandade Galeguista do Uruguai, que tratou temas políticos e difundiu o nacionalismo e os ideais do galeguismo. Tamén achegaba as actividades e sucesos.

Lar (1934)

Revista mensual de la Asociación Gallega de Beneficencia y Mutualidad, editada en Buenos Aires con numerosas colaboracións en galego. Destacan as súas publicacións adicadas ao Día de Galicia, nas que colaboraron algúns dos persoeiros máis senlleiros con textos culturais, sociais e ensaios.

Alalá. Revista de Arte e Letras editada pol-a Coral Os Rumorosos (1935)

Revista en galego editada pola Sociedade Nacionalista Pondal, con textos relacionados coa lingua, o teatro, a literatura, a música e a arte. Aparecen textos de Castelao, Vilar Ponte ou mesmo Nietzsche.

El Miliciano Gallego (1936-1937)

‘Órgano del cuarto batallón de la brigada de Lister’, editado en Madrid. Foi promovido por Santiago Álvarez, do Batallón de Milicias

Cabeceira de El Miliciano Gallego, número 13, (26-II-1937). Fonte: Memoria de Madrid. CC BY-NC 2.5 ES

Gallegas. Combinou textos en castelán con algunhas mostras en galego, especialmente arengas para permanecer no combate e animar as tropas, ademais de textos como o romance “Os Loitadores Galegos”.

Cultura gallega (1936-1940)

Revista mensual ilustrada, bilingüe, editada na Habana. Contou cunha sección galega en prosa, asinada por Xan do Pau, así como con caricaturas de Castelao e Maside, ou colaboracións de Otero Pedrayo, Blanco Amor ou Sinesio Fraga. A medida que avanzou no tempo, aliñouse ideoloxicamente co réxime ata o fin.

Nova Galiza. Boletín quincenal dos escritores antifeixistas (1937-1938)

Boletín antifeixista creado en Barcelona. Bilingüe, pero predominaba o galego sobre o castelán. Asinaron Castelao, Basilio Álvarez, Blanco Amor, Dieste ou Cabanillas. Foi o sucesor de El Miliciano Gallego.

Cenit (1938-1960)

Publicación mensual ilustrada, bilingüe, editada na Habana. Era o órgano da Sociedade Hijas de Galicia, con contidos sobre asistencia e servizos prestados a mulleres.

Vida gallega (1938-1951)

Revista mensual, bilingüe, editada pola Sociedad de Beneficencia y Naturales de Galicia. En lingua galega atopamos poemas de Pondal, Rosalía, Lamas ou Cabanillas, e textos tamén de Lugrís, Otero Pedrayo, Freire...

Alma Gallega (1939)

Revista mensual, bilingüe, editada na Habana. Foi o órgano informativo do Partido Unión Progresista Gallego, pro Centro Galego. Conta nas súas páxinas con ilustracións de Castelao, quen se pensa foi gran responsable dos contidos en galego que apareceron grazas á súa influencia na illa de Cuba.

Loita (1939)

Era o voceiro que representaba a esquerda do Centro Galego de la Habana cando estaba baixo a dirección de Cayetano García Lago. Criticou a viraxe ideolóxica do centro e do seu director, que apoiaba a causa franquista. Incluíu diferentes seccións moi variadas como “cochegas”, “Glosas” ou “Cartas del Otro Mundo”. Tivo 10 números de vida.

1940

Patria galega (1941-1960)

Periódico de pequeno formato, mensual, ‘Órgao oficial do juntoiro do mesmo nome’. Dirixido por Fuco G. Gómez, mantivo rexia posición nacionalista e centrouse na promoción de todo tipo de iniciativas nas Américas que crearan unha conciencia colectiva galega. Tamén inclúe contidos en castelán, co obxectivo de incidir na opinión pública cubana.

Abrente (1941)

Revista bilingüe, con gran cantidade de textos en galego incluído o editorial. Foi editada

pola Casa de Galicia de Buenos Aires, e prestou atención ao galeguismo tanto peninsular como americano, con Alexandre Bóveda e Castelao s destacados nas súas páxinas.

A Nosa Terra (1942-1972)

Publicación con periodicidade irregular, marcadamente nacionalista e coa maioría dos seus contidos en galego. Foi editada pola Irmandade Galega de Buenos Aires, e os seus contidos adoitan centrarse na difusión do ideario galeguista, a situación da colectividade e de Galicia, e textos de temáticas sociais e culturais principalmente. Ten colaboracións de Fole, Alonso Ríos, Portela, Otero Pedrayo...

Galician Programme, BBC (1947-1956)

Programa de radio emitido na cadea pública británica cada tres luns, xa que formaba parte do Spanish Programme e alternaba co catalán e o euskera. Colaboraron especialmente Plácido Castro e Fernández del Riego.

Acción Gallega (1944)

‘Órgano de la Federación de Sociedades Gallegas de la República Argentina’. Os seus artigos falan sobre a situación galega peninsular e española en xeral trala Guerra Civil, amosando unha oposición á ditadura.

Patria Galega (1944)

‘Órgao ofizial do Juntoiro do mesmo nome’, editado na Habana e dirixido por Fuco G. Gómez. Céntrase no eido político, e declara que “loitar pola liberdade e independencia de Galiza é unha misión que nos impuxemos dende fai moitos anos, e renunciar a ela é algo en que non pensamos endexamais”.

Loita (1943)

Periódico mensual editado pola Comisión Gallega do Partido Comunista de España, en México. Con contidos en lingua galega, defendeu os ideais antifascistas e republicanos baixo o lema “Adiante galegos do mundo inteiro: pola liberdade de Galiza, pola salvazón de Hespaña”.

ANEXO I. LISTAXE DE MEDIOS EN GALEGO

Carra (1949)

Revista editada pola Asociación “Ayuntamiento de Carra y sus contornos”, centrada en contidos relacionados con este concello. Incluíu textos en galego, por exemplo no número 2 onde abre o xornal co Himno Galego de Pondal a toda páxina.

Airiños (1944-1983, varias etapas)

Revista editada pola Casa de Galicia de Buenos Aires. Existe unha clara intención difusora cultural deste medio, con textos sobre historia, literatura, poesía e relatos tanto de galegos dende a península como emigrados no territorio rioplatense. Nela colaboraron figuras como del Riego, Fernández Florez ou Mourente.

1950

Sempre en Galicia (1950-act.)

Programa de radio dominical emitido desde Uruguai. Ata o 2006 formaba parte da grella de Radio Carve, e desde entón pasou a Radio Oriental.

Adiante. Orgão das Mocedades Galeguistas (1954)

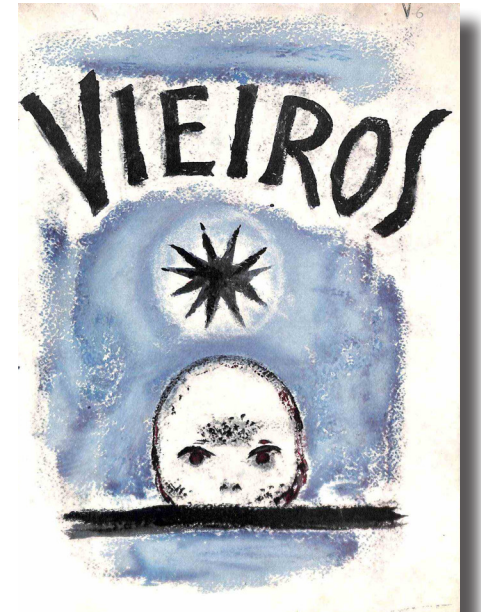
Publicación de balde editada en Bos Aires polas Mocedades Galeguistas. Nela colaboraron Fernández del Riego ou Neira Vilas.

Vieiros. Revista do Padroado da Cultura Galega de México (1954-1968)

Revista cultural ilustrada de periodicidade irregular. Editábaa o Padroado da Cultura Galega de México.

Loita: Movemento Galego de Liberdade Nacional (1959)

Revista de periodicidade irregular, en galego, que criticaba a táctica galeguista da Galicia interior. Describe a actividade nacionalista en Buenos Aires.

Portada de Vieiros, número extraordinario, 1959. Fonte: Galiciana

Finisterre (1958)

‘Órgano de la sociedad Finisterre en América’ con algunhas poesías e textos literarios en galego. Centrábase máis na actividade da propia asociación e información vencellada á emigración en Buenos Aires.

La Voz de Breogán (1957-1958)

‘Órgano Oficial de Juventud de Galicia’, mensual de periodicidade irregular, editado polo Centro Galego de Lisboa. Apareceron contidos en galego, especialmente textos literarios.

Galicia emigrante (1954-1972)

Revista mensual bilingüe editada en Buenos Aires e programa radiofónico, fundados por Luis Seoane en Buenos Aires. É considerada unha das mellores audicións radiais da emigración galega. En canto á revista, foi de periodicidade mensual e bimestral segundo a época, e contou coa colaboración de autores como Fole, Blanco Amor ou Neira Vilas. Pechou en 1959 por problemas económicos. Tiña unha portada de Seoane en cada número.

1960

Grial (1963-act.)

Revista cultural da Editorial Galaxia, entidade que apostou pola vía culturalista para reflotar o galeguismo desde a súa fundación no 1950.

Terra e tempo (1965-act.)

Revista de periodicidade irregular. A Unión do Povo Galego (UPG) editouna durante as súas dúas primeiras etapas (1965-1994 e 1995-2003). Actualmente é responsabilidade da Fundación Bautista Álvarez de Estudos Nacionalistas. Desde 2010 ten tamén unha versión dixital.

A Nosa Galiza (1967)

Impulsada por Xosé Fernández Fernández dende o Centro Galego de Barcelona, coa metade dos seus contidos en lingua galega.

1970

A muller e a loita (1971-1976)

Publicación lanzada polas integrantes da organización Movemento Democrático de Mulleres de Vigo. De tiraxe irregular, a súa maioría son contidos en castelán ao comezo, pero aumentan as contribucións en galego a medida que avanza a década. Os seus contidos abordaron as problemáticas cotiás que sufrían as mulleres en canto a conflitos laborais, prácticas sexistas ou represión en diferentes ámbitos como o educativo, o social ou o laboral.

Axóuxere (1974-1975)

Revista infantil dirixida por Paco Martín. Foi un suplemento do xornal ourensán La Región. Contou con colaboracións de Neira Vilas ou Alonso Montero, e no 25 cabodano de Castela editouse un número especial.

Vagalume (1975-1978)

Publicación infantil e xuvenil en galego, de periodicidade quincenal, supervisada polo Instituto da Lingua Galega. Contaba con diferentes temáticas relacionadas coa historia, a literatura e historias educativas, así como con debuxos e historietas.

Eidos (1976-1987)

Revista escolar en lingua galega que debutou cunha entrevista a Antonio Fraguas. Comezou sendo cuatrimestral para dar paso a saír unha vez ano ata o seu fin. Contaba con artigos escritos polo propio alumnado.

Teima (1976-1977)

Revista galega de información xeral, de periodicidade semanal. Trátase da primeira publicación periódica en galego editada en Galicia despois do franquismo e o primeiro semanario de información xeral redactado integramente na nosa lingua. Dirixíaa Ánxel Vence e asinaron nomes como Víctor Freixanes, Ma-

Portada de Teima, número 11, 24-II-1977.
Fonte: Galiciana

nuel Rivas ou Rosario Álvarez. Cun forte compromiso social e político, representa unha boa fonte para estudar a Transición en Galicia.

A Nosa Terra (1977-2011)

Cuarta etapa desta cabaceira senlleira do país. Durante 34 anos foi un xornal de periodicidade semanal e de información xeral cunha liña editorial nacionalista. A primeira directora desta etapa foi Margarita Ledo e, o último, Manuel Veiga. O xornal, dentro do contexto de crise do 2008, non puido facer fronte a problemas económicos e rematou por pechar.

Encrucillada (1977)

Revista galega de pensamento cristián, de periodicidade bimestral. O primeiro director foi Andrés Torres Queiruga. Aínda que maioritarios, os seus contidos non se reducen ao ámbito relixioso, nos cales apreciamos unha tendencia progresista.

1980

Radios municipais (primeira en 1980-act.)

- **Radio Oleiros** (101.5 FM), desde 1980.
- **Radio Fene** (107.7 FM), desde 1984.
- **Radio Eume, As Pontes de García Rodríguez** (107.5 FM), desde 1989.
- **Radio Negreira** (107.0 FM), desde 1989.
- **Radio Culleredo** (101.2 FM), desde 1991.
- **Radio Allariz** (107.2 FM), desde 1992.
- **Radio Tui** (107.4 FM), desde 1993.
- **Radio Arzúa** (107.4 FM), desde 1995.
- **Radio Estrada** (107.7 FM), desde 1995.
- **Radio Melide** (107.1 FM), desde 1995.
- **Radio Ordes** (107.3 FM), desde 1995.
- **Radio Foz** (107.4 FM), desde 1998.
- **Radio Valga** (107.9 FM), desde 1999.
- **Radio Xallas, Santa Comba** (107.5 FM), desde 2001.
- **Radio Redondela** (94.9 FM), desde 2002.
- **Ames Radio** (107.2 FM), desde 2007.

Man Común (1980-1981)

Revista mensual publicada integramente en galego. Contou con 12 números impresos que trataron temas políticos e culturais do momento. Nela colaboraron Manuel Rivas, Xoán Carmona ou Xurxo Lobato nos contidos fotográficos. Pechou por problemas económicos.

Dorna (1981)

Trátase dunha revista dedicada á poesía, tal e como nos indica o seu subtítulo: Expresión poética galega. Pretende visibilizar novas voces, pero tamén inclúe poemas de figuras consagradas. A súa periodicidade é irregular, mais habitualmente sae un número ao ano.

O Aturuxo (1981)

Publicación que contou con catro números lanzados no ano 1981, voceiro da Coordinadora de Colectivos Gais de Galicia. O seu obxectivo foi a visibilización e difusión das actividades dos movementos a prol da diversidade sexual en Galicia, no Estado español e no ámbito internacional.

Irimia (1981-act.)

Revista cristiá que comezou sendo semanal, logo quincenal e actualmente mensual. O seu primeiro director foi Victorino Pérez. Podemos encadrala, ao igual que Encrucillada, no pensamento progresista. De feito a Asociación Irimia editou a revista Encrucillada durante uns anos.

Andaina (1982-act.)

Revista de temática feminista. A súa periodicidade é irregular. A maioría das veces publicou tres números ao ano, mais desde 2014 edita un número cada un ou dous anos.

A Saia (1982-1983)

Revista feminista editada polo Colectivo Feminista Independente Galego. Só publicaron dous números. Ademais de ser un espazo para o debate, tamén pretendeu ser un altafalante para a creación artística das mulleres. Nomes

ANEXO I. LISTAXE DE MEDIOS EN GALEGO

Primeira emisión da Televisión de Galicia o 25 de xullo de 1985, inaugurando Dolores Bouzón o espazo. Fonte:

vinculados á revista son Carmen Blanco, Margarita Ledo ou Ana Romani.

Escrita (1983-1985)

Revista publicada pola AELG con temas relacionados coa lingua e a literatura. Colaboraron nela figuras como Otero Pedrayo, Manuel Lorenzo ou Carvalho Calero.

Can sen dono (1983-1991)

Revista satírica de humor gráfico fundada por Pepe Carreiro, que contou con 23 números e propiciou a expansión da xeración de humor en Galicia trala censura do franquismo. Aparecen publicacións de Méndez Ferrín ou Siro Campos.

Festa da palabra silenciada (1983-2013)

Revista de periodicidade irregular (normalmente un número ao ano) editada por Feministas Independentes Galegas (FIGA), colectivo impulsado por María Xosé Queizán en Vigo. Ademais de aplicar a perspectiva de xénero a ámbitos como as ciencias sociais ou a política, tamén pretendían dar voz á creación das mulleres, especialmente na literatura e as artes visuais.

Erregueté (1983-act.)

Revista galega de teatro, de periodicidade semestral. Única publicación periódica dedicada ás artes escénicas galegas. Ademais conta cun portal dixital onde teñen cabida artigos de actualidade ou de opinión.

Radio Celta (1984-1985)

Impulsada por Xosé Fernández Fernández dende o Centro Galego de Barcelona, coa metade dos seus contidos en lingua galega.

A Peneira (1984-2011)

Periódico galego de información comarcal, de periodicidade quincenal, e editado en Ponteareas. Pechou no ano 2011, xunto a moitos outros medios, no contexto da crise económica. Foi sucedida por Novas do Eixo Atlántico.

Radio Galega (1985-act.)

Emisora pública de radio da CRTVG. Comezou a emitir en febreiro de 1985, uns meses antes que a TVG. Hoxe en día conta tamén con Radio Galega Música e, a través de internet, Son Galicia Radio e a infantil Radio Picariña. En AGalega Audio pódense consultar os seus contidos baixo demanda.

TVG (1985-act.)

Uns meses despois da estrea da Radio Galega chegou a quenda da TVG. O 24 de xullo comezou a emitir en horario reducido e desde o 1 de setembro comezou a programación normal. Hoxe en día a oferta complétase coa G2, a súa segunda canle, e varias opcións infantís. Todo está dispoñible en directo e baixo demanda en AGalega. A TVG é o medio en galego con máis financiamento e máis audiencia.

Agália. Publicaçom internacional da Associaçom Galega da Lingua (1985-2016)

Revista editada pola Associaçom Galega da Lingua (AGAL), que actuou como o seu voceiro. A dita asociación emprega a norma reinte-

gracionista do galego e pretende volver enmarcar a nosa lingua no ámbito lusófono.

Luzes de Galiza (1985-1997)

Revista de contidos sociais e políticos fundada por Xavier Seoane, Antón Baamonde, Lino Braxe e Manuel Rivas, quen ademais foi o seu director. Podemos considerala un precedente da actual revista Luzes.

Revista Galega de Educación (1986-act.)

Trátase dunha publicación de periodicidade irregular (entre dous e catro números ao ano) dedicada á pedagogía e á educación. Aposta por un ensino democrático, na liña do que defende o movemento de renovación pedagóxica Nova Escola Galega.

Cerna (1986-act.)

Revista galega de ecoloxía e medio ambiente. Trátase da publicación da asociación ecoloxista ADEGA e é a única editada en galego dedicada a esta materia. Inicialmente chamábase tamén ADEGA, pero desde o número 6 (1993) ten o nome actual. A súa periodicidade actual é de dous números ao ano (desde o 2013).

Area (1987-1993)

De periodicidade irregular, foi o Boletín das Mulleres Nacionalistas Galegas, de Ourense. Tiña unha liña editorial independentista e anticapitalista.

Radio Piratona (1988-act.)

Radio comunitaria viguesa. Comezou a emitir o 8M, Día Internacional da Muller Traballadora, do 1988. Foi mudando a súa sede e o seu dial, superando dificultades para seguir adiante, ata o actual 106.1 FM. Forma parte da Rede de Radios Libres e Comunitarias Galegas (Regarlic).

1990

Radio Neria (1990-act.)

Radio comunitaria de Corcubión que emite no dial 107.8 FM. Está asociada con Radio Roncudo.

S'homos (1991-1997)

Revista editada polo Colectivo Gai de Compostela que contou con 13 números de periodicidade irregular. Pretendía ser un espazo no que difundir ou reflexionar sobre a realidade de gais, lesbianas, bisexuais e transexuais.

Eduga, revista galega do ensino (1993-act.)

É unha publicación da Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia. Publica contidos relacionados co sistema educativo a través de artigos, entrevistas e experiencias docentes.

Pecha Galicia Hoxe, 26-VI-2011.
Fonte: WayBackMachine.com

A Trabe de ouro. (1994-act.)

Substitúlase Publicación galega de pensamento crítico. Comezou sendo trimestral (ata 2016) e desde 2018 é cuatrimestral. Está dedicada a contidos políticos, sociais e culturais.

O Correo Galego / Galicia Hoxe (1994-2011)

Trátase do primeiro diario editado en galego. Foi promovido pola Editorial Compostela, isto é, a mesma que El Correo Gallego. No 2003 cambiou o seu nome polo de Galicia Hoxe. Mantívose ata 2011, ano no que non puido sobrevivir ás consecuencias da crise económica do ano 2008.

Canal Rías Baixas (1994-act.)

Televisión local que se dedica a cubrir a actualidade das comarcas de Pontevedra, O Salnés, O Barbanza, Caldas, Muros e Noia.

Sprint Motor (1995-act.)

Revista dedicada ao mundo do motor. Abarca tanto a competición como o sector comercial, e está centrada na área de Compostela.

Vieiros (1996-2010)

Foi o primeiro xornal dixital en galego. O seu nome vén da revista homónima que impulsara Luís Soto no exilio mexicano. Chegou a ter máis de 30 correspondentes internacionais e 20.000 lectores diarios. Foi pioneiro en organizar o primeiro especial electoral en liña (1997) ou a primeira charla virtual (con Isaac Díaz Pardo). Unha combinación de problemas económicos mais a crise do 2008 fixeron desaparecer o medio.

O Sil (1996-act)

Medio local, presente nas comarcas ourensás e na área de Quiroga. Conta cunha publicación mensual en papel e unha páxina web, actualizada diariamente.

CUAC FM (1996-act.)

Naceu no seo da Universidade da Coruña a partir do Colectivo de Universitarios Activos. Aposta por crear contidos baseados nos movementos sociais con vontade de crear comunidade.

Tempos Novos (1997-act.)

Substitúlase Revista mensual de información e opinión para o debate. Actualmente tamén

conta con edición dixital. Está centrada en contidos de carácter político, social e cultural. Xurdiu como resposta á mundialización e con vontade de reforzar a identidade colectiva galega.

Voces de Queempostela (1996-act.)

Publicación de formato reducido (2-4 páxinas) editada polo Colectivo Gai de Compostela. Contou con 25 números de periodicidade mensual e dedicábase a dar voz a accións reivindicativas e de actualidade do colectivo.

Nova Fantasía (1997-act.)

Revista dixital fundada en Vigo en 1997 e con presenza na Internet dende 1999, escrita íntegramente en galego, e adicada a difundir o xénero fantástico, a ciencia-ficción e o terror.

Radio Nordés (1999-act.)

Emisora da Cadena Ser para a Costa da Morte. A súa sede está localizada no municipio de Cee. Pode escoitarse sintonizando o dial 92.2 FM.

Engoba (1999-2001)

Publicación editada por BOGA. Colectivo de Lesbianas de Galicia. Contamos con 4 números de entre 16 e 32 páxinas. Distribuíase entre os locais de ocio da capital galega e abordaba temas como a sida, a adopción ou a lesbofobia.

Revista Golfiño (1999-2004)

Revista infantil de banda deseñada de periodicidade mensual. Entre 1999 e 2001 publicábaa a editorial Xerais. Nela debuxaron artistas como Xaquín Marín ou Miguelanxo Prado. De 2002 a 2004 editouna La Voz de Galicia e pasou a venderse como suplemento. Durante esta segunda época deseñaron viñetas Kiko da Silva, Marilar Aleixandre ou Pinto & Chinto.

2000

Cultura Galega (2000-act.)

Medio dixital asociado ao Consello da Cultura Galega. É un dos medios de comunicación especializados de referencia.

ANEXO I. LISTAXE DE MEDIOS EN GALEGO

Raiola (2000-2018)

Revista editada polo Centro Galego de Vitoria-Gasteiz, coa maioría dos seus textos en galego.

Código Cero (2001-act.)

Revista dixital e en papel especializada no mundo tecnolóxico.

Galiza Livre (2001-act.)

Xornal dixital contrainformativo. A súa liña editorial é independentista e anticapitalista. Pausou a súa actividade no 2014 e retomouna ininterrompidamente desde o 2017.

Portal Galego da Lingua (2002-act.)

Sitio web de novas da Associação Galega da Lingua (AGAL). Inicialmente era a propia web da asociación, pero ao medraren os contidos de actualidade en relación coa lingua, reformulouse ata ser o que é hoxe. Entre os seus temas de cabeceira están o ensino, o binormativismo, a lusofonía, Brasil ou Carvalho Calero.

Novas da Galiza (2002-act.)

Periódico mensual en papel que pretende ofrecer información crítica desde o punto de vista político e social. Emprega a norma lingüística reintegracionista e conta cunha páxina web, en cuxa hemeroteca podemos atopar os seus números clasificados nas súas catro etapas. As súas seccións son opinión, acontece, corpos, dereitos, economía, os pés na terra, panóptico, em movimento, a terra treme e o bom viver.

Galicia Confidencial (2003-act.)

Medio dixital de información xeral para o conxunto do país. Trátase dun dos portais

máis lidos en galego. Conta con medios asociados como Xornal de Vigo, Lugo Xornal ou Xornal da Coruña.

Revista Nalgures (2004-act.)

Revista anual de historia. Está impulsada pola Asociación Cultural Estudios Históricos de Galicia. Contén artigos tanto en castelán como en galego.

Nova Ardentía (2004-act.)

Revista anual editada pola Federación Galega pola Cultura Marítima e Fluvial, que publica contidos relacionados con esta temática.

Radio Roncudo (2004-act.)

Defínese como a radio libre e alternativa da Comarca de Bergantiños. Emite no dial 106.1 FM. Forma parte da Rede de Radios Libres e Comunitarias Galegas (Regarlic). Está asociada con Radio Neria.

Cerne Revista (2004-act.)

Xornal da Terra de Melide impulsado pola asociación de empresarios ASETEM. A súa periodicidade é mensual e distribúese de balde.

Canal Barbanza (2005)

Televisión local dedicada a informar sobre a actualidade da comarca do Barbanza e doutros concellos próximos, como Noia, Muros, Carnota ou Porto so Son.

as + perralheiras (2005-2006)

Revista editada na Coruña polo colectivo As Maribolheras Precárias (MBP). Os seus 5 números tiñan un ton festivo e tamén reivindicativo, ao denunciar a lgbtobia ou a precariedade.

Cabeceira de radiofusión, a programación común elaborada pola EMUGA. Fonte: Radiofusion.gal

Radio Filispím (2005-act.)

Esta emisora ferrolá defínese como “a rádio libre e comunitaria da Terra de Trasmancos”. O seu dial é o 93.9 FM e forma parte da Rede de Radios Libres e Comunitarias Galegas (Regarlic).

Revista Adra (2005-2021)

Revista anual editada polo Museo do Pobo Galego que aborda contidos relacionados coa historia e a arte.

ReNOVA GALiza (2005)

Revista impulsada polo Foro Cívico Galego de Barcelona. A publicación pretendía continuar coa Nova Galiza do ano 1937. Ao igual que aquela, non está escrita complementamente en galego, pero si predomina a nosa lingua.

LV. De Luns a Venres (2006-2013)

Xornal gratuito repartido a primeira hora da mañá nas “sete cidades galegas”. Dirixiuno Alfonso Rivero e foi editado polo grupo El Progreso. En 2013 finalizou esta etapa por mor da crise económica e pasou a ser un semanario e despois un medio dixital.

GZ Nación (2006-2010)

Xornal dixital en galego. A súa liña editorial era nacionalista e foi editado por Carrumeiro Media SA. Desapareceu por mor da crise e a caída do goberno bipartito.

PodGalego (2006-act.)

Espazo de agregación de podcast en galego. Atravesou varias etapas e actualmente está asociado á plataforma Agora.gal. Para facilitar a experiencia das persoas usuarias, ofrece unha clasificación temática dos podcast así como un espazo no que consultar os episodios publicados nos últimos 7 días.

Radiofusión (2006-act.)

Programación conxunta das radios asociadas á asociación EMUGA (Emisoras Municipais Galegas), creada no 1988. Dentro dela atopamos formatos sobre cultura, actualidade, ecoloxía, música, deporte, saúde e his-

toria. Participan desta iniciativa Radio Fene, Radio Eume, Radio Allariz, Radio Redondela, Radio Negreira, Radio Arzúa, Radio Oleiros, Radio Neria, Radio Culleredo, Radio Monforte, Radio Ordes, Radio Cerceda, Radio Sada, Radio Lugo, Radio Burela, Radio Mañega, Radio Lagarteira, Radio Estrada, Radio Tui e Radio Foz.

Que Pasa Na Costa (2007-act.)

Xornal dixital de carácter local da Costa da Morte. Informa de temas xerais sobre todo o que acontece nos concellos da dita comarca vinculados á actualidade social, política, cultural e deportiva.

Os Galos (2007-act.)

Revista de divulgación de cultura marítima e fluvial editada en Bueu pola asociación do mesmo nome. Colabora co Museo Massó e céntrase en contidos do mar e da vila.

Xornal de Galicia (2008-2011)

Xornal diario de información xeral. Estaba escrito en galego e en castelán. Entre as súas filas pasaron xornalistas como David Lombao ou Lara Graña. Desapareceu, como tantos outros medios, no contexto da crise económica iniciada no ano 2008.

Crónica 3 (2008-act.)

Medio de comunicación dixital que se dedica a informar sobre o acontecido nos concellos da mariña luguesa.

Galicia Cinexética (2008-act.)

Revista galega de caza. A súa periodicidade foi historicamente mensual, pero recentemente pasou a ser trimestral.

Surf GZ (2008-act.)

Xornal en rede dedicado á cultura de praia. Por iso entre os seus contidos destacan a actualidade do suf, do bodyboard, do paddle surf pero tamén da ciencia e a ecoloxía.

2010

Diario Liberdade (2010-act.)

Medio dixital. A súa liña editorial é lusófonoa, anticapitalista e independentista. Está radicado en Ferrol.

A Cuarta Pared (2011-act.)

Defínese como a primeira revista dixital en galego de crítica cinematográfica. Naceu en paralelo ao Novo Cinema Galego, o cal difundiu e reflexionou sobre el.

En Común (2011-act.)

Crónica do sur de Lugo. Céntrase nos concellos de Monforte, Sarria, Chantada, Quiroga, Sober, O Saviñao, Pantón, Brollón, Bóveda e Ribas de Sil.

Praza Pública (2012-act.)

Un dos medios dixitais máis coñecidos da actualidade. Caracterízase por publicar noticias con profundidade e apoiadas en gráficos e datos visuais, así como a súa sección “Fálase de...” de noticias curtas.

Portada de Praza.gal

Pontevedra Viva (2012-act.)

Xornal dixital de carácter local centrado na actualidade da cidade de Pontevedra e da súa área de influencia: desde concellos limítrofes como Soutomaior, Marín ou Vilaboa a comarcas coma O Salnés.

Sermos Galiza (2012-act.)

Naceu como un medio de información xeral en formato dixital e en papel. A versión en liña actualizábase diariamente, mentres que o formato físico tratábase dun semanario. Co lanzamento do xornal Nós Diario (2020), o Sermos Galiza reconverteuse: mantén a periodicidade semanal como suplemento cultural desta nova publicación.

A Nova Peneira (2012-act.)

Publicación de carácter local cuxa cobertura abarca as comarcas do sur pontevedrés. Ademais de ser un medio dixital, conta cun mensuario en papel.

GZ Música (2012-act.)

Medio dixital dedicado á actualidade musical. Destaca especialmente por ofrecer unha axenda de espectáculos e un cartafol que recolle distintos medios do país por estilos.

GCiencia (2013-act.)

Medio dixital de referencia sobre o ámbito científico, tanto de Galicia como doutras partes do mundo. O seu lema é “xornalismo+divulgación”. Ademais, tamén publica contidos de historia, universidades ou mesmo gastronomía.

Portada de Gciencia

Luzes (2013-act.)

Revista mensual en lingua galega dirixida por Manuel Rivas e Xosé Manuel Pereiro. Combina o portal web co papel, e contén textos variados como entrevistas, reportaxes, ensaios e reflexións. Dende os últimos anos alberga varios podcast e ten a súa propia editorial.

Biosbardia (2014-act.)

Revista dixital sobre libros en galego. Recolle tanto a actualidade do país como o que acontece noutras literaturas.

Teo Vivo (2014-act.)

Publicación mensual en papel de carácter local radicada no concello de Teo.

Palavra Común (2014-act.)

Revista dixital galega cuxo obxectivo consiste en pór en contacto a cultura galega co mundo cultural lusófono. Presenta reportaxes, entrevistas e textos sobre diferentes temáticas culturais.

Barrios (2015-act.)

Xornal dixital e semanario en papel de información xeral sobre Ourense e a súa provincia. É de balde e ten asociados ademais Ourense por Barrios e Barrios Deportivo.

Campo Galego (2015-act.)

Subtitúlase Xornal dixital agrario. Ten vocación divulgativa e por iso conta con contidos de interese tanto para profesionais do sector como para a sociedade no seu conxunto.

AMSGO! (2015-act.)

Revista de carácter local centrada na actualidade política, social, cultural ou deportiva de Ames. En xaneiro de 2015 publicou o seu primeiro número.

Caleidoscópica. Caderno de fotografía (2015-act.)

Revista dixital de fotografía de aproximadamente 200 páxinas. A súa periodicidade é irregular, aínda que tende a ser anual. Cada número está dedicado monograficamente a un tema.

Lindeiros (2015-act.)

Xornal que comezou combinando o dixital e o papel. Na actualidade só dixital e atende as novas da bisbarra compostelá.

Comarcas na Rede (2015-act.)

Medio dixital de carácter local centrado en informar sobre varios espazos: O Condado, A Louriña, O Baixo Miño, O Val Miño, A Paradanta, Redondela e incluso “alén da raia”.

Novas do Eixo Atlántico (2015-act.)

Xornal dixital en galego e portugués centrado nos contidos relacionados co eixo atlántico a través da realidade galega e do Norte de Portugal. Conta cunha hemeroteca con todos os seus números, ademais dos de A Peneira.

Crónicas da Comarca (2016-act.)

Medio dixital que informa sobre a actualidade en varios espazos: Terra Chá, Costa da Morte-Carballo, Barbanza, A Mariña, A Montaña e A Ulloa.

Revirada (2016)

Revista autoxestionada sobre feminismo. A súa periodicidade adoita ser dun número en papel ao ano, aínda que nalgúns casos publicáronse dous. Ademais contan con artigos e recursos na súa páxina web.

Historia de Galicia (2016-act.)

Portal divulgativo dedicado a contidos históricos, culturais e patrimoniais do país. O historiador Íñigo Riobóo é o seu coordinador e edita o xornalista Xurxo Salgado.

Kallaikia (2016-2022)

Revista de estudos galegos. Foi unha publicación semestral impulsada pola Asociación de Estudos Galegos (AEG), de aproximadamente 150 páxinas.

O Dez (2016-2022)

Revista deportiva anual dedicada ao fútbol, tanto do que sucede en Galicia como noutros territorios do mundo. Pretende vincular fútbol e cultura para ofrecer unha visión ampla e completa dun fenómeno internacional que ten moita repercusión no noso país.

Radio Valladares (2016-act.)

Radio comunitaria impulsada polo Centro Veciñal e Cultural de Valladares. O Concello de Vigo recoñeceu a súa traxectoria ao concederlle o premio aos Vigueses Distinguidos no 2022. Emite no dial 106.1 FM.

O Papagaio (2016-act.)

Defínense como un xornal ilustrado para a xente miúda. O seu obxectivo é contar á rapazada o que acontece no mundo, especialmente en Galicia, en temas como a ciencia e a cultura.

Dende a Limia (2016-act.)

Medio dixital de información xeral sobre a comarca da Limia. Esta iniciativa pretende dar a coñecer a actualidade máis apegada ás veciñas e veciños do lugar, a cal non adoita ter cabida noutros medios.

Entre Nós (2016-act.)

Medios dixital e bilingüe localizado na cidade da Coruña. Pretende dar voz a temas apegados á veciñanza.

Zona Press (2016-act.)

Revista en papel dedicada ao mundo do baloncesto. A súa periodicidade é irregular. No primeiro número contou cunha entrevista a Pau Gasol.

Coralia (2016-2023)

Revista de tendencias e moda que elaboraba reportaxes e entrevistas sobre cuestións culturais de actualidade do panorama galego.

O Salto GZ (2016-2023)

Nodo galego do xornal El Salto, centrado en información política. Publica noticias relacionadas co noso país en galego, e elabora contidos propios.

Revista Pincha (2017-act.)

Medio sobre gastronomía e cultura das comarcas de Compostela e A Coruña dirixido por Rebeca Munín. Ademais de páxina web, onde comparte novas de actualidade, tamén conta cunha revista en papel, coa particularidade de que se publica un mes en Compostela

e ao seguinte na Coruña. É herdeira do desaparecido magazine Pincha (e) Discos.

Revista Morcego (2018-act.)

Primeira revista dixital de videoxogos escrita en galego. Nela podemos atopar novas de actualidade, análises, reportaxes, artigos de opinión e incluso noticias de videoxogos ou consolas doutros tempos.

Vaca Pinta (2018-act.)

Subtitúlase Revista técnica do vacún leiteiro. Consiste nunha publicación periódica mensual mais unha páxina web con artigos apegados á actualidade, así como contidos en formato podcast e vídeo.

A Nosa Terra (2018-act.)

Poderíamos considerar esta a quinta etapa da publicación. Desde 2018 reabriu en formato web con dous obxectivos: poñer a disposición do público a súa hemeroteca da etapa 1977-2011 e ademais ofrecer un espazo para publicar reportaxes, análises ou artigos de opinión repousados e sen periodicidade fixa, especialmente por mor da xubilación dalgún dos seus antigos xornalistas, como Afonso Eiré, director, e Xan Carvalla, Manuel Veiga, César Lorenzo ou Gustavo Luca de Tena.

Vinte (2018-act.)

Magazine cultural dixital asociado a Praza con vocación de contar como é a Galicia dos anos 20 deste século. Ademais dos contidos, aposta por un deseño estético atractivo.

Canle Ribeira Sacra (2018-2023)

Medio de comunicación en liña, herdeiro de Televinte (Chantada), centrado en cubrir a actualidade de 21 concellos que forman a Ribeira Sacra, a cabalo entre Lugo e Ourense.

A Viñeta de Schrödinger (2018-2021)

Revista de banda deseñada impulsada pola Mesa pola Normalización Lingüística. Publicou catro números, nos cales buscaba dar visibilidade a bandas deseñadas breves de autoras e autores de Galicia. Estivo dirixida por Kiko da Silva.

A Movida Vigo (2018-act.)

Trátase dun medio vigués dedicado á cultura e o ocio da cidade olívica. Ademais do medio dixital presenta unha vez ao mes unha revista en liña e en papel.

A que cheira, papá? (2018-act.)

Magazine cultural galego en formato dixital. Pretende falar deste tema fuxindo dos circuitos e voces máis habituais neste eido. Literatura, música ou cine son algúns dos asuntos que se poden ler neste medio.

Diario do Tamega (2019-act.)

Primeiro xornal dixital da comarca de Verín. Ademais presta atención a concellos limítrofes, incluíndo os de Portugal.

O Barbanza (2019-act.)

Diario dixital da comarca do Barbanza, que combina o portal web coa hemeroteca dixital dos números mensuais. Trata contidos variados da actualidade, cultura, deportes e outras novas da comarca.

Nós Televisión (2019-act.)

Plataforma cuxos contidos están dispoñibles en Movistar+ e na súa canle de Youtube. A súa programación non responde a unha televisión convencional e está centrada e poñer en valor o mundo cultural, político e social do país.

Mazarelos (2019-act.)

Revista de historia e cultura en galego. Naceu por iniciativa dun grupo de alumnos da facultade de Historia da USC grazas a unha campaña de micromecenado. Na web presenta artigos de formato breve e contidos rigorosos, así como entrevistas e materiais audiovisuais vencellados á divulgación histórica e científica. En papel publica unha revista cuatrimestral con artigos divulgativos, entrevistas, reportaxes e contidos variados.

2020

Nós Diario (2020-act.)

Único xornal en galego e en papel que sae do prelo cinco días á semana (de martes a sábado). Trátase dun medio de información xeral que distribúe os seus contidos nas seguintes seccións: Galiza, internacional, economía, cultura, lingua, deportes e opinión. A proposta complétase coa páxina web do medio, actualizada diariamente. O seu precedente é o semanario Sermos Galiza (2012-), o cal actualmente é o suplemento cultural dos sábados.

Portada de Nós Diario na súa edición dixital.

As Nosas (2020-act.)

Xornal especializado no deporte feminino galego. O seu principal obxectivo é dar visibilidade ás mulleres no deporte, para normalizar algo que entenden xa debería estalo. Os principais deportes que cubre son fútbol, fútbol sala, baloncesto, balonmán e volei.

ANEXO I. LISTAXE DE MEDIOS EN GALEGO

Ecós da Comarca (2020-act.)

Espazo dixital que busca informar sobre o que acontece no mundo rural. Está centrado nas comarcas de Arzúa, O Deza, Terra de Melide e A Ulloa.

Badal Novas (2020-act.)

Primeiro xornal dixital de información xeral das comarcas do Carballiño e do Ribeiro. Pretende axudar a “crear comarca” e tamén ser un espazo no que as persoas emigrantes poidan coñecer o que pasa nos seus lugares de orixe.

ACousa (2021-act.)

Revista audiovisual lifestyle en galego que se difunde principalmente en redes sociais. Naceu co obxectivo de dirixirse á xeración Z, e inclúe contidos relacionados coa música, cultura, tecnoloxía, moda, sociedade e a ecoloxía, entre outros.

Clara Corbelhe (2021-act.)

Revista anual en papel. Pretende ser un espazo de debate político e social no que repensar o país. Ademais, na súa páxina web tamén se poden consultar artigos de opinión. O seu nome vén dunha muller caseteira, isto é, aquela que por ter descendencia fóra do matrimonio non se integraba na familia patriarcal e polo tanto vivía en grupos independentes.

Táboas (2021-act.)

Revista dedicada ás artes escénicas. Sae do prelo dúas veces cada ano en papel. Ademais, na súa web tamén comparte contidos de actualidade. Nas súas páxinas colaboraron nomes como Melania Cruz, Nacho Carretero, Marta Lado ou Tito Asorey.

Agora.gal (2021-act.)

Agora.gal é unha plataforma de agregación e distribución de contidos dixitais en galego. É dicir, consta dunha portada de aparencia de xornal normal, pero ao premer en calquera nova accédese directamente á páxina web do medio asociado en cuestión.

Galicia Xa (2021-act.)

Xornal dixital que atende a realidade local lucense con cinco edicións segundo a localización na provincia: Lugo, Terra Chá, Sarria, A Mariña e a Ribeira Sacra.

Carretando (2021-act.)

Podcast de política galega. Está impulsado por novas e novos xornalistas que queren responder á pregunta de como funciona o ecosistema político do país. Pese a estar centrados nesa cuestión, tamén dedican algúns episodios a abordar temas de actualidade como o reto demográfico, a xestión do turismo ou o deporte.

Rouco Son (2021-act.)

Revista que combina a edición en liña coa tirada en papel centrada na produción musical galega emerxente, especialmente no rock.

Rebelico (2022-act.)

Revista online de cultura tradicional galega que comparte novas, reportaxes ou material audiovisual sobre todo tipo de aspectos relativos á cultura: música, baile, cantigas, lendas, refráns, costumes, literatura ou arte.

Ou ké (2023-act.)

Medio dixital que achega contidos, entrevistas e reportaxes sobre a actualidade de Ourense e o panorama político e social galego de forma accesible e amena para todos os públicos.

A keikes (2023-act.)

Revista centrada na vila de Ordes, que ten como obxectivos principais a promoción cultural, a visibilización de talentos emerxentes e a normalización lingüística. Publica textos, reportaxes e entrevistas.

Lingua galega e literatura, 1º ESO

BLOQUE 2: COMUNICACIÓN

Criterios de avaliación	Obxectivos	Descritores op.
CA2.1. Valorar a forma e o contido de textos escritos, orais e multimodais sinxelos, avaliando a súa calidade, a súa fiabilidade e a idoneidade da canle utilizada, así como a eficacia dos procedementos comunicativos empregados.	OBX2	CCL2, CP2, STEM1, CD2, CD3, CPSAA4, CC3
CA2.2. Realizar narracións e exposicións orais sinxelas con diferente grao de planificación sobre temas de interese persoal, social e educativo axustándose ás convencións propias dos diversos xéneros discursivos, con fluidez e coherencia e co rexistro adecuado, en diferentes soportes e utilizando de maneira eficaz recursos verbais e non verbais.	OBX3	CCL1, CCL3, CCL5, CP2, STEM1, CD2, CD3, CC2, CE1
CA2.3. Participar en interaccións orais informais, no traballo en equipo e en situacións orais formais de carácter dialogado de maneira activa e adecuada, con actitudes de escoita activa e facendo uso de estratexias de cooperación conversacional e de cortesía lingüística.	OBX3	CCL1, CCL3, CCL5, CP2, STEM1, CD2, CD3, CC2, CE1
CA2.4. Comprender e interpretar o sentido global, a estrutura, a información máis relevante e a intención do emisor en textos escritos e multimodais sinxelos de diferentes ámbitos que respondan a diferentes propósitos de lectura, realizando as inferencias necesarias.	OBX4	CCL2, CCL3, CCL5, CP2, STEM4, CD1, CPSAA4, CC3
CA2.5. Planificar e redactar textos escritos e multimodais sinxelos, atendendo á situación comunicativa, ao destinatario, ao propósito e á canle, presentando, despois da súa revisión, un texto final coherente, cohesionado e co rexistro adecuado.	OBX5	CCL1, CCL3, CCL5, STEM1, CD2, CD3, CPSAA5, CC2
CA2.6. Localizar, seleccionar e contrastar información de maneira guiada procedente de diferentes fontes, calibrando a súa fiabilidade e pertinencia en función dos obxectivos de lectura, adoptando un punto de vista crítico e respectando os principios de propiedade intelectual.	OBX6	CCL3, CD1, CD2, CD3, CD4, CPSAA4, CC2, CE3
CA2.7. Adoptar hábitos de uso crítico, seguro, sustentable e saudable das tecnoloxías dixitais con relación á procura e á comunicación da información, reflexionando sobre as posibles manipulacións presentes nas canles de transmisión da información.	OBX6	CCL3, CD1, CD2, CD3, CD4, CPSAA4, CC2, CE3
CA2.8. Revisar os propios textos de maneira guiada e facer propostas de mellora argumentando as mudanzas a partir da reflexión metalingüística e cunha metalinguaxe específica, e identificar e retocar algúns problemas de comprensión lectora utilizando os coñecementos explícitos sobre a lingua e o seu uso.	OBX9	CCL1, CCL2, CP2, STEM1, STEM2, CPSAA5

Lingua galega e literatura, 1º ESO

BLOQUE 2: COMUNICACIÓN

Contidos
Contexto vinculado ás estratexias de produción, comprensión e análise crítica de textos orais, escritos e multimodais de diferentes ámbitos. • Compoñentes do feito comunicativo: grao de formalidade da situación e carácter público ou privado, distancia social entre os interlocutores, propósitos comunicativos e interpretación de intencións, canle de comunicación e elementos non verbais da comunicación.
Xéneros discursivos desde o punto de vista da produción, comprensión e análise crítica de textos orais, escritos e multimodais. • Aproximación ás secuencias textuais básicas, con especial atención ás narrativas, descritivas, dialogadas e expositivas. • Xéneros discursivos propios do ámbito social. Redes sociais e medios de comunicación. Etiqueta dixital. Riscos de desinformación, manipulación e vulneración da privacidade na rede. Análise da imaxe e elementos paratextuais dos textos icónico-verbais e multimodais.
Procesos de produción, comprensión e análise crítica de textos orais, escritos e multimodais. • Interacción oral e escrita de carácter informal: tomar e ceder a palabra. Cooperación conversacional e cortesía lingüística. Escoita activa, asertividade e resolución dialogada dos conflitos. • Comprensión oral: sentido global do texto e relación entre as súas partes, selección e retención da información relevante. Detección de usos discriminatorios da linguaxe verbal e non verbal, dos abusos a través da palabra e dos usos manipuladores da linguaxe. • Produción oral formal: planificación e procura de información, textualización e revisión. Adecuación á audiencia e ao tempo de exposición. Elementos non verbais. Trazos discursivos e lingüísticos da oralidade formal. • Comprensión lectora: sentido global do texto e relación entre as súas partes. A intención do emisor. Detección de usos discriminatorios da linguaxe verbal e non verbal. Os abusos de poder e a manipulación a través da linguaxe. • Produción escrita: planificación, textualización, revisión e edición en diferentes soportes. Corrección gramatical e ortográfica. Propiedade léxica. Usos da escritura para a organización do pensamento: toma de notas, esquemas, mapas conceptuais, resumos etc.
Recoñecemento e uso discursivo dos elementos lingüísticos en textos orais, escritos e multimodais. • Uso coherente das formas verbais nos textos. Correlación temporal no discurso relatado. • Corrección lingüística e revisión ortográfica e gramatical dos textos. Uso de dicionarios, de manuais de consulta e de correctores ortográficos en soporte analóxico ou dixital. • Os signos básicos de puntuación como mecanismo organizador do texto escrito. A súa relación co significado.

Lingua galega e literatura, 2º ESO

BLOQUE 2: COMUNICACIÓN

Criterios de avaliación	Obxectivos	Descritores op.
CA2.1. Comprender o sentido global, a estrutura, a información máis relevante en función das necesidades comunicativas e a intención do emisor en textos orais e multimodais sinxelos de diferentes ámbitos analizando a interacción entre os diferentes códigos.	OBX2	CCL2, CP2, STEM1, CD2, CD3, CPSAA4, CC3
CA2.2. Valorar a forma e o contido de textos orais e multimodais sinxelos, avaliando a calidade, a súa fiabilidade e a idoneidade da canle utilizada, así como a eficacia dos procedementos comunicativos empregados.	OBX2	CCL2, CP2, STEM1, CD2, CD3, CPSAA4, CC3
CA2.3. Realizar narracións e exposicións orais sinxelas con diferente grao de planificación sobre temas de interese persoal, social e educativo, axustándose ás convencións propias dos diversos xéneros discursivos, con fluidez e coherencia e co rexistro axeitado, en diferentes soportes e utilizando de maneira eficaz recursos verbais e non verbais.	OBX3	CCL1, CCL3, CCL5, CP2, STEM1, CD2, CD3, CC2, CE1
CA2.4. Participar en interaccións orais informais, no traballo en equipo e en situacións orais formais de carácter dialogado de maneira activa e adecuada, con actitudes de escoita activa e facendo uso de estratexias de cooperación conversacional e de cortesía lingüística.	OBX3	CCL1, CCL3, CCL5, CP2, STEM1, CD2, CD3, CC2, CE1
CA2.5. Comprender o sentido global, a estrutura, a información máis relevante e a intención do emisor en textos escritos e multimodais sinxelos de diferentes ámbitos que respondan a diferentes propósitos de lectura, realizando as inferencias necesarias.	OBX4	CCL2, CCL3, CCL5, CP2, STEM4, CD1, CPSAA4, CC3
CA2.6. Valorar a forma e o contido de textos sinxelos avaliando a súa calidade, a súa fiabilidade e a idoneidade da canle utilizada, así como a eficacia dos procedementos comunicativos empregados.	OBX4	CCL2, CCL3, CCL5, CP2, STEM4, CD1, CPSAA4, CC3
CA2.7. Planificar e redactar textos escritos e multimodais sinxelos, atendendo á situación comunicativa, ao destinatario, ao propósito e á canle, presentando, despois da súa revisión, un texto final coherente, cohesionado e co rexistro adecuado.	OBX5	CCL1, CCL3, CCL5, STEM1, CD2, CD3, CPSAA5, CC2
CA2.8. Adoptar hábitos de uso crítico, seguro, sustentable e saudable das tecnoloxías dixitais con relación á procura e á comunicación da información, reflexionando sobre as posibles manipulacións presentes nas canles de transmisión da información.	OBX6	CCL3, CD1, CD2, CD3, CD4, CPSAA4, CC2, CE3
CA2.9. Revisar os propios textos de maneira guiada e facer propostas de mellora argumentando as mudanzas a partir da reflexión metalingüística e cunha metalinguaxe específica, e identificar e emendar algúns problemas de comprensión lectora utilizando os coñecementos explícitos sobre a lingua e o seu uso.	OBX9	CCL1, CCL2, CP2, STEM1, STEM2, CPSAA5

Lingua galega e literatura, 2º ESO

BLOQUE 2: COMUNICACIÓN

Contidos
Xéneros discursivos vinculado ás estratexias de produción, comprensión e análise crítica de textos orais, escritos e multimodais de diferentes ámbitos. • Secuencias textuais básicas, con especial atención ás narrativas, descritivas, dialogadas e expositivas. • Propiedades textuais: coherencia, cohesión e adecuación. • Xéneros discursivos propios do ámbito social. Redes sociais e medios de comunicación. Etiqueta dixital. Riscos de desinformación, manipulación e vulneración da privacidade na rede. Análise da imaxe e dos elementos paratextuais dos textos icónico-verbais e multimodais.
Procesos desde o punto de vista da produción, comprensión e análise crítica de textos orais, escritos e multimodais. • Interacción oral e escrita de carácter informal: tomar e ceder a palabra. Cooperación conversacional e cortesía lingüística. Escoita activa, asertividade e resolución dialogada dos conflitos. • Comprensión oral: sentido global do texto e relación entre as súas partes, selección e retención da información relevante. Detección de usos discriminatorios da linguaxe verbal e non verbal. • Produción oral formal: planificación e procura de información, textualización e revisión. Adecuación á audiencia e ao tempo de exposición. Elementos non verbais. Trazos discursivos e lingüísticos da oralidade formal. • Comprensión lectora: sentido global do texto e relación entre as súas partes. A intención do emisor. Detección de usos discriminatorios da linguaxe verbal e non verbal. Os abusos de poder e a manipulación a través da linguaxe. • Produción escrita: planificación, textualización, revisión e edición en diferentes soportes. Corrección gramatical e ortográfica. Propiedade léxica. Usos da escritura para a organización do pensamento: toma de notas, esquemas, mapas conceptuais, resumos etc. • Alfabetización mediática e informacional: procura e selección da información con criterios de fiabilidade calidade e pertinencia; análise, valoración, reorganización e síntese da información en esquemas propios e transformación en coñecemento; comunicación e difusión creativa e respectuosa coa propiedade intelectual.
Recoñecemento e uso discursivo dos elementos lingüísticos en textos orais, escritos e multimodais. • Recursos lingüísticos para adecuar o rexistro á situación de comunicación. • Uso coherente das formas verbais nos textos. Correlación temporal no discurso relatado. • Corrección lingüística e revisión ortográfica e gramatical dos textos. Uso de dicionarios, de manuais de consulta e de correctores ortográficos en soporte analóxico ou dixital. • Os signos básicos de puntuación como mecanismo organizador do texto escrito. A súa relación co significado.

Lingua galega e literatura, 3º ESO

BLOQUE 2: COMUNICACIÓN

Criterios de avaliación	Obxectivos	Descritores op.
CA2.1. Comprender e valorar o sentido global, a estrutura, a información máis relevante en función das necesidades comunicativas e a intención do emisor en textos orais e multimodais de certa complexidade de diferentes ámbitos analizando a interacción entre os diferentes códigos e avaliando a súa calidade, a súa fiabilidade e a idoneidade da canle utilizada, así como a eficacia dos procedementos comunicativos empregados.	OBX2	CCL2, CP2, STEM1, CD2, CD3, CPSAA4, CC3
CA2.2. Realizar exposicións orais de certa extensión e complexidade con diferente grao de planificación sobre temas de interese persoal, social e educativo, axustándose ás convencións propias dos diversos xéneros discursivos, con fluidez e cohesión e co rexistro adecuado en diferentes soportes, utilizando de maneira eficaz recursos verbais e non verbais.	OBX3	CCL1, CCL3, CCL5, CP2, STEM1, CD2, CD3, CC2, CE1
CA2.3. Participar de maneira activa e adecuada en interaccións orais informais e en situacións orais formais de carácter dialogado, mantendo actitudes de escoita activa e estratexias de cooperación conversacional e de cortesía lingüística.	OBX3	CCL1, CCL3, CCL5, CP2, STEM1, CD2, CD3, CC2, CE1
CA2.4. Comprender, valorar criticamente e interpretar o sentido global, a estrutura, a información máis relevante e a intención do emisor de textos escritos e multimodais de certa complexidade que respondan a diferentes propósitos de lectura, realizando as inferencias necesarias e avaliando a súa calidade e fiabilidade, así como a eficacia dos procedementos lingüísticos empregados.	OBX4	CCL2, CCL3, CCL5, CP2, STEM4, CD1, CPSAA4, CC3
CA2.5. Planificar a redacción de textos escritos e multimodais sinxelos, atendendo á situación comunicativa, ao destinatario, ao propósito e á canle, presentando, despois da súa revisión, un texto final coherente, cohesionado e co rexistro axeitado.	OBX5	CCL1, CCL3, CCL5, STEM1, CD2, CD3, CPSAA5, CC2
CA2.6. Localizar, seleccionar e contrastar información de maneira progresivamente autónoma procedente de diferentes fontes, calibrando a súa fiabilidade e pertinencia en función dos obxectivos de lectura, adoptando un punto de vista crítico e respectando os principios de propiedade intelectual.	OBX6	CCL3, CD1, CD2, CD3, CD4, CPSAA4, CC2, CE3
CA2.7. Adoptar hábitos de uso crítico, seguro, sustentable e saudable das tecnoloxías dixitais con relación á procura e á comunicación da información, reflexionando sobre as posibles manipulacións presentes nas canles de transmisión da información.	OBX6	CCL3, CD1, CD2, CD3, CD4, CPSAA4, CC2, CE3
CA2.8. Revisar os textos propios de maneira progresivamente autónoma e facer propostas de mellora, argumentando as mudanzas a partir da reflexión metalingüística coa metalinguaxe específica, e identificar e aclarar algúns problemas de comprensión lectora utilizando os coñecementos explícitos sobre a lingua e o seu uso.	OBX9	CCL1, CCL2, CP2, STEM1, STEM2, CPSAA5

Lingua galega e literatura, 3º ESO

BLOQUE 2: COMUNICACIÓN

Contidos
Xéneros discursivos desde o punto de vista da produción, comprensión e análise crítica de textos orais, escritos e multimodais. • Secuencias textuais básicas, con especial atención ás expositivas. • Propiedades textuais: coherencia, cohesión e adecuación. • Xéneros discursivos propios do ámbito social. Redes sociais e medios de comunicación. Etiqueta dixital. Riscos de desinformación, noticias falsas, manipulación e vulneración da privacidade na rede. Análise da imaxe e dos elementos paratextuais dos textos icónico-verbais e multimodais.
Procesos de produción, comprensión e análise crítica de textos orais, escritos e multimodais. • Comprensión oral: sentido global do texto e relación entre as súas partes, selección e retención da información relevante. A intención do emisor. Detección de usos discriminatorios da linguaxe verbal e non verbal. Valoración da forma e do contido do texto. • Produción oral formal: planificación e procura de información, textualización e revisión. Adecuación á audiencia e ao tempo de exposición. Elementos non verbais. Trazos discursivos e lingüísticos da oralidade formal. • Comprensión lectora: sentido global do texto e relación entre as súas partes. A intención do emisor. Detección de usos discriminatorios da linguaxe verbal e icónica. Valoración da forma e do contido do texto. • Produción escrita: planificación, textualización, revisión e edición en diferentes soportes. Corrección gramatical e ortográfica. Propiedade léxica. Usos da escritura para a organización do pensamento: toma de notas, esquemas, mapas conceptuais, definicións, resumos etc. • Alfabetización mediática e informacional: procura e selección da información con criterios de fiabilidade calidade e pertinencia; análise, valoración, reorganización e síntese da información en esquemas propios e transformación en coñecemento; comunicación e difusión de maneira creativa e respectuosa coa propiedade intelectual. Utilización de plataformas virtuais para a realización de proxectos escolares.
Recoñecemento e uso discursivo dos elementos lingüísticos en textos orais, escritos e multimodais. • Corrección lingüística e revisión ortográfica e gramatical dos textos. Uso de dicionarios, de manuais de consulta e de procesadores de texto e correctores ortográficos en soporte analóxico ou dixital. • Os signos de puntuación como mecanismo organizador do texto escrito. A súa relación co significado.

Xeografía e Historia, 4º ESO

BLOQUE 2: SOCIEDADES E TERRITORIOS

Criterios de avaliación	Obxectivos	Descritores op.
CA2.1. Establecer conexións e relacións entre os coñecementos e informacións adquiridos, elaborando sínteses interpretativas e explicativas, mediante informes, estudos ou dosieres informativos, que reflectan un dominio e consolidación dos contidos tratados.	OBX1	CCL2, CCL3, STEM4, CD1, CD2, CC1
CA2.2. Transferir adecuadamente a información e o coñecemento por medio de narracións, pósteres, presentacións, exposicións orais, medios audiovisuais e outros produtos.	OBX1	CCL2, CCL3, STEM4, CD1, CD2, CC1
CA2.3. Utilizar secuencias cronolóxicas complexas nas que identificar, comparar e relacionar feitos e procesos en diferentes períodos e lugares históricos (simultaneidade, duración, causalidade), utilizando termos e conceptos específicos do ámbito da historia e da xeografía.	OBX1	CCL2, CCL3, STEM4, CD1, CD2, CC1
CA2.4. Analizar procesos de cambio histórico e comparar casos da historia e da xeografía a través do uso de fontes de información diversas, tendo en conta as transformacións de curta e longa duración (conxuntura e estrutura), as continuidades e permanencias en diferentes períodos e lugares.	OBX1	CCL2, CCL3, STEM4, CD1, CD2, CC1
CA2.7. Identificar os principais feitos históricos nos diferentes contextos e valorar os cambios que propiciaron nos aspectos ideolóxicos, sociais, políticos e económicos conformando as bases do mundo contemporáneo e actual; así mesmo, xustificar que feitos do pasado teñen unha incidencia no presente establecendo relacións de causalidade e consecuencialidade que todo acontecemento histórico vai provocar no futuro.	OBX3	STEM3, STEM4, STEM5, CPSAA3, CC3, CC4, CE1, CCEC1
CA2.10. Recoñecer os trazos que van conformando a identidade propia e dos demais, a riqueza das identidades múltiples en relación con distintas escalas espaciais, a través da investigación e da análise dos seus fundamentos xeográficos, históricos, artísticos, ideolóxicos e lingüísticos, e o recoñecemento das súas expresións culturais.	OBX7	CP3, CPSAA1, CC1, CC2, CC3, CCEC1
CA2.11. Coñecer e contribuír a conservar o patrimonio material e inmaterial común, respectando os sentimentos de pertenza e adoptando compromisos con principios e accións orientados á cohesión e solidariedade territorial da comunidade política, os valores do europeísmo e da Declaración Universal dos Dereitos Humanos.	OBX7	CP3, CPSAA1, CC1, CC2, CC3, CCEC1

Xeografía e Historia, 4º ESO

BLOQUE 2: SOCIEDADES E TERRITORIOS

Contidos
• Tempo histórico: construción e interpretación de liñas do tempo a través da linealidade, cronoloxía, simultaneidade e duración. • Conciencia histórica. Elaboración de xuízos propios e argumentados ante problemas de actualidade contextualizados historicamente. Defensa e exposición crítica destes a través de presentacións e debates. • O proceso de transformación da España contemporánea nos seus aspectos políticos, económicos e sociais. Repercusións na Galicia contemporánea. • Do Rexionalismo ao Nacionalismo na España periférica. O caso galego. • As relacións internacionais como consecuencia da Primeira Guerra Mundial: da Revolución Rusa á aparición dos totalitarismos (fascismo e nazismo). A economía de entreguerras como detonante político e social: o crack do 29. O caso español: da Segunda República á Ditadura de Franco. • A conquista dos dereitos individuais e colectivos no século XX. Orixe, evolución e adaptación dos sistemas liberais e democráticos en España e no mundo a través das fontes: A Segunda República española. • As transformacións científicas e tecnolóxicas dos séculos XX e XXI: a globalización e a era da internet. Dimensión ética da ciencia e da tecnoloxía. Cambios culturais e novos movementos sociais: feminismo, ecoloxismo e pacifismo. Os medios de comunicación de masas e as redes sociais virtuais. • A acción dos movementos feministas e sufragistas na loita pola igualdade de xénero. Mulleres relevantes da historia contemporánea. • A memoria democrática. Experiencias históricas dolorosas do pasado recente. Represión durante a ditadura. Recoñecemento e reparación das vítimas da violencia.

Xeografía e Historia, 4º ESO

BLOQUE 3: COMPROMISO CÍVICO E GLOBAL

Criterios de avaliación	Obxectivos	Descritores op.
CA3.3. Rexeitar actitudes discriminatorias e recoñecer a riqueza da diversidade, a partir da análise da relación entre os aspectos xeográficos, históricos, ecosociais e culturais que conformaron a sociedade globalizada e multicultural actual, e o coñecemento da achega dos movementos en defensa dos dereitos das minorías e en favor da inclusión e da igualdade real, especialmente das mulleres e doutros colectivos discriminados.	OBX6	CCL5, CPSAA3, CC1, CC2, CC3, CCEC1
CA3.5. Coñecer e contribuír a conservar o patrimonio material e inmaterial común, respectando os sentimentos de pertenza, adoptando compromisos con principios e accións orientados á cohesión e á solidariedade territorial da comunidade política, os valores do europeísmo e da Declaración Universal dos Dereitos Humanos.	OBX7	CP3, CPSAA1, CC1, CC2, CC3, CCEC1

Lingua galega e literatura, 4º ESO

BLOQUE 3: COMPROMISO CÍVICO E GLOBAL

CA3.1. Comprender e interpretar o sentido global, a estrutura, a información máis relevante e a intención do emisor de textos escritos e multimodais de certa complexidade, realizando as inferencias necesarias e con diferentes propósitos de lectura.	OBX4	CCL2, CCL3, CCL5, CP2, STEM4, CD1, CPSAA4, CC3
CA3.4. Compartir a experiencia da lectura en soportes diversos relacionando o sentido da obra coa propia experiencia biográfica, lectora e cultural.	OBX7	CCL1, CCL4, CD3, CPSAA1, CCEC1, CCEC2, CCEC3
CA3.5. Explicar e argumentar a interpretación das obras lidas a partir da análise das relacións internas dos seus elementos constitutivos co sentido da obra, e das relacións externas do texto co seu contexto sociohistórico, atendendo á configuración e á evolución dos xéneros e subxéneros literarios.	OBX8	CCL1, CCL4, CC1, CCEC1, CCEC2, CCEC3, CCEC4
CA3.6. Establecer de maneira progresivamente autónoma vínculos argumentados entre os textos lidos e outros textos escritos, orais ou multimodais, así como con outras manifestacións artísticas e culturais, en función de temas, tópicos, estruturas, linguaxe e valores éticos e estéticos, mostrando a implicación e a resposta persoal do lector na lectura.	OBX8	CCL1, CCL4, CC1, CCEC1, CCEC2, CCEC3, CCEC4
CA3.7. Crear textos persoais ou colectivos con intención literaria e conciencia de estilo, en distintos soportes e coa axuda doutras linguaxes artísticas e audiovisuais, a partir da lectura de obras ou fragmentos significativos en que se empreguen as convencións formais dos diversos xéneros e estilos literarios.	OBX8	CCL1, CCL4, CC1, CCEC1, CCEC2, CCEC3, CCEC4

Xeografía e Historia, 4º ESO

BLOQUE 3: COMPROMISO CÍVICO E GLOBAL

Contidos
- Cidadanía ética dixital. Novos comportamentos na sociedade da información. - O patrimonio como ben e como recurso. Posta en valor, difusión e xestión da riqueza patrimonial. A diversidade cultural no mundo actual. Respecto e conservación do patrimonio material e inmaterial en España e Galicia. - A igualdade real de mulleres e homes. A discriminación por motivo de diversidade sexual e de xénero. A conquista de dereitos civís nas sociedades democráticas contemporáneas.

Lingua galega e literatura, 4º ESO

BLOQUE 3: COMPROMISO CÍVICO E SOCIAL

Lectura guiada. Lectura de obras e fragmentos relevantes da literatura do patrimonio literario galego e, en menor medida, do lusófono, inscritas en itinerarios temáticos ou de xénero, que atravesan épocas, contextos culturais e movementos artísticos.
- Estratexias de utilización de información sociohistórica, cultural e artística básica para construír a interpretación das obras literarias: achegamento ao contexto, á corrente literaria, ao autor ou autora e establecemento de parentescos literarios. - Estratexias para interpretar obras e fragmentos literarios a partir da integración dos diferentes aspectos analizados e atendendo aos valores culturais, éticos e estéticos presentes nos textos. Lectura con perspectiva de xénero. Visibilización do universo literario feminino.

Literatura Galega do Século XX e da Actualidade, 1º BACH.

BLOQUE 1: ASPECTOS COMÚNS

Criterios de avaliación	Obxectivos	Descritores operativos
CA1.1. Ler e interpretar textos significativos do século XX e da actualidade, identificar neles os aspectos formais e temáticos que os individualizan e valoralos como expresión da sensibilidade autorial e da identidade cultural de Galicia.	OBX2	CCL4, CP3, CD1, CD3, CPSAA1.1, CC1, CCEC1, CCEC2
CA1.3. Estudar a relación entre a obra literaria e o contexto sociocultural en que foi creada, e recoñecer as influencia literarias e non literarias presentes nela.	OBX2	CCL4, CP3, CD1, CD3, CPSAA1.1, CC1, CCEC1, CCEC2
CA1.4. Valorar a pluralidade de estéticas e temáticas literarias do século XX e da actualidade a través da análise do seu tratamento por diferentes autoras e autores e como medio de enriquecemento persoal.	OBX4	CCL2, CCL3, CCL4, CCL5, CP1, CP2, CP3, STEM4, CD1, CPSAA1.1, CPSAA5, CC1, CC2, CC3, CE1, CE2, CCEC4.1, CCEC4.2
CA1.6. Estudar a relación entre a obra literaria e outras artes (cinema, pintura, música, etc.) e describir influencias e hibridacións.	OBX1	CCL2, CCL3, CCL4, CCL5, CP1, CP2, CP3, STEM4, CD1, CPSAA1.1, CPSAA5, CC1, CC2, CC3, CE1, CE2, CCEC4.1, CCEC4.2
CA1.7. Elaborar traballos de investigación escritos, orais ou multimodais sobre algunha obra ou aspecto salientable dela, empregando as fontes de documentación necesarias, e emitir unha opinión persoal argumentada.	OBX1	CCL2, CCL4, CP3, CD1, CPSAA1.2, CPSAA5, CCEC1, CCEC2, CCEC3.1, CCEC4.2
CA1.8. Crear textos persoais ou colectivos de intención literaria nos cales se teñan presentes as técnicas e os coñecementos adquiridos no estudo e na análise das obras da literatura galega do século XX e da actualidade.	OBX5	CCL1, CCL5, CP1, CP2, STEM3, STEM4, CD3, CPSAA1.1, CPSAA1.2, CPSAA3.2, CPSAA5, CC3, CE3, CCEC3.1, CCEC3.2, CCEC4.1, CCEC4.2
CA1.9. Participar na construción dun canon literario galego que integre a perspectiva de experiencia das mulleres.	OBX6	CCL2, CCL3, CCL4, CCL5, CP3, STEM3, STEM4, CD1, CD3, CPSAA1.1, CPSAA3.2, CPSAA4, CC1, CC2, CC3, CE3, CCEC1, CCEC2

BLOQUE 5: ENSAIO

Criterios de avaliación	Obxectivos	Descritores operativos
CA5.1. Analizar o ensaio galego do século XX e da actualidade, determinando os seus paradigmas, os seus contextos e as súas influencias.	OBX6	CCL2, CCL3, CCL4, CCL5, CP3, STEM3, STEM4, CD1, CD3, CPSAA1.1, CPSAA3.2, CPSAA4, CC1, CC2, CC3, CE3, CCEC1, CCEC2
CA 5.2. Comentar e comparar textos ensaísticos da literatura galega do século XX e da actualidade e describir a coincidencia ou diverxencia temática, formal ou estilística.	OBX4	CCL2, CCL3, CCL4, CCL5, CP1, CP2, CP3, STEM4, CD1, CPSAA1.1, CPSAA5, CC1, CC2, CC3, CE1, CE2, CCEC4.1, CCEC4.2
CA5.4. Analizar diferentes tipos de ensaios xornalísticos, artigos de opinión, crónicas e entrevistas, diferenciando información e opinión.	OBX1	CCL2, CCL4, CP3, CD1, CPSAA1.2, CPSAA5, CCEC1, CCEC2, CCEC3.1, CCEC4.2

Literatura Galega do Século XX e da Actualidade, 1ºBACH.

BLOQUE 1: ASPECTOS COMÚNS

Contidos
- Lectura e interpretación de textos significativos do século XX e da actualidade, descrición neles dos aspectos formais e temáticos que os individualizan e valoración destes como expresión da sensibilidade autorial e da identidade cultural de Galicia. - Estudo da relación entre a obra literaria e o contexto sociocultural en que foi creada, e recoñecemento das influencias literarias e non literarias presentes nela. - Valoración da pluralidade de estéticas e temáticas literarias do século XX e da actualidade a través da análise do seu tratamento por diferentes autoras e autores. Lectura con perspectiva de xénero. Visibilización do universo feminino. - Estudo da relación entre a obra literaria e outras artes (cinema, pintura, música, etc.) e descrición de influencias e hibridacións. - Elaboración de traballos de investigación escritos, orais ou multimodais sobre algunha obra ou aspecto salientable dela, empregando as fontes de documentación necesarias e cunha opinión persoal argumentada. - Creación de textos de intención literaria nos cales se teñan presentes as técnicas e os coñecementos adquiridos no estudo e na análise das obras da literatura galega do século XX e da actualidade.

BLOQUE 5: ENSAIO

- Análise do ensaio galego do século XX e da actualidade, determinando os seus paradigmas, os seus contextos e as súas influencias. - Comparación dalgúns textos ensaísticos da literatura galega do século XX e da actualidade, describindo a converxencia ou diverxencia temática ou estilística. - Análise de diferentes tipos de ensaios xornalísticos: artigos de opinión, crónicas e entrevistas. - Selección de obras ensaísticas coa axuda de recomendacións especializadas. - Estratexias de procura e selección das ideas máis relevantes en función da intención comunicativa e dos elementos da comunicación.

Historia de España, 2º BACH.

BLOQUE 2: O CAMIÑO CARA Á CONTEMPORANEIDADE

Criterios de avaliación	Obxectivos	Descritores op.
CA2.2. Describir as grandes transformacións sociais e os diferentes modos de organización e participación política que se produciron en España desde o tránsito do Antigo Réxime á nova sociedade contemporánea, analizando o xurdimento e evolución do concepto de cidadanía e das novas formas de sociabilidade, utilizando adecuadamente termos históricos e conceptos historiográficos, e identificando a persistencia das desigualdades.	OBX4	CCL2, CCL4, STEM4, CD1, CPSAA4, CC1, CC3, CCEC2
CA2.3. Xerar opinións argumentadas, debater e transferir ideas e coñecementos sobre a función que desempeñaron as ideoloxías na articulación social e política da España contemporánea, comprendendo e contextualizando os devanditos fenómenos a través da lectura de textos historiográficos e identificando as principais culturas políticas e ideolóxicas que foron sucedéndose, as súas formas de organización e os diferentes proxectos políticos que representaban, expresando actitudes respectuosas ante ideas diferentes ás propias.	OBX5	CCL3, STEM4, CPSAA3.1, CPSAA4, CC1, CC2, CC3, CCEC1
CA2.5. Constatar o papel relegado da muller na historia analizando fontes literarias e artísticas, valorando as accións en favor da emancipación da muller e do movemento feminista e recuperando figuras individuais e colectivas como protagonistas silenciadas e omitidas da historia.	OBX7	CCL4, CPSAA1.1, CPSAA1.2, CPSAA3.1, CC2, CC3, CCEC1, CCEC2

BLOQUE 4: RETOS DO MUNDO ACTUAL

CA4.5. Introducir a perspectiva de xénero na observación e análise da realidade histórica e actual, identificando os mecanismos de dominación que xeraron e mantiveron a desigualdade entre mulleres e homes, así como os roles asignados e os espazos de actividade ocupados tradicionalmente pola muller.	OBX7	CCL4, CPSAA1.1, CPSAA1.2, CPSAA3.1, CC2, CC3, CCEC1, CCEC2
CA4.6. Realizar traballos de indagación e investigación, iniciándose na metodoloxía histórica e a historiografía, mediante a xeración de produtos relacionados coa memoria colectiva sobre acontecementos, personaxes ou elementos patrimoniais de interese social ou cultural da contorna local, considerando o patrimonio histórico como un ben común que se debe protexer.	OBX8	STEM3, CPSAA1.1, CPSAA3.1, CPSAA3.2, CC1, CC3, CE3, CCEC3.2

Historia de España, 2º BACH.

BLOQUE 2: O CAMIÑO CARA Á CONTEMPORANEIDADE

Contidos
- A cuestión nacional: conciencia histórica e crítica de fontes para abordar a orixe e a evolución dos nacionalismos e rexionalismos na España contemporánea. - A Segunda República e a transformación democrática de España: as grandes reformas estruturais e a súa orixe histórica. Realizacións sociais, políticas e culturais; reaccións contra as reformas. - O golpe de Estado de 1936. A Guerra Civil e o Franquismo: aproximación á historiografía sobre o conflito e ao marco conceptual dos sistemas totalitarios e autoritarios. - Fundamentos ideolóxicos do réxime franquista, relacións internacionais e etapas políticas e económicas. A represión e os movementos de protesta contra a ditadura.

BLOQUE 4: RETOS DO MUNDO ACTUAL

- A Transición e a Constitución de 1978: identificación dos retos, logros e dificultades da fin da ditadura e do establecemento da democracia. A normalización democrática e a ameaza do terrorismo. Conciencia democrática: coñecemento dos principios e normas constitucionais, exercicio dos valores cívicos e participación cidadá. - Conservación e difusión do patrimonio histórico: o valor patrimonial, social e cultural da memoria colectiva. Arquivos, museos e centros de divulgación e interpretación histórica. - Cidadanía ética dixital: respecto á propiedade intelectual. Participación e exercicio da cidadanía global a través das tecnoloxías dixitais. Prevención e defensa ante a desinformación e a manipulación.

Lingua galega e literatura II, 2º BACH.

BLOQUE 3: EDUCACIÓN LITERARIA

Criterios de avaliación	Obxectivos	Descritores op.
CA3.1 Participar de maneira activa e adecuada en interaccións orais (formais e informais) e no traballo en equipo con actitudes de escoita activa e estratexias de cooperación conversacional e cortesia lingüística.	OBX3	CCL1, CCL3, CCL5, CP2, STEM1, CD2, CD3, CC2
CA3.3. Elixir e ler de maneira autónoma obras relevantes que se relacionen coas propostas de lectura guiada, incluíndo o ensaio literario e obras actuais que establezan conexións coa tradición, e deixar constancia do progreso do propio itinerario lector e cultural mediante a explicación argumentada dos criterios de selección das lecturas, as formas de acceso á cultura literaria e da experiencia de lectura.	OBX7	CCL1, CCL4, CD3, CPSAA1.1, CCEC2, CCEC3.1, CCEC3.2
CA3.4. Compartir a experiencia lectora utilizando unha metalinguaxe específica e elaborar unha interpretación persoal establecendo vínculos argumentados con outras obras e outras experiencias artísticas e culturais.	OBX7	CCL1, CCL4, CD3, CPSAA1.1, CCEC2, CCEC3.1, CCEC3.2
CA3.5. Explicar e argumentar a interpretación das obras lidas a partir da análise das relacións internas dos seus elementos constitutivos co sentido da obra e das relacións externas do texto co seu contexto sociohistórico e coa tradición literaria, utilizando unha metalinguaxe específica e incorporando xuízos de valor vinculados á apreciación estética das obras.	OBX8	CCL1, CCL4, CC1, CCEC1, CCEC2, CCEC3.1, CCEC3.2, CCEC4.2
CA3.6. Desenvolver proxectos de investigación que se concreten nunha exposición oral, un ensaio ou unha presentación multimodal, establecendo vínculos argumentados entre as obras da literatura galega dos séculos XX e XXI obxecto de lectura guiada e outros textos, como algunha mostra do ámbito lusófono, e manifestacións artísticas de onte e de hoxe, en función de temas, tópicos, estruturas, linguaxe, recursos expresivos e valores éticos e estéticos, e explicitando a implicación e a resposta persoal do lector na lectura.	OBX8	CCL1, CCL4, CC1, CCEC1, CCEC2, CCEC3.1, CCEC3.2, CCEC4.2

Lingua galega e literatura II, 2º BACH.

BLOQUE 2: EDUCACIÓN LITERARIA

Contidos
Lectura autónoma de obras de autoras e autores relacionadas coas propostas de lectura guiada da literatura galega dos séculos XX e XXI e tamén algunha mostra do ámbito lusófono, que susciten reflexión sobre o propio itinerario lector, así como a inserción no debate interpretativo da cultura. Procesos e estratexias. • Selección das obras relevantes, incluíndo o ensaio literario e formas actuais de produción e consumo cultural, coa axuda de recomendacións especializadas. • Comunicación da experiencia lectora utilizando unha metalinguaxe específica e atendendo a aspectos temáticos, xénero e subxénero, elementos da estrutura e o estilo, e valores éticos e estéticos das obras. • Mobilización da experiencia persoal, lectora e cultural para establecer vínculos entre a obra lida e aspectos da actualidade e outras manifestacións literarias ou artísticas. • Recomendación das lecturas en soportes variados, atendendo a aspectos temáticos, formais e intertextuais. Utilización das redes sociais e dos formatos audiovisuais para o fomento da lectura.
Lectura guiada de obras relevantes da literatura galega dos séculos XX e XXI, inscritas en itinerarios temáticos ou de xénero ao redor de tres eixos: (1) A literatura galega no primeiro terzo do século XX (1916-1936); (2) A literatura galega entre 1936 a 1975; (3) A literatura galega de fins do século XX e comezos do XXI. Procesos e estratexias. • Construción compartida da interpretación das obras a través de discusións ou conversas literarias. • Utilización da información sociohistórica, cultural e artística para interpretar as obras e comprender o seu lugar na tradición literaria. • Vínculos intertextuais entre obras e outras manifestacións artísticas en función de temas, tópicos, estruturas e linguaxes. Elementos de continuidade e ruptura. • Expresión argumentada da interpretación dos textos, integrando os diferentes aspectos analizados e atendendo aos seus valores culturais, éticos e estéticos. Lectura con perspectiva de xénero. Visibilización do universo feminino.

Xeografía, Historia, Arte e Patrimonio de Galicia, 2º BACH.

BLOQUE 5: GALICIA NO CAMIÑO DA MODERNIZACIÓN. A IDADE CONTEMPORÁNEA

Criterios de avaliación	Obxectivos	Descritores op.
CA5.2. Explicar a arquitectura do proceso político e institucional ideado por Cánovas del Castillo e a súa aplicación en Galicia, as súas fortalezas e debilidades e os trazos esenciais do Rexurdimento.	OBX7	CP3, CPSAA3.1, CC1, CC2
CA5.4. Comprender a evolución política de Galicia durante a Segunda República e o comezo da Guerra Civil, analizando os cambios acaecidos no rol social e institucional da muller no período republicano.	OBX5	CPSAA3.1, CPSAA4, CC1, CC2, CC3
CA5.5. Coñecer as características esenciais da posguerra e a economía autárquica propia do primeiro franquismo.	OBX6	STEM3, STEM4, STEM5, CD1, CD3, CPSAA2, CC4, CE1, CE2
CA5.6. Caracterizar a realidade da etapa dos plans de desenvolvemento coas súas transformacións económicas e sociais e estudando o papel das mulleres na etapa franquista.	OBX6	STEM3, STEM4, STEM5, CD1, CD3, CPSAA2, CC4, CE1, CE2
CA5.7. Analizar o tardofranquismo estudando a inestabilidade política, os apoios e as oposicións ao réxime.	OBX2	CCL2, CCL3, CP1, STEM2, STEM4, CD1, CD3, CPSAA3.1, CPSAA3.2, CPSAA4, CC1, CC2, CC3
CA5.9. Describir o proceso autonómico en Galicia, identificando as características do Estatuto de autonomía no marco da Constitución de 1978, e analizar a estrutura e os principios que regulan a organización política e territorial do Estado español nas comunidades autónomas.	OBX7	CP3, CPSAA3.1, CC1, CC2

BLOQUE 6: PATRIMONIO MATERIAL E CULTURAL EN GALICIA

CA6.1. Coñecer o concepto de patrimonio cultural de Galicia e a súa categorización.	OBX4	CCL3, CCL4, CP1, CD1, CD3, CPSAA3.2, CPSAA4, CC1, CC2, CC3, CCEC1, CCEC2, CCEC3.1
CA6.2. Entender e valorar os principios de conservación, posta en valor, fomento e difusión dos bens integrantes do patrimonio cultural de Galicia.	OBX4	CCL3, CCL4, CP1, CD1, CD3, CPSAA3.2, CPSAA4, CC1, CC2, CC3, CCEC1, CCEC2, CCEC3.1

Xeografía, Historia, Arte e Patrimonio de Galicia, 2º BACH.

BLOQUE 5: GALICIA NO CAMIÑO DA MODERNIZACIÓN. A IDADE CONTEMPORÁNEA

Contidos
- Galicia no camiño da modernización (1874-1936). Unha sociedade en cambio: evolución demográfica e éxodo ultramarino; características e consecuencias da emigración de retorno. Auxe da burguesía industrial e comercial; proletarización do campesiñado; desaparición da fidalguía. Transformacións no sistema agrario galego: mercantilización das pequenas explotacións familiares, privatización dos montes comunais, especialización produtiva e aplicación dos avances científicos e tecnolóxicos nas primeiras décadas do século XX. Desenvolvemento industrial e comercial: pesca, sector hidroeléctrico, comunicacións e sistema financeiro; orixes da banca galega. - Crise do sistema político da Restauración. Evolución política de Galicia desde o Rexionalismo ata a xeración das Irmandades: organizacións políticas; autonomismo, Estatuto de 1936. O Nacionalismo galego: Afonso Daniel R. Castelao. Polarización da sociedade galega durante a Segunda República. Primeiras formas de participación feminina en política. Segunda República e primeiro Estatuto de autonomía de Galicia. - Posguerra: fame, racionamento e estraperlo; consecuencias económicas e sociais da política autárquica durante o primeiro franquismo. - Anos do desenvolvemento: transformacións económicas e sociais; consecuencias dos plans de desenvolvemento en Galicia. Tardofranquismo: inestabilidade política, apoios e oposición ao réxime. A muller na etapa franquista. - A realidade galega actual: proceso autonómico e consecución do Estatuto no contexto da transición á democracia en España. Evolución política da Galicia autonómica; construción dunha Administración propia desde 1977 á actualidade.

BLOQUE 6: PATRIMONIO MATERIAL E CULTURAL EN GALICIA

A conservación, posta en valor, fomento e difusión dos bens integrantes do patrimonio cultural de Galicia: axentes, problemática e logros.
--

ASOCIACIÓN DE

ASOCIACIÓN DE

ASOCIACIÓN DE
MEDIOS EN GALEGO